SNS
Välfärdsrapport
2011

Inkomstfördelningen i Sverige

Anders Björklund
Markus Jäntti

SNS Förlag

SNS
Välfärdsrapport
2011

Inkomstfördelningen i Sverige

Anders Björklund
Markus Jäntti

SNS FÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Telefax: 08-507 025 25
info@sns.se
www.sns.se

SNS är en oberoende ideell förening som genom forskning, möten och bokutgivning bidrar till att ledande beslutsfattare i politik, offentlig förvaltning och näringsliv kan fatta välgrundade beslut baserade på vetenskap och saklig analys.

SNS Välfärdsrapport 2011
Inkomstfördelningen i Sverige
Anders Björklund och Markus Jäntti

Första upplagan
Första tryckningen

© 2011 SNS Förlag och författarna
Omslag: Patrik Sundström
Sättning: RPform, Richard Persson
Tryck: Elanders Sverige AB, 2011

ISSN 1653-3909
ISBN 978-91-86949-11-2

Innehåll

Utgivarens förord 5

Inkomstfördelningen i Sverige:
en sammanfattning 7

1. Varför intresserar vi oss för inkomstfördelningen? .. 11

2. Fördelningen av årsinkomster: utveckling,
nuläge och internationella jämförelser 20

3. Inkomsterna över livscykeln: livsinkomster
och fluktuationer..... 55

4. Jämlikhet i möjligheter: familjebakgrundens
betydelse 77

5. Sammanfattning och framtidsutsikter 107

Referenser 119

Referensgrupp 126

Utgivarens förord

På den politiska dagordningen är inkomstfördelningen ett ständigt återkommande tema. Förespråkare för ett ekonomisk-politiskt reformförslag tenderar ofta att framhålla att det också innebär minskade inkomstskillnader, eller åtminstone att inkomstskillnaderna inte ökar som en effekt av förändringen. Är man motståndare till ett förslag betonas istället gärna att det har »negativa fördelningseffekter«, det vill säga att inkomstskillnaderna kommer att öka om förslaget genomförs.

Men vilken grund finns egentligen för sådana, ofta tvärsäkra, påståenden? Förutom att det kan vara svårt att exakt avgöra vilka fördelningseffekterna är av en reform, så är själva begreppet »inkomstfördelning« inte helt lätt att handskas med. Vilka inkomstdata ska användas, vilket mått på inkomstfördelning ska användas, är det årsinkomster som ska jämföras eller är det kanske inkomster under en livstid (eller åtminstone långvariga inkomster) som är normen? En grundläggande fråga är också den om alla individer har lika möjligheter till goda inkomster, till exempel i vilken grad familjebakgrunden avgör framtida inkomster, och vad samhället gör för att utjämna livschanserna.

Syftet med SNS Välfärdsrapport 2011 är att gå igenom vad forskningen säger om inkomstfördelningen i olika dimensioner i Sverige i dag, hur den har utvecklats under de senaste decennierna och hur Sverige förhåller sig till andra jämförbara länder.

SNS Välfärdsrapport publicerades första gången år 1998. I den rapporten ställdes frågan om det går att upprätthålla den traditionella arbetslinjen under kristider. En av författarna var *Anders Björklund*, professor i nationalekonomi vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Anders Björklund medverkade också i 1999, 2001 och 2003 års rapporter. Nu, 2011, i den fjortonde utgåvan av välfärdsrapporten återkommer Anders Björklund, den här gången i samarbete med *Markus Jäntti*, också professor i nationalekonomi vid SOFI, men dessutom verksam som Research Director vid Luxembourg Income Study.

SNS hoppas att studien ska bidra till ökad kunskap om hur den

svenska inkomstfördelningen ser ut och samtidigt stimulera till diskussion om vilka slutsatser som kan dras. För analys, slutsatser och förslag svarar helt och hållet rapportens författare. SNS som organisation tar inte ställning till dessa. SNS har som uppdrag att initiera och presentera forskningsbaserade analyser av viktiga samhällsfrågor.

Projektet har kunnat genomföras tack vare ekonomiskt bidrag från ett antal företag, myndigheter och organisationer: Akademikerförbundet SSR, Deloitte, Einar Mattsson, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS), Försäkringskassan, Konjunkturinstitutet, LO, SEB, Swedbank och TCO.

Projektet har följts av en referensgrupp, se sid. 126. SNS framför sitt tack för det engagemang som referensgruppens ledamöter visat och för de många synpunkter som lämnats på utkast till rapporten. Referensgruppen ansvarar dock inte heller för bokens innehåll.

Ett tack framförs också till *Robert Erikson*, professor vid SOFI, och *Daniel Waldenström*, professor vid Uppsala universitet, för kommentarer vid ett seminarium på kapitelutkast till rapporten. Förre SNS-medarbetaren *Arvid Wallgren*, numera vid Finansdepartementet, som ansvarade för att driva projektet framåt under dess första tid, hör vidare till dem som ska tackas. Författarna vill också tacka *Per Olof Robling* för skickligt assistentarbete samt Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) som genom ett FAS centre vid SOFI bidragit till att finansiera deras forskning på området.

Stockholm i december 2011

Stefan Sandström
Forskningsledare SNS

Inkomstfördelningen i Sverige: en sammanfattning

Sedan början av 1980-talet har inkomstskillnaderna trendmässigt ökat i Sverige. I denna rapport redogör vi för *hur i*nkomstskillnaderna har förändrats över tid och försöker även resonera kring *varför* förändringen skett.

Olika mått på inkomstfördelning

Det vanligaste sättet att mäta inkomstfördelning är att se till hushållens årsinkomster. Man utgår då som regel från disponibel inkomst; dvs. hushållens marknadsinkomster plus transfereringar minus betalda skatter. Dessa inkomster fördelas sedan på individerna i hushållet med beaktande av hushållets försörjningsbörda.

Ett annat mått på inkomstfördelning är att jämföra livsinkomster. Också här utgår man från disponibel inkomst och försöker sammanräkna inkomsterna under en följd av år. I avsaknad av data för hela livslängder har forskningen utgått från exempelvis 10-årsperioder.

Utvecklingen av inkomstfördelningen i Sverige

Oavsett vilket mått man använder sig av går det att konstatera en trendmässig ökning av inkomstskillnaderna i Sverige från 1980 till i dag. Denna trend utgör ett brott med tidigare utveckling. Mellan 1930 och 1950 minskade inkomstspridningen kraftigt. Mellan 1950 och 1965 var minskningen något svagare för att 1965 till 1980 åter vara kraftig.

Sedan 1980 har dock skillnaderna ökat över hela inkomstskalan, både mellan medianinkomsttagarna och höginkomsttagarna samt mellan medianinkomsttagarna och låginkomsttagarna. De bägge finanskriserna, i början av 1990-talet och 2007–2009, hade inte någon omedelbar effekt på inkomstskillnaderna. Finanskrisen på 1990-talet kan emellertid indirekt ha bidragit till ökade inkomstskillnader och det återstår att se om den senaste krisen får en liknande effekt.

En internationell jämförelse

I mitten av 1970-talet hade de nordiska länderna den lägsta inkomstspridningen bland de utvecklade länderna. De tre anglosaxiska länderna USA, Kanada och Storbritannien hade samtidigt den högsta inkomstspridningen medan de kontinentaleuropeiska länderna intog en mellanposition. Detta gäller både årsinkomster och inkomster under längre perioder. Även i dag intar de nordiska respektive de anglosaxiska länderna samma ytterpositioner. Inkomstspridningen har dock ökat inom bägge grupperna. Den kontinentaleuropeiska gruppen har blivit mer diversifierad och några av dessa länder ligger nu närmare den nordiska gruppen. Skillnaden mellan de nordiska och anglosaxiska länderna beror på graden av lönespridning, skatter och transfereringar.

Inkomstskillnaderna och rättvisan

En vanlig rättviseuppfattning är att inkomstskillnader är mer legitima om de kan hänföras till individens prestation och mindre legitima om de kan hänföras till faktorer som individen inte själv kan påverka, såsom uppväxtvillkor. Detta kan undersökas empiriskt genom att mäta sambandet mellan föräldrars inkomstnivå och deras barns senare inkomstnivå. Resultatet från sådana studier visar att föräldrarnas inkomst har störst betydelse i de anglosaxiska länderna och lägst betydelse i de nordiska, bland de utvecklade länderna. Det förefaller alltså finnas ett positivt samband mellan jämlik inkomstfördelning och rättvis inkomstfördelning.

Sambandet mellan barns och föräldrars inkomster är dock relativt svagt. Denna »föräldravariabel« förklarar 20 procent av individens inkomst i USA och 10 procent i Sverige. Tar man även hänsyn till syskonens inkomster ökar sambandet till 50 procent i USA och 25 procent i Sverige.

Orsaker till de ökade inkomstskillnaderna

Den främsta orsaken till den ökande inkomstspridningen i Sverige från 1980 till i dag är ökade skillnader i kapitalinkomster, snarare än förändringar av löner, skatter och transfereringar. Även om skillnaderna i arbetsinkomster också har ökat så har löneskillnaderna bland anställda varit oförändrade de senaste tio åren.

Hur ska då skillnaderna mellan olika länder och de ökade skillnaderna i inkomster över tid, i synnerhet kapitalinkomster, förklaras? En vanlig ansats är att se politiken som förklarande faktor. Jämlikhet har exempelvis varit ett starkare värde i nordisk politik jämfört med anglosaxisk. Men det går även att se sambandet som dubbelriktat. En jämlik inkomstfördelning skapar förutsättningar för jämlikhetsskapande politik och vice versa. Externa faktorer kan därmed ge upphov till en självdrivande process i endera riktningen.

Den intressanta frågan blir då varför politiken har bytt inriktning och börjat verka för mindre jämlikhet sedan 1980. Tre faktorer brukar nämnas som förklaring till detta: globaliseringens ekonomiska tryck, förändrade attityder och en mer heterogen befolkningssammansättning. Ingen av dessa tre förklaringsfaktorer har dock något otvetydigt empiriskt stöd i forskningen, varför frågan måste lämnas öppen.

Kapitel 1

Varför intresserar vi oss för inkomstfördelningen?

Den här rapporten handlar om inkomstskillnader i Sverige, hur dessa ser ut jämfört med i andra länder, och hur de har förändrats över tiden. I Sverige har det länge varit en allmän uppfattning att inkomstskillnaderna varit mindre än i de flesta andra länder. Ett undantag har möjligen varit de övriga nordiska länderna som också uppfattats som tämligen jämlika inkomstmässigt sett. Ibland har det därför talats om en svensk eller nordisk politisk modell som gett upphov till förhållandevis små inkomstskillnader och jämnt fördelade inkomster.

Under senare år har medierna rapporterat om ökande löne- och inkomstskillnader. Detta har också varit ett återkommande tema i den politiska och ekonomisk-politiska debatten. Både den mediala bevakningen och debatten kring inkomstskillnaderna i samhället är tecken på att frågorna engagerar svenska folket. Rapporter om låga löner och inkomster, ibland formulerat som fattigdom, får ofta stora rubriker. Barnfattigdom, syftande på barn som lever i familjer med inkomster under en viss nivå, används ibland som ett begrepp och väcker ofta starka känslor. Men det är inte bara låga inkomster som engagerar och berör. Det gäller också höga inkomster, vilket med all tydlighet framgått av senare års debatt kring höga löner, bonusersättningar och avgångsvederlag för personer i ledande befattningar.

Det är detta engagemang för fördelningsfrågor som är utgångspunkten för vår rapport. Vår ambition är att beskriva vad som hänt i Sverige i förhållande till andra länder och vilka drivkrafter som legat bakom att Sverige haft förhållandevis små inkomstskillnader men att dessa stigit under senare år. Samtidigt är det uppenbart att man kan mena många saker både med »inkomst« och med »fördelning«.

Ett viktigt syfte med rapporten är just att visa att dessa begrepp har många dimensioner, och att den offentliga debatten kring dessa frågor kan berikas av en nyanserad beskrivning och analys av den svenska inkomstfördelningen i ett internationellt perspektiv.

Inkomstfördelning i svensk och europeisk politik

I sina partiprogram ger de politiska partierna sin syn på bland annat begreppet rättvisa. Helt genomgående är att alla människor ska ha samma möjligheter eller chanser oavsett bakgrund. Att politiken har ett ansvar för att ge skydd mot inkomstbortfall vid arbetslöshet, sjukdom och ålderdom nämns också genomgående. Att skatternas funktion inte bara är att finansiera offentliga utgifter utan också att utjämna inkomstskillnader sägs explicit i både Kristdemokraternas och Vänsterpartiets program. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet är dock ensamma om att ta upp fördelningen mellan arbete och kapital.

I alliansregeringens valmanifest och oppositionspartiernas regeringsplattform betonades också fördelningsfrågorna, i stor utsträckning i ljuset av efterdyningarna av den djupa ekonomiska krisen. Oppositionspartierna skriver på första sidan att »klyftorna ökar mellan människor med höga och låga inkomster«. Vidare framhålls att »allt fler barn växer upp i fattiga familjer«. Regeringspartierna kallade sitt valmanifest för »Jobbmanifestet« och motiverade bland annat sin politik för fler jobb med fördelningsargument. I övrigt återfanns i manifestet många formuleringar på temat »alla ska ha likvärdiga livschanser«.

Sammantaget kan man säga att de svenska partierna i sina program betonar såväl utfallen som rättvisa i termer av livschanser. Särskilt när det gäller utbildningspolitiken framhålls med kraft alla elevers chanser till en god utbildning oavsett familjebakgrund, kön och etnicitet. Likafullt kan man hävda att partiprogrammen är för allmänt hållna för att ha utrymme för att problematisera kring hur fördelningsmål kan preciseras och formuleras i kvantitativa termer. Inget parti nämner distinktionen mellan årsinkomster och livsinkomster som riktlinje för politiken. Det närmaste en kvantitativ målsättning vi funnit i vår granskning av partiprogrammen och valmanifest/reger-

ingsplattform är oppositionens formulering att »antalet familjer i behov av socialbidrag ska vara 50 000 färre 2015«.

EU har dock formulerat mer precisa fördelningspolitiska mål. Traditionellt har EU lagt tyngdpunkten på bekämpning av fattigdom. Europeiska rådet har antagit ett antal program som haft som mål att minska utanförskap och fattigdom, ofta definierat just som låg inkomst (se kapitel 2 i Marlier m.fl., 2007). År 2000 antogs den så kallade Lissabonstrategin, med ambitiösa mål för den ekonomiska utvecklingen. En central del av Lissabonstrategin är att EU ska sträva efter en hög grad av social sammanhållning (kohesion). Detta kom att definieras genom »social inklusion«, vilken i sin tur kom att mätas med ett antal sociala indikatorer (Atkinson m.fl., 2002; Marlier m.fl., 2007). Dessa indikatorer inkluderar, utöver flera mått på inkomstmässig fattigdom, mått på inkomstskillnader baserade på såväl årsinkomster (tvärsnitt) som inkomster under längre tidsperioder (longitudinella data). I den här bemärkelsen kan man alltså säga att EU har officiella mått på såväl fattigdom som mer övergripande inkomstskillnader.

EU:s sociala dimension utgår visserligen från utanförskap. De sociala indikatorerna inbegriper många dimensioner på utanförskap, såsom arbetslöshet, ohälsa, brist på utbildning och låg boendestandard. Inkomstfördelning fortsätter dock att ha en viktig ställning inom EU. År 2005 antog EU-kommissionen en social agenda, i vilken bland annat år 2010 utlystes till ett år för fattigdomsbekämpning. Medlemsländerna deltar i så kallad öppen koordinering, vilket betyder att länderna regelbundet rapporterar till kommissionen om hur utanförskap utvecklas i länderna, vilket alltså också inkluderar uppföljning av hur såväl inkomstskillnader som fattigdom förändrats.

Inkomstfördelning i internationella enkätundersökningar

Allmänhetens inställning till inkomst- och löneskillnader kan också belysas med hjälp av data från enkätundersökningar som genomförts av olika forskargrupper. Den undersökning som gått längst i detta

avseende är International Social Survey Programme (ISSP).[1] Ett stort antal länder har deltagit i detta forskningsprogram och för varje land har intervjuer med representativa urval av befolkningen genomförts sedan 1984. Vi presenterar här några för oss centrala resultat från ISSP.

De tillfrågade ombeds i ISSP att ta ställning till påståendet: »Inkomstskillnaderna i ditt land är för stora.« Resultaten för Sverige och några andra länder för år 1999 visas i tabell 1.1. Det kanske mest slående är den kraftiga övervikten för andelen som »instämmer starkt« eller »instämmer« i förhållande till andelen som »tar starkt avstånd« respektive »tar avstånd«. Detta gäller alla länder. Frankrike framstår som ett land med särskilt starkt motstånd mot existerande inkomstskillnader, medan skillnaderna mellan övriga länder är tämligen små. Vi kan notera att siffrorna för Sverige och Norge inte avviker så mycket från dem i USA. Detta är anmärkningsvärt då man skulle kunna tänka sig att inställningen till inkomstskillnader påverkas av de faktiskt rådande skillnaderna. Motståndet mot de förhållandevis stora inkomstskillnaderna i USA är dock av ungefär samma intensitet som motståndet mot de förhållandevis mindre inkomstskillnaderna i Sverige och Norge. Det finns således inget som tyder på att de mindre inkomstskillnaderna i våra länder innebär att allmänheten har större överseende med rådande inkomstskillnader.

ISSP ställer fler frågor om inkomstskillnader och särskilt målande är de svar som erhålls då de tillfrågade får uttala sig om vad de tror att folk i nio olika yrken faktiskt tjänar (före skatt) och vad de tycker dessa borde tjäna. Det senare kan ses som en uppfattning om rättvisa löneskillnader. De nio yrken som frågorna gäller är: (i) yrkeslärd fabriksarbetare, (ii) läkare, (iii) styrelseordförande i ett stort företag, (iv) advokat, (v) affärsbiträde, (vi) direktör på en stor fabrik, (vii) domare i högsta domstolen, (viii) fabriksarbetare utan yrkesutbildning och (ix) minister i regeringen.

Genom att jämföra svaren på dessa frågor får man fram relationen mellan, å den ena sidan, faktiskt uppfattade löneskillnader och, å den

1. Se www.issp.org och http://info.adm.umu.se/FoDB/Projektbeskrivning.aspx?id=345 för den svenska hemsidan vid Umeå universitet, samt Haller m.fl. (2009) för en övergripande presentation av resultat från ISSP.

andra sidan, de löneskillnader som uppfattas som rättvisa. Vi kan illustrera tänkbara utfall med hjälp av figur 1.1. Om den faktiskt uppfattade lönestrukturen skulle sammanfalla med den som upplevs som rättvis skulle vi få ett mönster som illustreras av den heldragna linjen från origo i figuren. För i stort sett alla 40 länder som ingår i undersökningen får man emellertid ett annat mönster, nämligen ett som kan illustreras med den streckade linjen i figuren.[2] Detta mönster innebär att allmänheten överlag anser att personer med låga inkomster borde ha en lön som överstiger den faktiska. De lågavlönade tjänar således för lite och når inte upp till den »rättvisa minimilön« som illustreras i figuren. Samtidigt anser allmänheten att de som faktiskt har relativt höga löner borde tjäna mindre. Sammantaget är således en klar majoritet i de flesta länder missnöjda med hela lönefördelningen, både botten och toppen av fördelningen. Skillnaderna mellan länder är här inte särskilt stora, utan det är likheten i detta övergripande mönster som är det mest slående. Sverige avviker med andra ord inte i detta avseende.

Ytterligare ett för oss relevant mönster i undersökningarna från ISSP är att de flesta tenderar att felbedöma den faktiska lönefördelningen på ett sådant sätt att de överlag underskattar de faktiska skillnaderna. Det är av detta skäl vi betonar att de »faktiska« lönerna i figuren är de som »uppfattas« som »faktiska«. Innebörden av denna underskattning är således att även de uppfattade förhållandevis låga inkomstskillnaderna är större än de som uppfattas som rättvisa.

Slutligen förtjänar att framhållas att denna studie också visar att det finns löneskillnader som uppfattas som rättvisa.

Rapportens uppläggning

En utgångspunkt för vårt intresse för inkomstfördelning, liksom för denna rapport, är således att fördelningen av inkomster i samhället är något som engagerar både politiker och allmänhet, och att det är vanligt att knyta uppfattningar om vad som är ett rättvist samhälle till

2. Se t.ex. Björklund och Freeman (2006) och Osberg och Smeeding (2006) för analyser som visar detta.

Tabell 1.1. Inställning till påståendet »Inkomstskillnaderna i ditt land är för stora«, procent.

	Instämmer starkt	Instämmer	Varken instämmer eller tar avstånd	Tar avstånd	Tar starkt avstånd
Sverige	29,2	41,9	18,1	8,4	2,4
Norge	22,4	50,1	13,8	12,0	1,8
Storbritannien	31,7	50,6	11,6	5,4	0,6
Tyskland	20,5	55,2	14,3	9,1	0,9
Frankrike	60,3	27,2	7,4	4,5	0,7
Österrike	40,4	45,8	9,1	4,7	0
Kanada	28,1	42,5	15,7	11,2	2,6
USA	25,0	41,2	21,5	9,2	3,2

Källa: Osberg och Smeeding (2006) baserat på ISSP 1999.

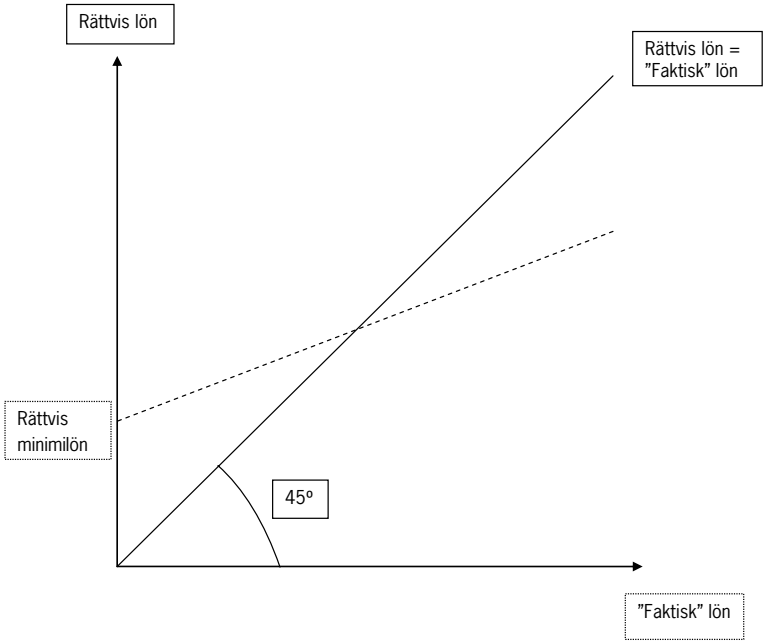

Figur 1.1. Samband mellan uppfattade »faktiska« löner och löner som anses rättvisa.

denna fördelning. En annan utgångspunkt är att begreppet »inkomstfördelning« har många dimensioner. För varje definition av inkomst (och population för vilken vi studerar inkomstfördelningen) kan man fokusera på olika delar av fördelningarna. En ansats är att intressera sig för andelen personer som har så låga inkomster att man kan tala om fattigdom och argumentera för att det centrala målet för ekonomisk politik är att hålla denna andel på en låg nivå. Men det är också möjligt att på motsvarande sätt betona den övre delen av inkomstfördelningen och därmed de högsta inkomsterna. Ytterligare en dimension är att det finns många inkomstbegrepp. En central distinktion är mellan sådana inkomstbegrepp som utgår från den enskilde individens inkomster och sådana som beaktar det hushåll som individen tillhör. En annan är mellan inkomster under en kortare period, såsom ett år, och inkomsterna under hela livet, dvs. livsinkomsterna. Vi har också den viktiga distinktionen mellan skillnader i utfall och skillnader i chanser där det är vanligt att säga att inkomstskillnader som beror på familjebakgrund återspeglar ojämlikhet i chanser.

Vår ambition är inte att försöka komma fram till att ett av dessa sätt att betrakta inkomstskillnader är mer relevant än ett annat. Detta är i grund och botten en fråga om värderingar som forskare inte har svaret på. Vi menar i stället att många dimensioner på inkomstfördelningen är relevanta och att det finns ett behov av en rik beskrivning av dessa olika fördelningar. Vi vill således presentera ett smörgåsbord med olika bilder av inkomstfördelningens utseende. Med bättre kunskaper om hur inkomsterna faktiskt är fördelade i många olika dimensioner blir det lättare för den enskilde att utifrån sina egna värderingar ta ställning till vad som är rimliga inkomstskillnader och vilka inkomstskillnader som överstiger vad som är rimligt.

Vårt syfte är således att med befintligt statistiskt underlag på bästa möjliga sätt beskriva och analysera den svenska inkomstfördelningen i många dimensioner. Här vill vi betona »med befintligt statistiskt underlag på bästa möjliga sätt« av det skälet att empirisk mätning och analys av inkomst och inkomstskillnader rymmer många problem. Till de begreppsmässiga problem vi redan nämnt kommer många problem kring datakvalitet. Analys av inkomstfördelningar är sannerligen ingen exakt vetenskap. Precis som i övrig samhällsvetenskap

handlar det om att försöka göra sitt bästa med befintligt empiriskt underlag. Vi kommer att diskutera hur robusta våra resultat är i ljuset av den osäkerhet som finns kring data. Genomgående kommer vår framställning också att ha ett komparativt perspektiv genom att vi jämför Sverige med andra länder. Framställningen är uppdelad i tre olika kapitel.

I kapitel 2 utgår vi från den typ av inkomstdata som det finns mest information om och som löpande rapporteras i media, nämligen årsinkomster. Sådana data har under lång tid samlats in av de statistiska centralbyråerna i många länder. Med hjälp av SCB:s inkomstdata ger vi en bred bild av hur den svenska inkomstfördelningen har utvecklats, både i termer av andelen med låga inkomster (fattigdomstal) och i termer av den övergripande fördelningen som också beaktar de högsta inkomsterna. Vi kommer att visa hur inkomstskillnaderna trendmässigt har ökat under de senaste decennierna och vi försöker finna drivkrafterna bakom denna ökning. Vi utnyttjar också jämförbara data för andra länder för att sätta in den svenska situationen i ett komparativt perspektiv.

I kapitel 3 byter vi tidsperspektiv. I stället för att undersöka inkomstskillnaderna i den befintliga befolkningen i olika åldrar följer vi inkomsterna över livet för olika kohorter av svenskar. Med detta perspektiv fångar man upp två olika dimensioner av inkomstfördelningen, nämligen dels livsinkomsterna (eller den längre period av livet som det finns data för) och fördelningen av dessa, dels variabiliteten i inkomster över livscykeln. Ju mer inkomsterna varierar år från år desto mer kommer fördelningen av årsinkomster att avvika från fördelningen av livsinkomsterna. I kapitlet ställer vi (och besvarar) ett antal frågor: Har inkomstfördelningen i Sverige och de övriga nordiska länderna varit relativt jämn i förhållande till exempelvis USA också när inkomsterna under längre perioder används som måttstock, eller är det variabiliteten i inkomsterna (»inkomströrligheten«) som varierar mellan länderna? Kan de ökande inkomstskillnaderna i Sverige hänföras till större skillnader i »långsiktiga« inkomster, eller är det variabiliteten som ökat? Vilken betydelse har skatter och bidrag för fördelningen av inkomster under längre perioder respektive för variabiliteten i inkomsterna?

I kapitel 4 inför vi ytterligare ett perspektiv på inkomstfördelningen. Vi belyser frågan om »chanserna« att tjäna höga inkomster genom att studera sambandet mellan inkomster och familjebakgrund, där tanken är att ett starkt samband mellan inkomster och familjebakgrund återspeglar att chanserna är ojämnt fördelade. Vi går bland annat igenom en färsk forskningslitteratur som undersökt hur Sverige och de nordiska länderna förhåller sig till andra länder när det gäller familjebakgrundens betydelse för inkomsterna i vuxen ålder.

I det sista kapitlet sammanfattar vi resultaten och diskuterar ett par ekonomisk-politiska alternativ för den svenska fördelningspolitiken.

Kapitel 2

Fördelningen av årsinkomster: utveckling, nuläge och internationella jämförelser

Vår genomgång i det första kapitlet av den svenska debatten kring fördelningsfrågor visade att det finns en ganska utbredd uppfattning om att Sverige i varje fall har varit ett land med en förhållandevis jämn inkomstfördelning. Men det har också under senare år kommit många rapporter med budskapet att inkomstskillnaderna har ökat och att de gjort så under flera år. Denna bild av den svenska inkomstfördelningen kommer från massmedias bevakning av inkomstfördelningen. Denna bevakning bygger främst på rapporter från SCB men också från internationella organ såsom OECD som ibland publicerar analyser av inkomstfördelningen och då ofta med ett internationellt jämförande perspektiv. Liksom merparten av forskningen kring inkomstfördelning bygger dessa rapporter främst på beskrivningar och analyser av fördelningen av *års*inkomster.

Våra kunskaper om inkomstfördelningens struktur, utveckling och hur den ter sig i ett jämförande perspektiv är bäst när det gäller just årsinkomster. Detta är föga förvånande då skattesystemet är uppbyggt kring inkomsterna under ett kalenderår. Därmed blir det lättare att få uppgifter om inkomster på individ- och hushållsnivå för ett enskilt kalenderår. För många länder kan data från skattemyndigheterna användas för att studera inkomsternas fördelning. För de länder där detta inte är möjligt kan intervjuer som genomförs direkt efter de årliga skattedeklarationerna förväntas ge trovärdiga svar då årsinkomsterna just har sammanställts där.

I Sverige genomför SCB årligen en grundlig studie av inkomstför-

delningen baserad på årsinkomster och där inkomstuppgifterna kommer från uppgifter om inkomster, transfereringar och skatter från olika myndigheter. Sådana studier har genomförts sedan 1975, och kallas numera »Hushållens ekonomi« (HEK). HEK är också Sveriges bidrag till Luxembourg Income Study (LIS), en forskningsorganisation med säte i Luxemburg som har byggt upp ett dataarkiv med inkomstdata som är jämförbara mellan länder. Mot denna bakgrund är våra kunskaper om inkomstfördelningen bäst när det gäller årsinkomster.

I detta kapitel ska vi utnyttja data från HEK och LIS, men också komplettera med vad vi vet från andra källor, för att belysa den svenska inkomstfördelningen. Vi avser att besvara följande frågor: När var den svenska inkomstfördelningen som jämnast? Vad kännetecknade denna inkomstfördelning? Vilka orsaksfaktorer låg bakom denna inkomstfördelning? Hur såg denna inkomstfördelning ut i ett länderjämförande perspektiv? Hur stark är senare års uppgång av inkomstskillnaderna? Vilken karaktär har denna ökning av inkomstskillnaderna? Är ökningen av inkomstskillnaderna starkare i Sverige än i andra länder?

Begrepp och data

Hur vi mäter disponibel inkomst

Analyser av inkomstfördelningen kan bygga på många olika inkomstbegrepp, vilka i sin tur kan svara mot olika problemställningar. Om man är intresserad av hur olika arbetsinsatser belönas på arbetsmarknaden är det naturligt att beräkna lön för en given arbetstid, per timme eller per månad för heltidsarbete. Det centrala inkomstbegreppet vid analyser av inkomstfördelningen är disponibel inkomst. Bakgrunden till detta begrepp är att man önskar belysa individers konsumtionsstandard. Nu beror denna självfallet också på individens förmögenhet och möjligheterna att utnyttja denna för konsumtion. Därför är den klassiska definitionen av en individs inkomst under en viss period följande: det belopp som individen kan konsumera under perioden utan att möjligheterna till framtida konsumtion försämras, dvs. förmögenheten är intakt. Om man skulle följa denna klassiska inkomst-

definition skulle således förändringar i värdet av förmögenheten bakas in i inkomsten. Men då data om förmögenhetsförändringar normalt saknas, eller har låg tillförlitlighet, är det ytterst ovanligt med sådan inkomststatistik. Om man vill ha en bild av utvecklingen över tiden i ett land, eller av skillnaderna mellan länder får man hålla sig till enklare inkomstbegrepp.

Med konsumtionsstandarden som utgångspunkt är det uppenbart att individens inkomst bör utgå från det hushåll som individen tillhör. Som regel delas inkomsterna inom hushållet och i hushållet kan också finnas barn som måste försörjas.

I det internationella forskarsamhället har man strävat efter att få till stånd enhetliga definitioner på hushållsbaserad disponibel inkomst som är möjliga att använda i många länder så att statistiska centralbyråer kan producera någorlunda enhetliga inkomstdata. Detta arbete har lett fram till en definition av disponibel inkomst enligt följande steg 1–6.[1] Därefter undersöks i steg 7 fördelningen av dessa inkomster på lämpligt sätt som vi återkommer till:

Steg 1. Identifiera alla personer i individens hushåll.

Steg 2. Addera alla hushållsmedlemmars marknadsinkomster.

Steg 3. Lägg till alla hushållsmedlemmars transfereringar.

Steg 4. Dra ifrån alla hushållsmedlemmars skatter, vilket ger hushållets totala disponibla inkomster.

Steg 5. Beakta hushållets försörjningsbörda genom att dividera hushållets totala disponibla inkomster från steg 4 med ett mått på hushållets försörjningsbörda.

Steg 6. Tilldela varje individ i hushållet den inkomst som beräknas i steg 5. Vi har då ett mått på varje individs disponibla inkomst med hänsyn tagen till det hushåll hon lever i.

Steg 7. Välj ett sätt att mäta spridningen i inkomster och beräkna denna inkomstspridning mellan individer.

Uppenbarligen finns här ett stort antal gränsdragningsproblem, och flera bedömningar måste göras för att ta fram det slutliga mät-

1. För mer utförlig diskussion av de olika stegen i definitionen av disponibel inkomst, se National Research Council (1995) och Expert Group on Household Income Statistics (»The Canberra Group«) (2001).

tet på disponibel inkomst. Vad gäller steg 1 är det inte alltid självklart vilka som ska anses tillhöra ett hushåll. Det kan finnas tillfälliga medlemmar i hushållet och när tidsperioden är ett år kan hushållet förändras under året genom exempelvis separationer eller att barn flyttar till eget hushåll. I dessa frågor måste konstruktören av varje databas över inkomstfördelningen fatta lämpliga beslut om hur man avgränsar hushållet.

För att genomföra steg 2 krävs en definition av vad som menas med marknadsinkomster. Självfallet ska här inkluderas inte bara anställdas inkomster utan också egenföretagares. Likaså ska både arbets- och kapitalinkomster ingå. Härvidlag finns i synnerhet problem kring definitionen av kapitalinkomster. För Sveriges del finns här en problematik kring realiserade kapitalvinster, dvs. vinster vid försäljning av aktier och egna hem som vi återkommer till.

I steg 3 handlar det om att bestämma sig för vad som menas med transfereringar. De flesta databaser över inkomstfördelningen inkluderar alla monetära transfereringar från stat och kommun, medan värdet av fri sjukvård och skola inte tas med.[2] En fråga är också om transfereringar mellan familjemedlemmar som tillhör olika hushåll ska tas med eller ej. Även arv, som ibland kan vara av betydande omfattning, skulle kunna ses som en transferering som bör tas med i ett rättvisande mått. För sådana transfereringar inom familjer saknas dock normalt data, varför de inte ingår i de flesta databaser.

I steg 4 inkluderas normalt inkomst-, förmögenhets- och fastighetsskatter medan arvsskatter och indirekta skatter lämnas utanför. Det finns dock en del svåra gränsdragningsproblem när det gäller socialförsäkringsavgifter som i vissa länder har karaktären av obligatorisk skatt, men i andra länder är mer av en förmån. En principiellt intressant fråga är också hur man ska se på kyrkoskatten, eller kyrkoavgiften som den numera kallas i Sverige. I våra analyser har vi följt

2. En färsk studie som inkluderar värdet av några offentliga tjänster, främst sjukvård och utbildning, i inkomsten är OECD (2008, kapitel 9). OECD finner att detta minskar skillnaderna och att det beror på att sådana tjänster är förhållandevis jämnt fördelade över inkomstskalan och därför betyder relativt mer för dem med låga inkomster. Däremot leder inte detta förfarande till att rangordningen mellan länder i inkomstskillnader förändras. Det senare resultatet återfinns även i tidigare studier.

konventionen i SCB:s HEK-data och behandlar den som en skatt, medan den i LIS behandlas som konsumtion.

Steg 5 rymmer många problem och det finns en stor forskningslitteratur kring hur hushållets försörjningsbörda ska beaktas på bästa sätt. En utgångspunkt är att det krävs högre inkomster för att försörja fler personer. En annan är att det finns stordriftsfördelar i ett hushåll så att två samboende inte behöver dubbelt så höga inkomster som en ensamstående person för att nå en viss konsumtionsstandard. Likaså är det rimligt att barn nummer 2 inte kräver lika mycket extra inkomst som barn nummer 1 för att bibehålla konsumtionsstandarden. Den skala som används för att beakta hushållets försörjningsbörda kallas »ekvivalensskala«, då den ger ett mått på det »ekvivalenta antalet vuxna« i hushållet. Vi har valt att genomgående använda en synnerligen enkel skala, nämligen den så kallade »kvadratrotsskalan«, som säger att försörjningsbördan är lika med kvadratroten ur antalet personer i hushållet. Tabell 2.1 visar i den tredje kolumnen hur denna skala värderar försörjningsbördan för hushåll av olika storlek. Som en jämförelse visar vi också en skala som ofta tillämpas i rapporter från EU.

Tabell 2.1. Hushållets försörjningsbörda enligt två ekivalensskalor.

Antal vuxna	Antal barn	Kvadratrotsskalan	EU-skalan
1	0	1	1
2	0	1,41	1,50
2	1	1,73	1,80
2	2	2	2,10
2	3	2,24	2,40
2	4	2,45	2,70
2	5	2,65	3
2	6	2,83	3,30
3	6	3	3,80
3	7	3,16	4,10

Vissa resultat vid studier av inkomstfördelningen kan vara mycket känsliga för valet av ekvivalensskala. Eftersom det som regel är barn som utgör person 3 och uppåt påverkar denna del av skalan barnfamiljers inkomststandard, medan den sällan påverkar pensionärers standard. Mycket olika val härvidlag kan därför ge som resultat att det antingen är barnfamiljerna eller pensionärerna som är låginkomsttagarna, och kanske »de fattiga«, i samhället. Vårt fokus ligger dock på förändringar i inkomstskillnaderna över tiden och skillnader mellan länder, och därför blir våra resultat inte särskilt känsliga för valet av ekvivalensskala. När vi har anledning att befara att resultaten är känsliga för detta val gör vi känslighetsanalyser med andra skalor.

I steg 6 tilldelas varje medlem i hushållet den beräknade justerade disponibla inkomsten. Detta är en kraftig förenkling som dock rymmer både en betydande nackdel och en viktig fördel. För det första innebär detta att mannen och kvinnan i ett typiskt hushåll med två vuxna (och eventuella barn) får samma inkomst då de totala inkomsterna fördelas jämnt även om den ena personen, oftast mannen, tjänar mer än den andra. Detta betyder att den traditionella inkomstfördelningsanalys som vi här kommer att hålla oss till inte är lämpad för att belysa frågor kring jämställdhet mellan män och kvinnor i samhället. Detta är en nackdel. För det andra innebär detta att även de minderåriga barnen i ett hushåll tilldelas en inkomstnivå. Det blir därmed möjligt att specifikt studera barns ekonomiska standard. Vi kan studera inkomstskillnader mellan barn liksom andelen barn som har en inkomst som understiger någon fattigdomsgräns. Detta är en stor fördel.

Slutligen har vi det sista steget, steg 7, då uppgifterna om inkomsten för varje individ i den studerade populationen ska användas för att beräkna (eller belysa) de samlade inkomstskillnaderna. Detta återkommer vi till nedan när vi presenterar resultaten.

Tolkningen av disponibel inkomst

Det etablerade mått på disponibel inkomst per individ som vi just har presenterat kallas ibland helt enkelt för »ekonomisk standard«, ibland mer otympligt för »justerad disponibel inkomst per konsumtionsen-

het«. När vi i fortsättningen talar om disponibel inkomst syftar vi på ett inkomstbegrepp som är beräknat på det sätt som vi förklarat ovan.

Det är viktigt att understryka vilken tolkning som detta mått på disponibel inkomst har, och kanske framför allt att det påverkas av faktorer (eller mekanismer) av vitt skilda slag. Här är det viktigt att tänka på skillnaden mellan, å ena sidan, lönespridningen och, å andra sidan, spridningen i detta mått på disponibel inkomst. Lönespridningen kan bara mätas för dem som *de facto* arbetar. De flesta databaser kan heller inte hantera egenföretagares lön varför dessa ofta är utelämnade från analyser av lönespridning. När vi undersöker fördelningen av disponibla inkomster kommer varje individ i den studerade populationen att ingå med samma vikt. När utgångspunkten är alla hushåll i populationen kommer således alla personer att ingå i beräkningarna vilket rent etiskt är tilltalande. Samtidigt är det möjligt att i särskild ordning undersöka inkomststandarden bland barn eller bland pensionärer.

Det är många faktorer som ligger bakom den disponibla inkomst som slutligen ingår i beräkningarna av inkomstskillnaderna i samhället. Det betyder också att det är många faktorer som kan förklara inkomstskillnader mellan länder och utvecklingen av inkomstskillnaderna över tiden i ett enskilt land. Vi kan återigen jämföra med lönespridningen. Denna påverkar självfallet de arbetsinkomster som ingår i steg 2. Men arbetsinkomst är något vidare är lön. Arbetsinkomsten under ett år är produkten av den genomsnittliga lönen under året och antalet arbetade timmar under året. Antalet arbetade timmar i sin tur påverkas både av ofrivillig arbetslöshet och av frivilliga val av arbetstid. Vidare ser vi att disponibel inkomst inte bara inkluderar inkomster på arbetsmarknaden utan också kapitalinkomster. Till detta kommer att det är båda makarnas inkomster som räknas in. Det betyder att det blir viktigt vem som är gift (eller sambo) med vem; i de flesta länder bildar män och kvinnor med höga inkomster par med varandra i betydligt större utsträckning än motsatsen. Styrkan i detta samband på »äktenskapsmarknaden« påverkar fördelningen av disponibla inkomster och förändringar av sambandet kan påverka utvecklingen över tiden, liksom länderskillnader i denna »marknad« kan påverka skillnaderna i inkomstfördelning mellan länder.

En annan demografisk faktor som påverkar fördelningen av disponibla inkomster är vilka familjer som får (flest) barn. Om det är låginkomsttagarna som överlag får flest barn förstärks de inkomstskillnader som följer av marknadsinkomsterna eftersom dessa familjer då också får en tyngre försörjningsbörda. Om det tvärtom är så att höginkomsttagarna överlag får flest barn så bidrar barnafödandet till jämnare fördelade disponibla inkomster. Här kan det finnas skillnader mellan länder och sambanden kan förändras över tiden.

Slutligen är det från politiksynpunkt centralt att den disponibla inkomsten påverkas av skatter och transfereringar. Rent beräkningsmässigt är detta problemfritt (så länge skatter och transfereringar är entydigt definierade), men för orsaksanalyser är det viktigt att komma ihåg att skatter och transfereringar kan påverka beteenden som i sin tur har återverkningar på den disponibla inkomsten.

Att så många faktorer påverkar den disponibla inkomsten gör också att denna variabel blir svår att analysera. Här är skillnaden mot lön (per arbetad timme) slående. Vill man förstå utvecklingen av lönespridningen är det naturligt att hålla sig till arbetsmarknaden och undersöka hur förändringar på denna marknad påverkar lönerna. Den disponibla inkomsten påverkas dock simultant av så många olika ekonomiska, demografiska och politiska faktorer att själva analysen blir svårare att genomföra på ett systematiskt sätt. Många analyser av disponibel inkomst är därför deskriptiva till sin karaktär och baseras ofta på ganska mekaniska dekomponeringar.

Data

Vi kommer att använda SCB:s HEK-data för perioden 1975–2009.[3] Dessa data bygger på urval av den svenska befolkningen. Med hjälp av telefonintervjuer skaffar SCB information om hushållssammansättning och boendeförhållanden, medan alla uppgifter om inkomster, transfereringar och skatter kommer från olika register. Vi har haft tillgång till dessa data och genomfört egna analyser.

HEK framstår som en med internationella mått mätt bra och väl-

3. För grundliga dokumentationer av HEK, se http://www.scb.se/Pages/Product____7286.aspx.

skött datakälla för studier av inkomstfördelning. Detta utesluter inte att det finns en del brister och att försiktighet krävs vid vissa tolkningar. Det är särskilt viktigt att påpeka ett par viktiga brott i statistiken. I samband med den stora skattereformen mellan 1990 och 1991 breddades inkomstbegreppet genom att fler förmåner kom att räknas som inkomst. Beräkningar av konsekvenserna av denna förändring, som redovisas i Björklund, Palme och Svensson (1995), visade att den höjde nivån på de uppmätta inkomstskillnaderna. Vi kommer att tolka serierna vi presenterar nedan i ljuset av denna statistikförändring. Det har även skett förändringar i hushållsbegreppet. Vi använder två olika hushållsbegrepp. Ett kallar vi *skattehushåll* och har använts ända sedan 1975 och kan fortfarande tillämpas. Det andra kallas *kosthushåll* och går bara att tillämpa från 1991 och framåt. Det senare är att betrakta som en förbättring. Det främsta skälet till detta är att när skattehushåll används så räknas alla hemmavarande barn som är 18 år eller äldre som ett eget hushåll. Eftersom dessa ofta var studerande blev deras inkomststandard mycket låg. Det är dock rimligt att dessa fick del av inkomsterna som de övriga vuxna i hushållet genererade. Föga förvånande är därför de uppmätta inkomstskillnaderna i Sverige lägre med det nya begreppet kosthushåll. Som vi ska se är det främst frågan om en nivåskillnad mellan de båda måtten, däremot är utvecklingen över tiden sedan 1991 mycket likartad för de båda hushållsbegreppen.

För internationella jämförelser använder vi oss av data från Luxembourg Income Study (LIS).[4] Denna organisation skapades 1983 och har sedan arbetat med att harmonisera inkomstfördelningsdata för ett stort antal länder. Sverige har ingått sedan starten och för Sverige finns data från 1975 och framåt. SCB har bidragit till LIS genom att göra HEK till en del av dess dataarkiv. De senaste tillgängliga data i LIS mäter inkomster år 2005.

Syftet med arbetet inom LIS har varit att skapa så jämförbara mått på disponibel inkomst som möjligt utifrån datakällor från olika länder med olika egenskaper. Denna strävan efter jämförbarhet har lett till att LIS centrala mått på disponibel inkomst avviker från HEK:s. Den viktigaste skillnaden är att realiserade kapitalvinster ingår i HEK men

4. Se http://www.lisdatacenter.org/ för grundliga dokumentationer.

har tagits bort i LIS definition.[5] Skälet är att det för en del viktiga länder – bland annat USA – saknas information om sådana kapitalvinster. Denna skillnad har en del konsekvenser som vi måste beakta när vi tolkar resultat från de båda datakällorna.

Hur ska man då se på realiserade kapitalvinster vid analyser av inkomstfördelning och hur påverkar de den bild vi får av inkomstskillnaderna? En första utgångspunkt är att kapitalvinster och kapitalförluster rimligen bör ingå i ett bra mått på inkomst. Problemet är dock att kapitalvinster bara kommer med i inkomststatistiken när de realiseras. Säg att vi har två personer som vid årets början hade identiska aktieportföljer, men den ene har behållit sina aktier under hela året medan den andre vid årets slut bytte sina aktier mot andra. Säg också att värdet på aktierna har ökat så att båda har gjort en kapitalvinst från årets början till dess slut. I dessa fall noteras den andre personen för en realiserad kapitalvinst som man kan inkludera i dennes disponibla inkomst, medan den förste personen inte noteras för någon kapitalinkomst. Detta är självfallet godtyckligt och en brist i statistiken. I praktiken måste man dock vara pragmatisk och fråga sig om det är bättre att ta med realiserade kapitalvinster än att lämna dem utanför analysen.

Det skulle kunna vara fallet att sådana vinster uppstår relativt sällan för enskilda individer, att de under varje år bidrar till ökade inkomstskillnader, men att de i det långa loppet är någorlunda jämnt fördelade i befolkningen. I så fall skapar dessa realiserade vinster »konstlat« hög inkomstspridning under varje enskilt år, men de bidrar inte till ojämnare inkomster i det långa perspektivet. Om detta vore fallet vore det rimligare att utelämna realiserade kapitalvinster från analysen. I en ingående studie av de realiserade kapitalvinsternas karaktär i Sverige visar Roine och Waldenström (2011) att denna tolkning inte är korrekt. Realiserade kapitalvinster är inte jämnt fördelade i befolkningen utan tillfaller personer som även utan dessa vinster har förhållandevis höga inkomster på både ett års och fem års sikt.

Även om man väljer att inkludera realiserade kapitalvinster när man vill studera utvecklingen av inkomstfördelningen kan man få

5. LIS tar även bort den beräknade skatten för dessa realiserade kapitalvinster.

missvisande resultat om den takt med vilken kapitalvinster realiseras förändras över tiden. Sådana förändringar över tiden kan uppstå om exempelvis de privata aktieägarna blir mer aktiva i sin handel med sina aktier. Roine och Waldenström (2011) visar dock också att utvecklingen av realiserade kapitalvinster under perioden 1968–2008 följt utvecklingen av det samlade värdet på Stockholmsbörsen ganska väl.

Mot denna bakgrund har vi valt att behålla de realiserade kapitalvinsterna när vi använder svenska HEK-data. Visserligen avser Roines och Waldenströms analys individinkomster före skatt, men vi har ingen anledning att tro annat än att deras resultat också har relevans för hushållsbaserade disponibla inkomster.

Resultat

När var den svenska inkomstfördelningen som jämnast?

Vi ska nu se på den svenska inkomstfördelningens struktur och utveckling. Det betyder att vi måste ta ställning till på vilket sätt vi ska mäta skillnaderna i inkomster, dvs. hur vi ska genomföra steg 7 i schemat ovan. Vi börjar med att använda det populära måttet Ginikoefficienten. Vi beskriver detta mått närmare i en faktaruta (sid. 32–33), så vi nöjer oss här med att konstatera att det ligger mellan noll och ett, att det är noll om inkomsterna är helt jämnt fördelade (alla har samma inkomst), och att det är ett om samtliga inkomster i befolkningen tillfaller en individ.

Figur 2.1 (panel A) visar utvecklingen i Sverige med HEK-data från 1975 till 2009. Vi börjar dock med att reda ut det mättekniska problemet med de båda hushållsbegreppen. Det framgår tydligt att huvudtendensen i utvecklingen sedan 1991 är densamma för de båda hushållsbegreppen, medan däremot nivån är cirka 0,015 lägre med den nya definitionen med kosthushåll. Vi diskuterar därför fortsättningsvis utvecklingen utifrån data med skattehushåll som hushållsbegrepp.

Om vi nu återgår till vår fråga – när var den svenska inkomstför-

delningen som jämnast? – kan vi konstatera att det finns ett entydigt svar, om tidshorisonten är från 1975 och framåt. Svaret är: åren 1980 och 1981. Detta kan vi för det första utläsa ur figur 2.1 som visar att Gini-koefficienten då var som lägst, omkring 0,20. Vi ser en nedgång från 1975 fram till 1980–81 och därefter en uppgång även om serien uppvisar en del fluktuationer från år till år. Den statistiska uppgång i inkomstspridningen som följde av breddningen av inkomstbegreppet vid skattereformen från 1990 till 1991 är inte tillräckligt stor för att omkullkasta denna bedömning; Björklund, Palme och Svensson (1995) visade att denna uppgång motsvarade cirka 0,02 av Gini-koefficienten.

Nu är Gini-koefficienten bara ett sammanfattande mått på inkomstspridning som väger samman alla inkomstskillnader på ett speciellt sätt. Svaret på frågan skulle därför kunna vara annorlunda om man exempelvis betonar den nedre eller övre delen av fördelningen starkare än den andra. Vi börjar med att studera figur 2.2 där vi presenterar percentilkvoter, närmare bestämt kvoterna mellan den 90:e och 10:e percentilen i fördelningen, mellan den 90:e och 50:e och mellan den 50:e och 10:e. Genom att logaritmera dessa kvoter blir kvoten P90/P10 lika med summan av kvoterna P90/P50 och P50/P10. Det framgår att kvoten på den undre halvan av inkomstfördelningen (P50/P10) entydigt var som lägst 1980–81. Däremot var kvoten på den övre halvan (P90/P50) i stort sett konstant mellan 1975 och 1990, men klart högre därefter.

I figur 2.3 visar vi ytterligare en dimension på fördelningen av toppinkomsterna, nämligen de rikaste 5 procentens inkomstandel. Denna andel var som lägst kring 1980 med tal just under 0,10. Under de senaste åren har motsvarande tal legat kring 0,16.

I figur 2.4 undersöker vi i stället den nedre delen av fördelningen genom att redovisa konventionella fattigdomstal, definierade som 50 procent av medianinkomsten. Detta är relativa fattigdomstal som visar andelen av befolkningen med inkomster som understiger 50 procent av medianen, dvs. från dem som befinner sig i mitten av fördelningen. Argumentet för att använda sådana relativa tal är att de visar hur stor andel av befolkningen som har en inkomst som riskerar att exkludera dem från den standard och därmed det liv som dominerar i

FAKTARUTA 2.1 Gini-koefficienten

Ett av de vanligaste sätten att mäta inkomstskillnader är att använda Gini-koefficienten. Gini-koefficienten antar värden mellan noll och ett. Om det inte förekommer några inkomstskillnader, dvs. alla har samma inkomst, får Gini-koefficienten värdet noll. Om det råder maximal ojämnhet, dvs. en person har alla inkomster, blir värdet ett.

Det finns flera olika sätt att tolka Gini-koefficienten (se t.ex. Bojer, 2003). En grafisk tolkning är som följer. Rangordna först befolkningen enligt inkomst från fattigaste till rikaste. Rita sedan i ett diagram för varje andel av befolkningen summan av inkomster för alla som har en lägre inkomst dividerat med totalinkomsten. Detta ger den s.k. Lorenz-kurvan. Diagrammet visar Lorenz-kurvorna för tre fördelningar, där genomsnittsinkomsten alltid är den samma, nämligen 30 000 kronor. I kurva 1 har personerna inkomsterna (10 000, 20 000, 30 000, 40 000, 50 000). I kurva 2 erhåller alla genomsnittsinkomsten, i vilket fall Lorenz-kurvan sammanfaller med 45-graders strecket. Råder det maximal ojämnhet, dvs. en person får alla inkomster, är Lorenz-kurvan lika med noll fram till den fjärde personen, varifrån den hoppar till ett (kurva 3).

Fördelningen (1) har mer ojämnhet än (2), men mindre ojämnhet än fördelningen (3), vilket tar sig uttryck i att Lorenz-kurvan för (3) ligger underst, den för (1) högre upp men (2) allra högst. Gini-koefficienten kan uttryckas i termer av kvoten ytan som ligger mellan 45-gradersstrecket och Lorenz-kurvan (ytan A i diagrammet) och hela ytan under 45-gradersstrecket (summan av områdena A och B i diagrammet). Denna kvot mellan ytorna A och A+B är 0,267. (Gini-koefficienten för fördelningen 3 där en har alla inkomster och resten noll är inte riktigt 1 i exemplet för det finns bara 5 personer, men när antalet personer växer närmar sig Gini-koefficienten 1.)

En annan tolkning för Gini-koefficienten är som följer. Föreställ dig att vi jämför allas inkomster med varandra, och tar det absoluta värdet av skillnaden i inkomst i alla sådana jämförelser. Genomsnittet av dessa absoluta skillnader kan sedan relateras till genomsnittsinkomsten för att således uttrycka hur stora de genomsnittliga inkomst-

samhället.[6] Även dessa relativa fattigdomstal var som lägst 1980–81 då de låg just över 4 procent. År 2009 hade de stigit till 12 procent.

Sammantaget innebär dessa siffror att oavsett om man fokuserar på den övre eller undre halvan av inkomstfördelningen framstår åren 1980 och 1981 som åren med de minsta inkomstskillnaderna.

6. Distinktionen mellan relativ och absolut fattigdom har diskuterats utförligt och länge i litteraturen kring inkomstfördelning. Se t.ex. Nolan och Marx (2009) för en introduktion till den relevanta litteraturen. Vi nöjer oss här med att redovisa relativa fattigdomstal och återkommer längre fram i kapitlet till absoluta mått på inkomststandarden som kompletterar dessa relativa tal.

skillnaderna i en fördelning är. Multiplicerar man Gini-koefficienten med två så har man det uttrycket. Det betyder att för fördelning 1 är de genomsnittliga skillnaderna 53,4 procent av genomsnittsinkomsten.

Exempel på inkomstfördelning (n=5)
Lorenz-kurva och Gini-koefficient

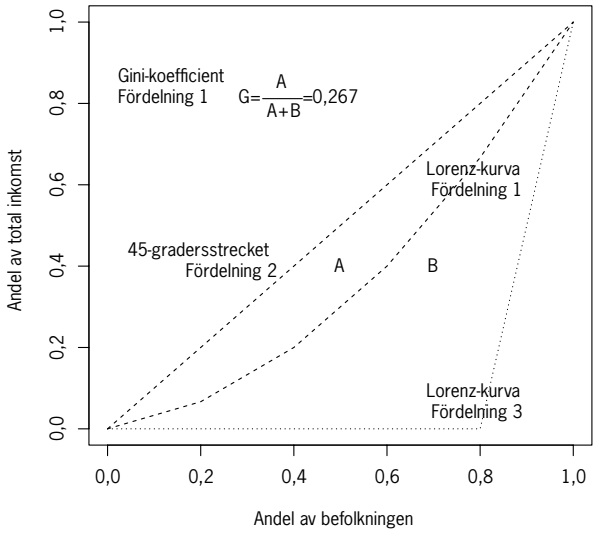

Utvecklingen fram till 1975

Det är också av intresse att undersöka den historiska utvecklingen fram till 1975. Är den förhållandevis jämna inkomstfördelningen vid denna tidpunkt ett arv från långt tillbaka, eller har den uppkommit under tiden efter andra världskriget? Med tanke på den kraftiga utbyggnaden av välfärdsstaten sedan andra världskriget vill vi gärna veta svaret på denna fråga. Överlag vet vi mycket mindre om inkomstfördelningens utveckling fram till 1975, i varje fall om vi önskar använda den definition på hushållsbaserad disponibel inkomst med individen som analysenhet som blivit standard inom forskningen kring inkomstfördelning. Det finns dock viss information. En observation på

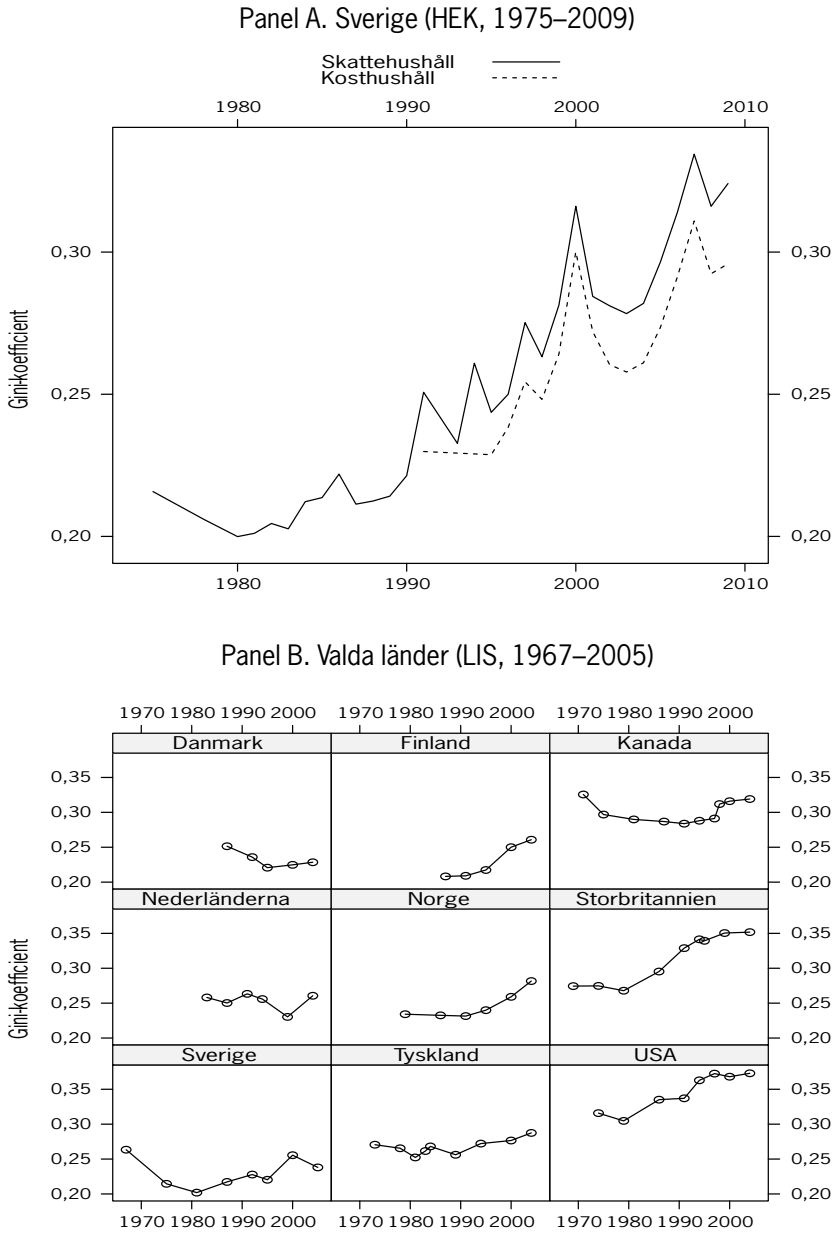

Figur 2.1 Gini-koefficienten för disponibel inkomst.

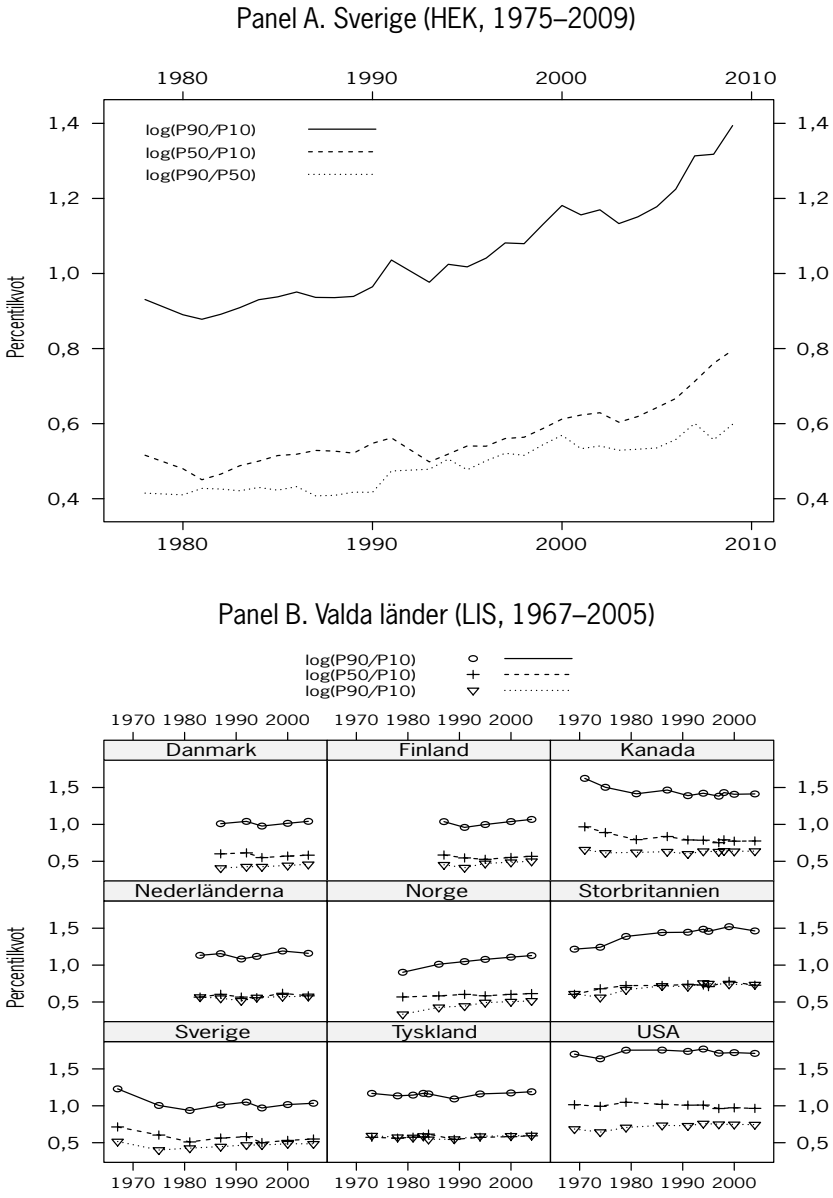

Figur 2.2 Percentilkvoter – den naturliga logaritmen av P90/P10, P90/P50 och P50/P10

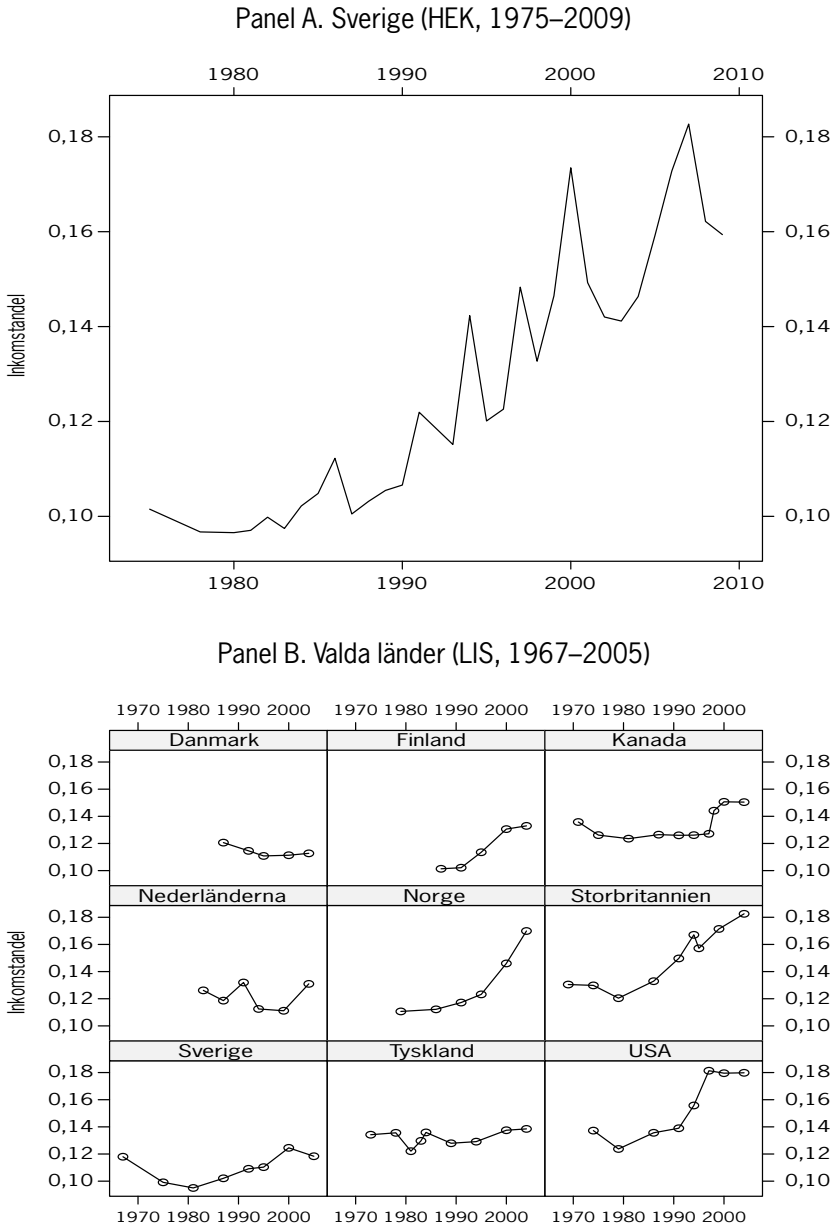

Figur 2.3 Toppinkomsterna – den rikaste 5 procentens inkomstandel.

fördelningen av disponibla inkomster med hushållet som inkomstenhet och individen som analysenhet har vi från 1968 års levnadsnivåundersökning (LNU), där inkomsterna hänför sig till år 1967.[7] Dessa data ingår också i dataarkivet hos Luxembourg Income Study (LIS). Vi redovisar därför denna observation tillsammans med de svenska data från LIS i panel B i figur 2.1, dvs. inkomstdefinitionen är här den som används av LIS. Vi kan där se att Gini var påtagligt högre 1967 än kring 1980; även mellan 1967 och 1975 var nedgången påtaglig. Denna utveckling är inte förvånande med tanke på att perioden 1967–80 också var en period med kraftig utjämning av lönerna på arbetsmarknaden, se t.ex. Björklund m.fl. (2006).

Däremot är kunskapen om perioden fram till 1967 sämre, särskilt om man vill hålla sig till hushållsbaserad disponibel inkomst. Gustafsson och Johansson (2003) har dock fått fram data på disponibel inkomst i Göteborg för åren 1925, 1936, 1947 och 1958. De fann relativt kraftiga nedgångar av Gini från 1925–36 och 1936–47, sammantaget från 0,41 (1925) till 0,30 (1947) . Därefter följde en nedgång till 0,28 år 1958, en nivå de också uppmätte med LNU-data från 1967. För perioden 1975–97 visar de att både nivå och utveckling för Gini-koefficienten överensstämmer väl mellan hela landet och Göteborg plus Malmö. Detta stöder bedömningen att utvecklingen i Göteborg under perioden 1925–58 även speglar utvecklingen i hela landet.

Därutöver avser den tillgängliga informationen om inkomsternas fördelning före 1975 främst individbaserade bruttoinkomster. Det finns numera en god bild av utvecklingen av toppinkomsttagarnas inkomstandel ända sedan 1903. Med hjälp av aggregerad statistik som skattemyndigheterna sedan dess har rapporterat från de årliga skattedeklarationerna har Roine och Waldenström (2008, 2010) konstruerat en konsistent tidsserie för de inkomstandelar som tillfaller inkomsttagarna i toppen av fördelningen, närmare bestämt den högsta decilgruppen – den tiondel av befolkningen som har de högsta inkomsterna – med uppdelning också på mindre grupper. Det är här frågan om individinkomster före skatt men inklusive skattepliktiga trans-

7. Skälet till att inkomstdata hänför sig till 1967 i 1968 års LNU är att undersökningen genomfördes under början av 1968 och hushållet definierades med tillbakablickande frågor om år 1967.

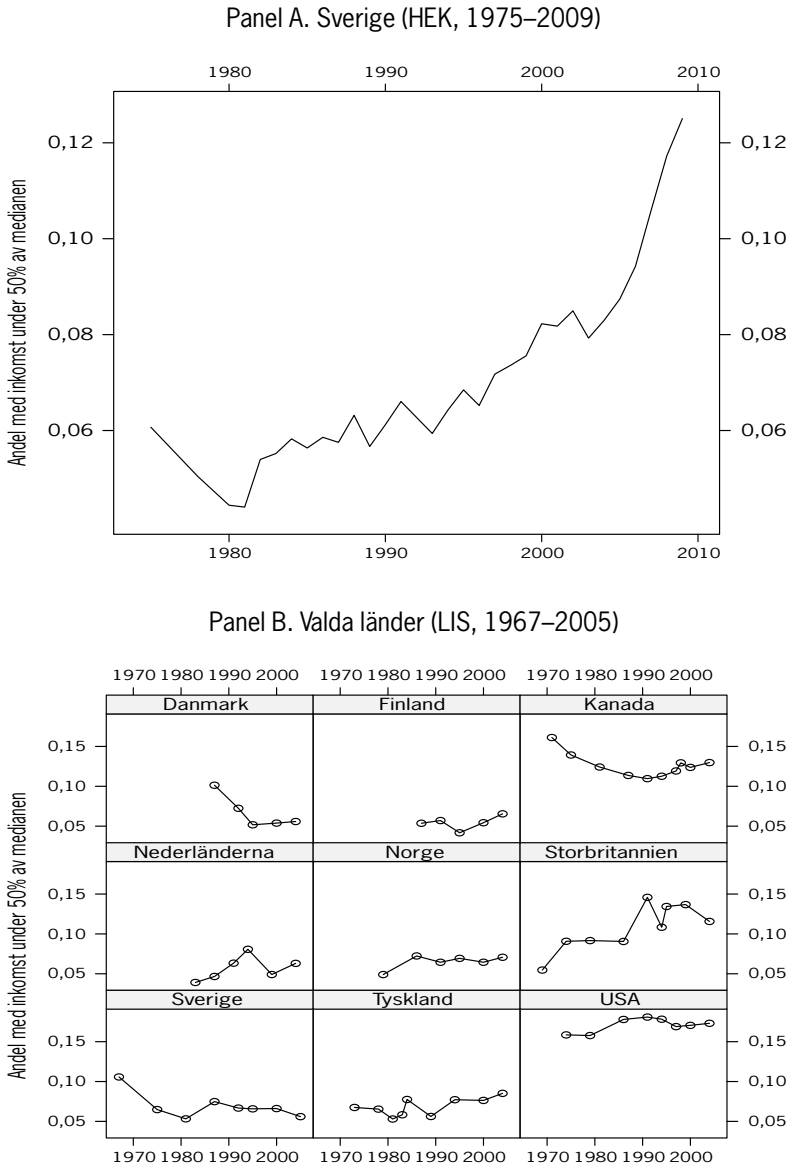

Figur 2.4 Fattigdom – andelen med inkomst under 50 procent av medianinkomsten.

fereringar. Från 1960-talet och framåt ger denna serie intressant nog samma mönster som vi noterade för disponibel inkomst ovan. Större delen av 1960-talet hade toppinkomsttagarna en ganska stabil andel av de totala inkomsterna, men sedan sjönk denna andel påtagligt fram till tidigt 1980-tal då den återigen började öka. Utvecklingen var starkast i den högsta percentilgruppen – den hundradel av befolkningen som har de högsta inkomsterna – men kan också skönjas i övriga delar av den högsta decilgruppen. Mot denna bakgrund är det också intressant att notera hur utvecklingen var fram till 1960-talet. Särskilt för den högsta percentilgruppen gick inkomstandelen ned kraftigt från en nivå kring mellan 14–25 procent fram till 1930 till mindre än 7 procent under 1960-talet.

Även några andra studier – sammanfattade av Fritzell (1991) – tyder på en kraftig allmän utjämning av individinkomsterna under perioden 1930–48 och en svagare utjämning 1950–66. Björklund och Palme (2000) fann också en svag utjämning av hushållsbaserade bruttoinkomster mellan 1951 och 1967.

Sammantaget tyder således flera olika studier på en kraftig utjämning under 1900-talet (särskilt från cirka 1930) fram till och med slutet av 1940-talet, och därefter en svagare utjämningstakt till och med andra halvan av 1960-talet då en ny utjämningsperiod inleddes och varade fram till tidigt 1980-tal.

Utvecklingen sedan tidigt 1980-tal

Om vi börjar med Gini-koefficienten i figur 2.1 så visar den en relativt kraftig ökning från den lägsta noteringen 1980–81 fram till och med 2009. Med tanke på att vi har ett brott i data mellan 1990 och 1991 kan vi notera en uppgång med cirka 0,02 fram till 1990 och därefter ytterligare en ökning med cirka 0,07 från 1991 till 2009. Detta måste betecknas som en betydande sammantagen ökning. Figur 2.2 visar att ökningen återfinns på både övre och undre halvan av fördelningen med en något starkare ökning på den övre halvan. Andelen inkomster som tillfaller de fem procenten med högst inkomst (figur 2.3) har ökat från cirka 12 procent 1991 till 16–18 procent de sista tre åren. Även andelen relativt fattiga (figur 2.4) har ökat tämligen kraftigt från cirka

6 procent 1991 och upp till hela 12 procent år 2009. Den betydande övergripande ökningen kan således återfinnas i båda delarna av fördelningen.

För att bedöma denna utveckling mot stigande inkomstskillnader är det dock lämpligt att komplettera bilden med siffror på den absoluta inkomstnivån i olika delar av fördelningen. Vi visar sådan information i figur 2.5 (panel A). Skalan är logaritmisk vilket betyder att en kurva med brantare lutning än en annan visar större relativ inkomstökning. Vi ser att som väntat var den trendmässiga ökningen starkast för inkomsttagarna vid den 90:e percentilen. Det är dock av intresse att notera att den långsiktiga trenden är uppåtgående även för den 10:e percentilen. Inkomsterna föll dock en del i mitten av 1990-talet (åren då statsbudgeten sanerades) och från 2007 till 2009. Ökande relativ fattigdom är således förenlig med stigande absoluta inkomster.

Krisåren 2007–09

Slutligen är det intressant att notera utvecklingen för krisåren 2007–2009. Det första av dessa år var bra konjunkturmässigt sett, men under 2008 inleddes den kraftiga recessionen som sedan under 2009 slog hårt mot arbetsmarknaden. Även vinster och kapitalinkomster påverkades självfallet negativt. Det är anmärkningsvärt att det inte hände så mycket med Gini-koefficienten under dessa år; enligt detta mått var den övergripande inkomstfördelningen tämligen jämn. Det är dock intressant att notera i figur 2.1 att inkomstskillnaderna mätt på detta sätt inte heller i början av 1990-talet påverkades så mycket då Sverige (liksom de övriga nordiska länderna) drabbades av en annan kris som också hade sina rötter i finansmarknaden. Aaberge m.fl. (2000) undersökte närmare vad som hände med just Gini-koefficienten i de fyra nordiska länderna under krisåren på 1990-talet. De fann att arbetslöshetsunderstöd och andra transfereringar motverkade en del av uppgången av skillnaderna i disponibel inkomst, men dessa bidrag var inte tillräckliga för att förklara den förhållandevis stabila Gini-koefficienten. Aaberge m.fl. (2000) kunde inte finna någon fullständig förklaring till att det hände så lite med den övergripande inkomstfördelningen i de fyra nordiska länderna trots de kraftiga chockerna på makronivån.

En färsk ingående studie av hur inkomstfördelningen i 21 rika OECD-länder påverkades av utvecklingen under krisåren 2007–09 har kommit fram till liknande slutsatser; se Jenkins m.fl. (2011). De formulerar sina övergripande slutsatser på följande sätt (vår översättning):

> Vårt övergripande budskap är att för de flesta av länderna i studien fann vi små förändringar i fördelningarna av hushållsbaserade disponibla inkomster under de två år som följde efter nedgången, men på längre sikt är det sannolikt att vi får se större förändringar som en följd av de budgetförstärkande åtgärder som har påbörjats.

Att övergripande mått på inkomstspridningen inte förändrades så mycket behöver i och för sig inte betyda att de relativa inkomsterna i stort sett var oförändrade under dessa år. Det troliga är i stället att det skedde stora förändringar, men att dessa motverkade varandra så att vårt mått på inkomstskillnader inte påverkades. Det vore värdefullt att veta vilka dessa motverkande effekter var. För åren 2007–09 finns faktiskt en viss antydan om detta. Figur 2.3 visar en viss nedgång i inkomstandelen för de fem procenten med de högsta inkomsterna i befolkningen. Samtidigt visar figur 2.4 en klar uppgång av andelen fattiga. Detta tyder på relativa inkomstförluster i *både* toppen *och* botten av fördelningen. Samma figurer visar dock inga motsvarande förändringar under perioden 1991–94. Det finns således ingen enhetlig bild av hur kraftiga makroekonomiska chocker påverkar fördelningen av disponibla årsinkomster.

Sverige jämfört med andra länder

Vi vill också veta hur inkomstfördelningen i Sverige ser ut jämfört med inkomstfördelningen i andra länder. Eftersom ambitionerna att utjämna inkomsterna varit och är höga i svensk politik är situationen i andra länder en naturlig värdemätare för att bedöma den svenska utvecklingen. Vi delar upp diskussionen i två delfrågor. Först går vi igenom situationen kring 1980 då den svenska inkomstfördelningen var som jämnast, därefter diskuterar vi utvecklingen sedan dess.

I panel B i figur 2.1 visar vi beräkningar av Gini-koefficienten för

Sverige och åtta andra länder baserade på LIS-data. Kring 1980 låg Gini runt 0,20 för Sverige. Norge låg bara något högre. På betydligt högre nivåer återfanns USA, Storbritannien och Kanada med tal kring 0,30. Tyskland – vid denna tidpunkt gamla Västtyskland – låg ungefär mitt emellan de två nordiska länderna och de tre anglosaxiska länderna. Genom att studera percentilkvoterna P90/P50 och P50/P10 (panel B i figur 2.2), toppinkomsttagarnas inkomstandel (panel B i figur 2.3) och de relativa fattigdomstalen (panel B i figur 2.4) kan vi också se att dessa länderskillnader kunde hänföras till skillnader på både den övre och undre halvan av inkomstfördelningen. Rangordningen av ländergrupperna beror således inte på om man fäster större vikt vid den undre än vid den övre halvan av fördelningen. Sammantaget ger informationen intrycket av tre kluster när det gäller inkomstfördelningen, nämligen de nordiska länderna med jämnast fördelade inkomster, följt av länderna på den europeiska kontinenten, och slutligen de anglosaxiska länderna med de klart största inkomstskillnaderna.[8]

Om vi sedan övergår till utvecklingen från tiden kring 1980 och framåt till 2004 och 2005 då den senaste omgången av LIS-data finns tillgänglig så får vi tänka på att dessa data för Sverige avviker från dem vi presenterat från SCB:s HEK-undersökningar. De senare inkluderar realiserade kapitalvinster. Från 1980 till 2005 steg Gini för Sverige enligt LIS från cirka 0,20 till 0,24, att jämföra med HEK-data enligt vilka motsvarande ökning är från cirka 0,20 till 0,29. Här utgår vi dock från att de svenska LIS-data är mer jämförbara med andra länder än HEK-data.[9] Vi kan för det första se att Sverige även i slutet av denna period, dvs. 2005, ligger klart lägre än de tre anglosaxiska länderna då ökningen av Gini snarast varit något högre i (särskilt) USA och Storbritannien. Sverige ligger fortfarande lägre än Tyskland (som nu består av hela nya Tyskland), medan däremot Nederländernas siffra för år 2000

8. Denna bild betonas också av exempelvis Brandolini och Smeeding (2009) som dessutom bygger sin bedömning på kompletterande statistiska källor.

9. Här bör också noteras att LIS under dessa åt byter från HEK:s gamla skattehushåll till det nya kosthushållet vilket innebär en nedgång av Gini på cirka 0,015. Vår bedömning är att denna förändring innebär att det svenska hushållsbegreppet i LIS blir mer likt övriga länders. Därför innebär denna förändring snarast att svenska Gini låg för högt jämfört med andra länder fram till 1991.

till och med ligger något lägre än Sveriges. Det finns nu för denna tidsperiod uppgifter i LIS även för Danmark, som visar sig ligga kring Sveriges nivåer. För Norge och Finland finner vi dock en viss uppgång fram till 2005 så att dessa länder ligger på samma nivåer som Tyskland och även något högre än Nederländerna. Den stora skillnaden mellan Sverige och de tre anglosaxiska länderna återfinns fortfarande både på den övre och den nedre halvan av fördelningen och i siffrorna för såväl toppinkomster som relativ fattigdom. Sammantaget bildar således de nordiska länderna och de tre anglosaxiska länderna fortfarande tydliga kluster som länder med förhållandevis jämna respektive ojämna inkomstfördelningar. Däremot är skillnaden nu inte längre lika tydlig mellan de nordiska länderna och övriga länder på den europeiska kontinenten.

Eftersom data från LIS bara finns fram till åren 2004–05 får vi leta i andra datakällor för att se hur utvecklingen i olika länder varit sedan dess. Som framgick ovan tyder svenska HEK-data på fortsatt stigande inkomstskillnader sedan dess. Som vi kommer att se nedan tycks dock denna uppgång ha drivits av kapitalinkomsterna som hanteras olika i LIS och HEK. Uppgifter från olika landspecifika datakällor som presenterats nyligen av Jenkins m.fl. (2011) (och som exkluderar realiserade kapitalinkomster) tyder inte på att utvecklingen varit olika i olika länder sedan 2005.

På samma sätt som det är angeläget att komplettera utvecklingen av inkomstskillnaderna inom ett land med information om utvecklingen av de absoluta inkomstnivåerna är det angeläget att komplettera denna länderjämförande bild med skillnaderna i absoluta inkomstnivåer. Vi gör detta i panel B av figur 2.5. Här presenterar vi inkomstnivåer som är korrigerade för köpkraften i respektive land. Uppgifterna avser den 10:e, 50:e och 90:e percentilen år 2005 i de nio olika länderna. Det mest uppseendeväckande här är värdena för USA och Storbritannien jämfört med länderna på den europeiska kontinenten. Man skulle särskilt för USA kunna tänka sig att även om inkomstskillnaderna är stora så är den absoluta inkomstnivån i botten av fördelningen högre än i många europeiska länder. Detta är dock inte fallet. Vi ser att inkomstnivån för den 10:e percentilen är lägre i USA (och ännu lägre i Storbritannien) än i de mer jämlika europeis-

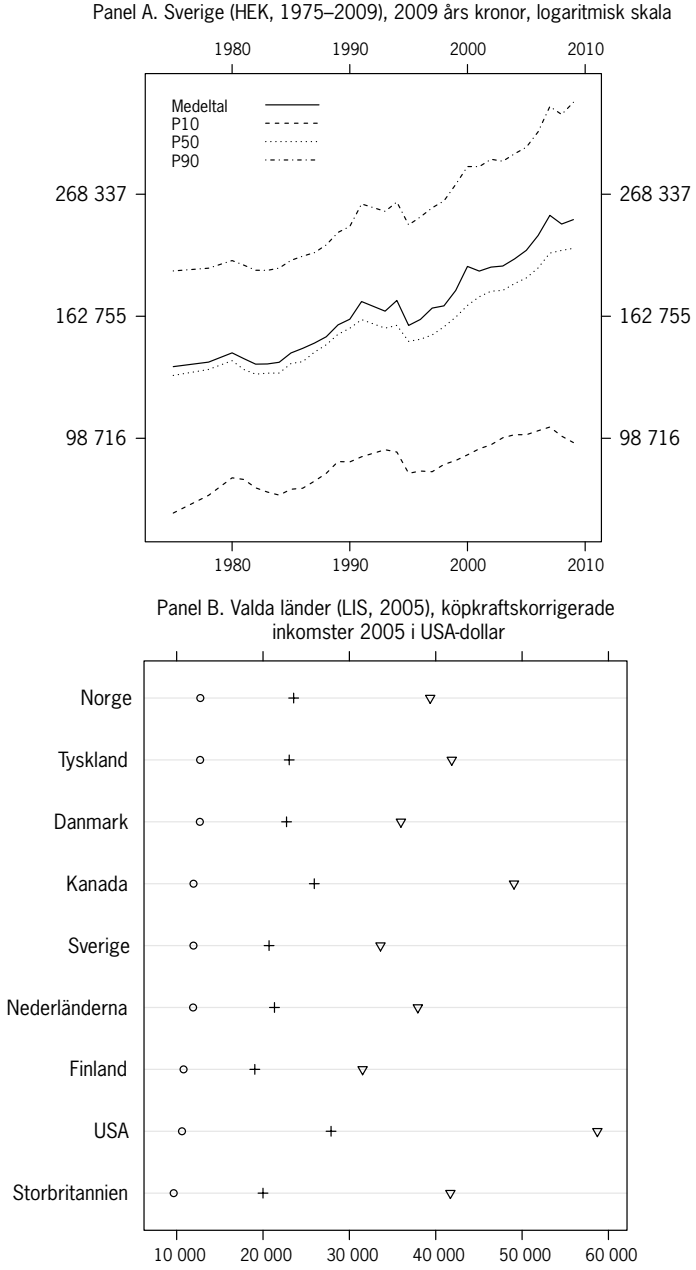

Figur 2.5 Medelinkomst och valda percentiler av disponibel inkomst för alla personer.

ka länderna inklusive de nordiska. Däremot är självfallet den absoluta inkomstnivån mycket hög i toppen av USA:s fördelning. Det är således inte absolut sett bättre att vara fattig i USA än i exempelvis Sverige.

Känsliga grupper i Sverige och andra länder

När man bedömer inkomstfördelningen i ett land är det också vanligt att särskilt beakta olika känsliga grupper som löper högre risker än andra att få försörjningsproblem till följd av låga inkomster. Kännetecknande för dessa grupper är ofta att de befinner sig i en inkomstmässigt känslig del av livscykeln. Vi ska här titta närmare på barnfamiljer och pensionärer.

Vi börjar med figur 2.6 som visar relativa fattigdomstal för barn (till och med 17 år), äldre (70 år och äldre) och alla i befolkningen. Notera här återigen att det med hushållet som inkomstenhet och individen som analysenhet är möjligt att uppskatta en inkomstnivå för varje barn. Vi använder här medianinkomsten för samtliga i befolkningen som bas för definitionen av relativ fattigdom även för barn och äldre.[10] Vi kan se att talen för barnfattigdom stigit från nivåer under 2 procent till och med 1980-talet till klart över 5 procent de sista åren. Kurvan följer den för hela befolkningen tämligen väl men har hela tiden legat på en klart lägre nivå. Fattigdomstalen för de äldre sjönk rejält fram till 1980 och har sedan legat i genomsnitt kring 7,5 procent. Samtidigt ser vi här kraftiga fluktuationer som dock delvis kan förklaras av att gruppen 70+ är relativt liten i HEK:s urvalsundersökning.

I figur 2.7 jämför vi fattigdomstal i två typer av barnfamiljer, nämligen par med barn och ensamstående föräldrar. Föga förvånande är skillnaden stor och talen mycket högre i familjer med ensamstående föräldrar. Det är också i familjer med ensamstående föräldrar som uppgången är kraftigast de senaste åren.

Som vi betonat tidigare bör statistik över relativ fattigdom kompletteras med uppgifter om absoluta inkomstnivåer. Därför visar vi i figur 2.8 och 2.9 utvecklingen av den reala inkomstnivån i olika de-

10. Ett alternativ vore att utgå från medianinkomsten i den grupp man studerar, dvs. här barn. Vi har inga starka argument för det ena eller andra.

lar av fördelningen för de olika familjetyperna. Figur 2.8 visar att inkomstutvecklingen var bäst i toppen av fördelningen (P90) för alla grupper. För de äldre är det huvudsakligen också fråga om en uppgång även i den nedre delen av fördelningen (P10). För barn i den nedre delen av fördelningen kan vi notera en långsiktig trend mot högre inkomstnivåer, men en viss nedgång i mitten av 1990-talet och i stort sett konstanta nivåer under de sista åren fram till 2009. Figur 2.9 visar att barnfamiljer med två föräldrar inte drabbats av någon inkomstsänkning i någon del av fördelningen under de sista åren, medan vi däremot kan notera en tydlig sådan nedgång för ensamstående föräldrar över hela fördelningen. För äldre handlar det, som framgår av figur 2.8 genomgående om stigande inkomstnivåer över hela fördelningen, med undantag för att de äldre vid den 90:e percentilen visar en liten nedgång från 2008 till 2009.

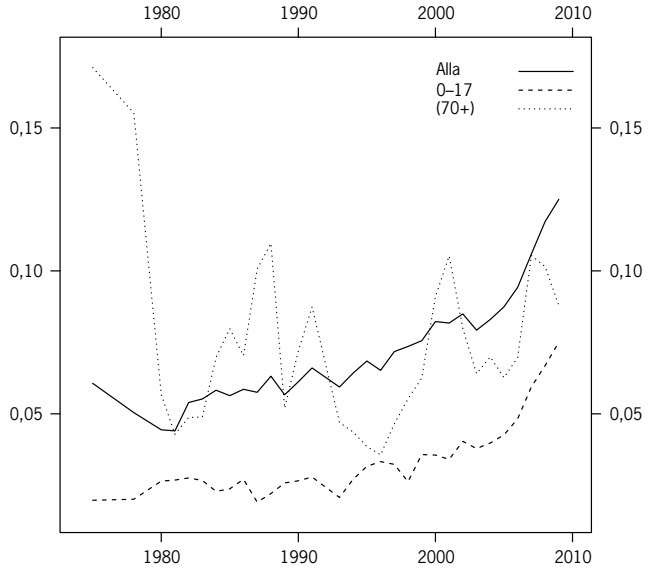

Figur 2.6 Andel fattiga barn (0–17 år) och äldre (70+ år) jämfört med alla personer i Sverige (HEK, 1975–2009).

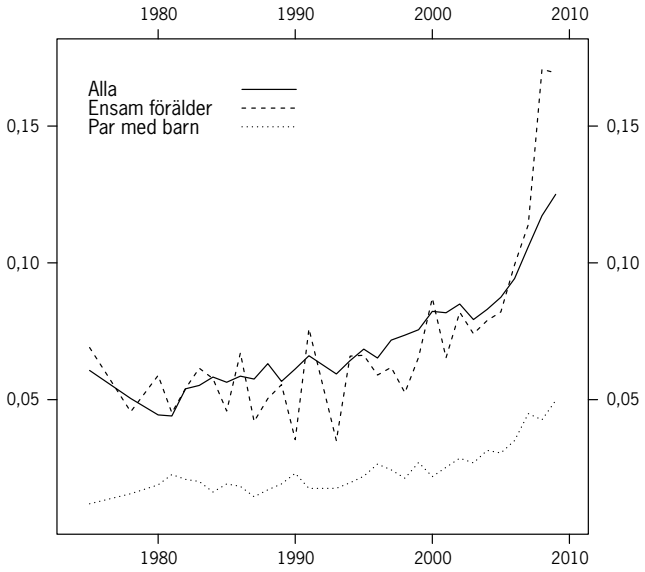

Figur 2.7 Andel fattiga personer i ensamförsörjar- och tvåföräldrahushåll jämfört med alla personer.

Slutligen visar vi barnfattigdom för våra nio studerade länder i figur 2.10. Här framgår mycket tydligt de fyra nordiska ländernas särställning med låga tal. De tre anglosaxiska länderna ligger dramatiskt högre och även Tyskland och Nederländerna har här klart högre fattigdomstal än de nordiska länderna.

Drivkrafter i Sverige och andra länder

Vi vill också gärna veta vilka drivkrafterna är bakom utvecklingen av inkomstfördelningen i Sverige och vad som ligger bakom skillnaderna mellan länder. Nu är detta lättare sagt än gjort då det saknas tillförlitliga simuleringsmodeller som fångar upp det komplicerade samspel mellan ekonomi, demografi och skatte- och bidragspolitik som ligger bakom det mått på disponibel inkomst som vi har fokuserat på. Vi väljer därför en enklare ansats som rent statistiskt »dekomponerar«

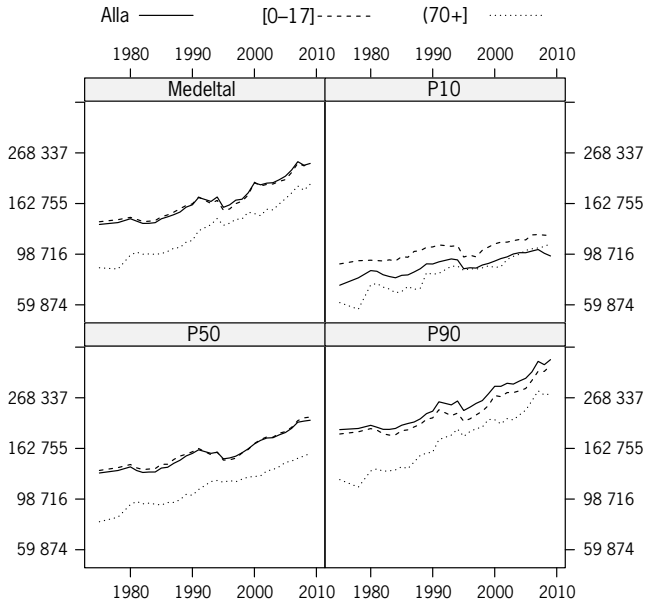

Figur 2.8 Medelinkomst och valda percentiler av disponibel inkomst för barn (0–17) och äldre (70+) jämfört med alla personer, 2009 års kronor, logaritmisk skala.

(delar upp) Gini-koefficienten i bidragen från olika inkomstslag. Vi studerar här arbetsinkomster, kapitalinkomster, skatter och transfereringar, dvs. i detta fall delar vi upp Gini i fyra delar som adderar till den koefficient vi studerat ovan.[11] Rent matematiskt är sambandet sådant att skatter och transfereringar ingår med negativa tecken då de utjämnar de disponibla inkomsterna. Självfallet ska en sådan de-

11. Rent matematiskt kan Gini uttryckas som summan av bidragen från varje inkomstslag. Varje inkomstslags bidrag är en produkt, nämligen inkomstslagets andel av den totala inkomsten (här disponibel inkomst) gånger inkomstslagets s.k. koncentrationskoefficient. Den senare är ett mått på sambandet mellan inkomstslaget och disponibel inkomst. Transfereringar har normalt en positiv andel av disponibel inkomst, men är i regel utjämnande så att koncentrationskoefficienten är negativ. Därför bidrar transfereringar normalt till att reducera Gini för disponibel inkomst. Skatter utgör en negativ andel av disponibel inkomst men har normalt ett positivt samband med denna inkomst. Därför blir skatter som regel också utjämnande. Se Lerman och Yitzhaki (1985) för mer om denna statistiska dekomponering.

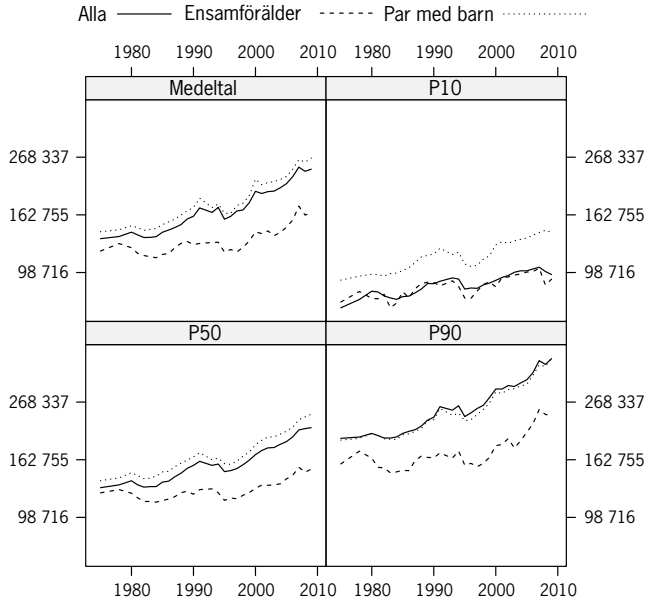

Figur 2.9 Medelinkomst och valda percentiler av disponibel inkomst för personer i ensamförsörjarhushåll och tvåföräldrahushåll jämfört med alla personer, 2009 års kronor, logaritmisk skala.

komponering tolkas med försiktighet, men vi menar att utvecklingen över tiden liksom skillnaderna mellan länder i dessa komponenter är en rimlig första approximation på var man bör leta efter mer ingående förklaringar till inkomstfördelningens utveckling och skillnader mellan länder.

Figur 2.11 visar resultaten av en sådan dekomponering av Ginikoefficienten baserade på svenska HEK-data från 1975–2009. Som ett övergripande mönster kan vi som väntat se att arbets- och kapitalinkomster bidrar med positiva tal till Gini, medan skatter och transfereringar bidrar med negativa tal, dvs. är utjämnande. Vi fokuserar här på utvecklingen från 1980–81 och fram till 2009 då Gini-koefficienten steg från cirka 0,20 till drygt 0,30. Vilket eller vilka inkomstslag har drivit denna utveckling? Vi kan se att den centrala drivkraften ligger

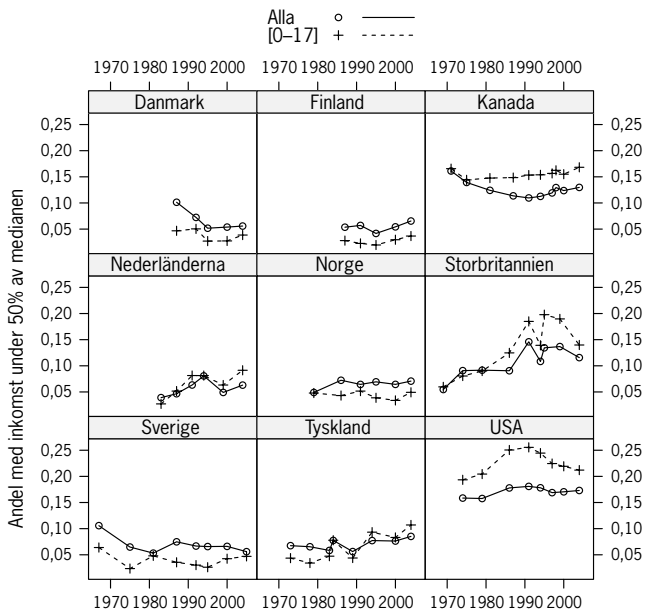

Figur 2.10 Fattigdom bland barn (0–17 år) jämfört med alla personer i valda länder (LIS, 1967–2005).

på kapitalinkomster. Kring 1980 var bidraget från detta inkomstslag i stort sett noll, men översteg 0,10 de sista åren av perioden. Det betyder att i stort sett hela den långsiktiga uppgången kan hänföras till kapitalinkomster. Bidraget från arbetsinkomster har visserligen fluktuerat en del över åren – inom intervallet 0,05 som bidrag till Gini – men nivån 2009 är i stort sett densamma som 1980–81.[12] Vi ser också att transfereringarnas bidrag till Gini legat på en stabil och låg nivå. Här bör noteras att det handlar om ett stort antal tämligen olika transfereringar, både skattefria och skattepliktiga sådana. Slutligen ser vi att skatternas bidrag har förändrats en del över tiden. Det utjämnande

12. Notera att arbetsinkomster är hushållets sammanlagda arbetsinkomster dividerade med hushållets försörjningsbörda. Gini för detta mått på arbetsinkomster behöver således inte följa utvecklingen för lönespridningen bland arbetande individer.

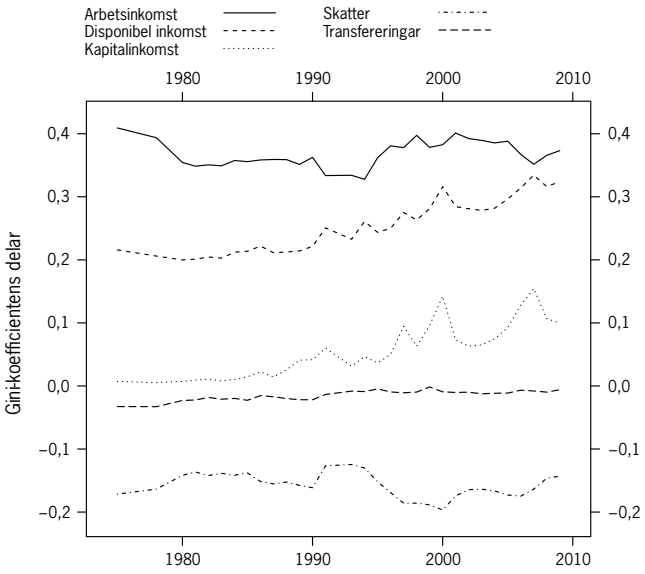

Figur 2.11 Dekomponering av Gini-koefficienten i Sverige (HEK, 1975–2009).

bidraget är dock år 2009 på ungefär samma nivå som åren 1980–81. Kurvan steg dock – dvs. det utjämnande bidraget från skatter sjönk – från 1990 till 1991 då den stora skattereformen genomfördes. Därefter förstärktes den utjämnande effekten fram till år 2000, varefter den åter minskade något.

I figur 2.12 visar vi samma resultat för våra nio studerade länder där beräkningarna är baserade på LIS-data. Här har vi dock slagit samman skatter och transfereringar med den motiveringen att vissa länder driver fördelningspolitik i form av rena bidrag (t.ex. barnbidrag) medan andra söker uppnå samma mål med skatteavdrag (t.ex. lägre skatter för barnfamiljer). Vi nöjer oss här med frågan hur den relativt stora skillnaden mellan å ena sidan de anglosaxiska länderna med stora inkomstskillnader, och å andra sidan Sverige kan hänföras till dessa olika inkomstslag. Vi kan se att det i första hand kan hänföras till jämnare fördelade arbetsinkomster. I förhållande till USA och

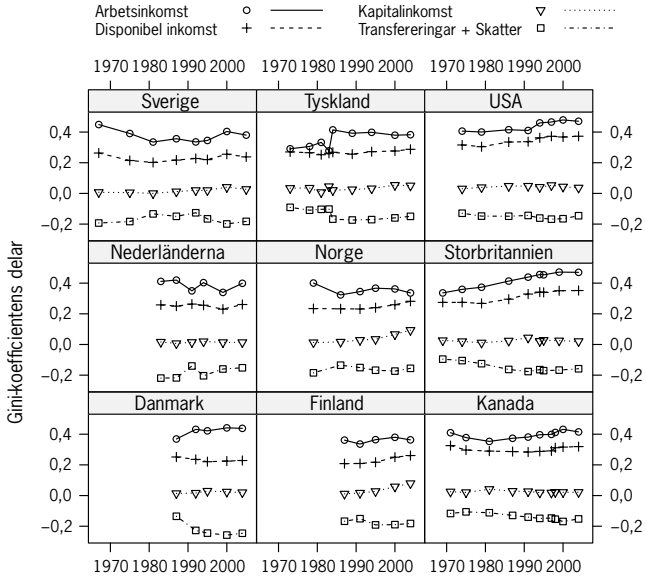

Figur 2.12 Dekomponering av Gini-koefficienten i valda länder (LIS, 1967–2005).

Storbritannien är dock också skatter och transfereringar något mer omfördelande.

Sammanfattning

I detta kapitel har vi utgått från disponibel inkomst definierad som hushållets sammanlagda inkomster efter skatt men inklusive transfereringar och med hänsyn tagen till hushållets försörjningsbörda. Denna inkomstnivå per hushållsmedlem har vi sedan tilldelat varje individ i hushållet och därefter undersökt fördelningen mellan individer i hela befolkningen. Syftet med ett sådant inkomstmått är att komma åt konsumtionsstandarden hos hushållets medlemmar. Detta är ett etablerat mått på inkomst inom internationell inkomstfördelningsforskning och vi menar att det är ett bra mått. Likafullt finns vissa

svåra mätproblem och vi har särskilt betonat de problem som är relaterade till mätning av kapitalinkomster. Tolkningen av den svenska utvecklingen beror delvis på hur man behandlar sådana inkomster.

När vi studerade den långsiktiga utvecklingen av inkomstskillnaderna i Sverige kunde vi konstatera att åren 1980–81 framstår som perioden med den jämnaste inkomstfördelningen i Sverige. Denna bedömning är robust i den meningen att den gäller oavsett om man betonar skillnader i botten av fördelningen (såsom relativa fattigdomstal), eller om man betonar skillnader i toppen av fördelningen (såsom andelen av de totala inkomsterna som tillfaller inkomsttagarna med de allra högsta inkomsterna). För perioden fram till 1980 kunde vi notera en period från slutet av 1960-talet med en betydande inkomstutjämning. Historiska data tyder också på kraftig utjämning mellan 1925 och slutet av 1940-talet. Perioden från 1980–81 till 2009, det sista året då vi har uppgifter, kännetecknas av stigande inkomstskillnader i både botten och toppen av fördelningen. Däremot har inkomstskillnaderna märkligt nog inte ökat under krisåren 2007–09.

Vi har också sett att Sverige och de nordiska länderna särskilt under 1980-talet framstod som en grupp med de jämnaste fördelade inkomsterna oavsett om man betonar fattigdom, toppinkomsttagarnas inkomstandel eller sammanfattande inkomstskillnader. De anglosaxiska länderna (USA, Storbritannien och Kanada) utgjorde den andra ytterligheten av länder och länderna på den europeiska kontinenten en mellangrupp. Utvecklingen sedan dess har inneburit att avståndet till de anglosaxiska länderna varit konstant, medan ett land som Nederländerna inte längre lika entydigt har ojämnare inkomstfördelning än de nordiska länderna. Däremot förefaller de nordiska länderna ha behållit sin position som länderna med de lägsta talen för barnfattigdom.

De stigande inkomstskillnaderna sedan 1980–81 är dock svårtolkade i ett viktigt avseende. För Sverige har kapitalinkomsterna (och särskilt realiserade kapitalinkomster) varit en drivande kraft bakom de stigande inkomstskillnaderna. Sådana inkomster ingår inte i de flesta andra länders inkomstdata, varför våra länderjämförande serier (där vi tagit bort detta inkomstslag för Sverige) visar en mer beskedlig ökning av inkomstskillnaderna i Sverige. Om det vore så att Sverige är

ensamt om att ha denna utveckling vad gäller kapitalinkomsterna kan vårt land mycket väl ha förlorat sin position som ett land med förhållandevis små inkomstskillnader. Vår gissning är dock att andra länder också haft en motsvarande utveckling av kapitalinkomsterna då stigande börsvärden troligen är drivkraften bakom dessa realiserade kapitalvinster.

Kapitel 3

Inkomsterna över livscykeln: livsinkomster och fluktuationer

Den traditionella analys av inkomstfördelningen som vi presenterade i kapitel 2 utgår från hela befolkningen i alla åldrar och beräknar sedan fördelningen av årsinkomsterna hos denna befolkning; undantag var de fall då vi redovisade fördelningen för olika grupper. Detta sätt att undersöka inkomstfördelningen innebär att många olika källor till inkomstskillnader värderas på samma sätt. Det kan handla om inkomstskillnader mellan personer som befinner sig i olika faser av sin livscykel, t.ex. mellan studenter, yrkesverksamma vuxna och pensionärer. Det kan handla om övergående inkomstskillnader mellan personer som tillfälligt gått ned i arbetstid för att få mer tid för sin familj och personer som valt att inte göra så. Men det kan också handla om »permanenta« inkomstskillnader som exempelvis inkomstskillnaden mellan en högavlönad direktör och en lågavlönad arbetare. Oavsett vilken typ av inkomstskillnad det är frågan om tillmäts skillnaden samma vikt i de analyser av årsinkomster som vi presenterade i förra kapitlet.

Det är därför angeläget att komplettera denna bild av inkomstfördelningen med den bild man får om man följer individer över en längre tidsperiod, helst hela livet. Som en inledande illustration använder vi figur 3.1 som visar hur olika individers inkomster utvecklats över en period av 19 år. Personerna är födda 1961 och inkomsterna visas från 1991 till 2009, dvs. under 19 år och i åldersintervallet 30–48 år. Precis som i föregående kapitel är inkomstbegreppet disponibel hushållsinkomst korrigerad för hushållsstorlek med samma ekvivalensskala och individen är analysenhet. Datakällan är SCB:s LINDA-databas som presenteras närmare längre fram i kapitlet.

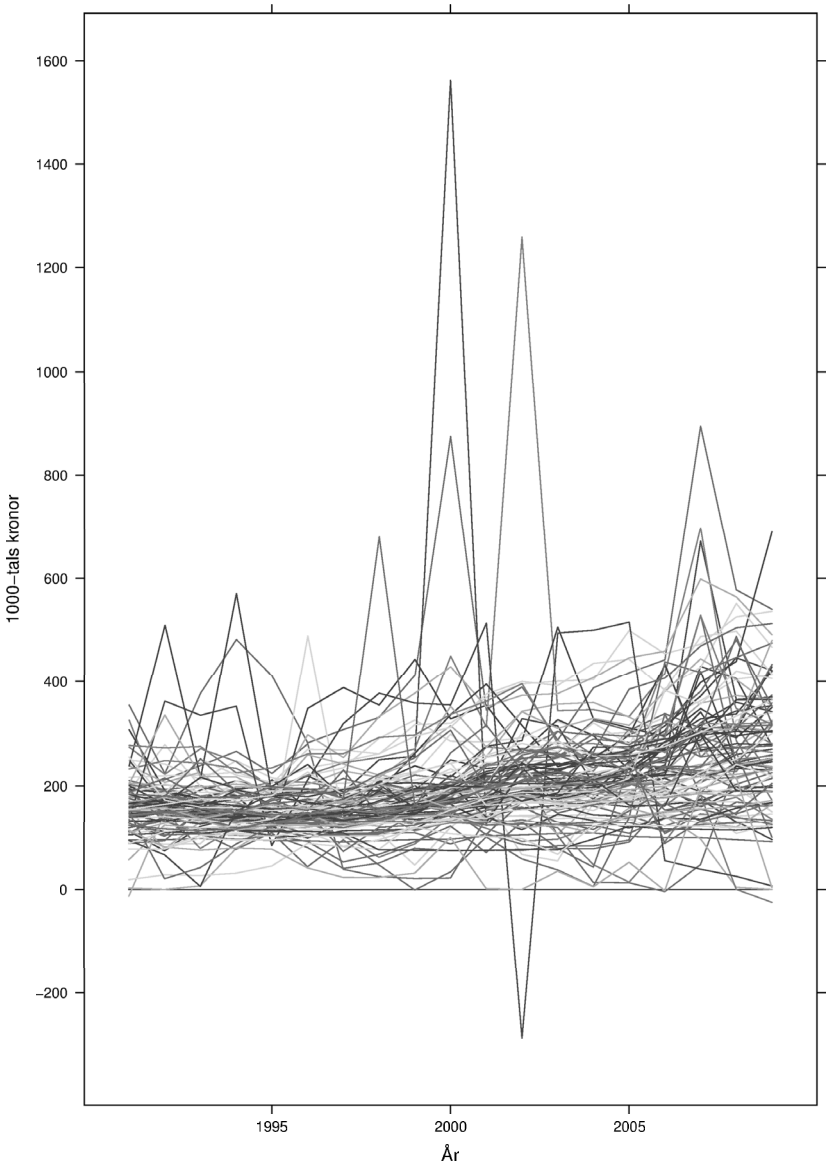

Figur 3.1 Inkomstbanor från 1991–2009 för 100 slumpmässigt valda personer födda 1961. Disponibla hushållsinkomster korrigerade för hushållsstorlek. Reala årsinkomster i 2009 års penningvärde.

Källa: Egna beräkningar från SCB:s LINDA-material.

Figuren visar en verklighet som framstår som tämligen komplex.[1] Men vi kan notera åtminstone tre olika fenomen i figuren. För det första kan vi se inkomstskillnader varje enskilt år för denna åldersgrupp. Dessa skillnader är dock inte konstanta över tiden, utan varierar en hel del. Ett vanligt mönster från tidigare forskning kring arbetsinkomster för individer har varit att spridningen stiger över tiden, och ett sådant mönster kan man skönja även här.

För det andra kan vi observera en betydande rörlighet från år till år för den enskilde individens inkomster. I många fall är det fråga om en ganska ryckig utveckling snarare än om en jämn ökning över tiden. Vi kommer att använda begreppet »variabilitet« för att karakterisera den rörlighet som kännetecknar varje individs inkomstutveckling över tiden. Ett alternativt begrepp vore osäkerhet, men vi föredrar det mer allmänna begreppet variabilitet då variationer i inkomsterna ibland kan vara förutsedda och till och med vara orsakade av individens egna beslut om arbetstider med mera. Vår utgångspunkt är dock att individen i regel föredrar en jämn inkomstutveckling över livscykeln framför en ojämn. Vi kommer därför att ägna denna variabilitet i inkomsterna en hel del uppmärksamhet i detta kapitel.

För det tredje kan vi notera att varje individ har en långsiktig inkomst, som utgörs av den genomsnittliga inkomsten under hela tidsperioden. Vi kan då också definiera fördelningen för dessa långsiktiga inkomster och studera denna fördelning på samma sätt som vi studerade årsinkomsterna i förra kapitlet. Det finns anledning att tro att denna fördelning är jämnare än fördelningen av årsinkomsterna då det framgår av figuren att det är vanligt att personer över tiden byter position i fördelningen.

I detta kapitel talar vi om både »livsinkomst« och »långsiktig inkomst«. Det förra begreppet syftar på individens sammanlagda inkomster under hela livet, alternativt kan man tala om den genomsnittliga inkomsten per år under hela livet. Långsiktig inkomst syftar på inkomsterna under en klart längre period än ett år, i våra exempel mer

1. Liknande figurer presenteras av Jenkins (2009) som inspirerat oss att använda samma framställning på svenska data. Jenkins huvudtitel »Spaghetti unravelled« är en träffande beskrivning av figurens utseende.

än åtminstone fem år, men ändå kortare än hela livet. Skälet till denna distinktion är att det i alla (för oss viktiga) länder saknas uppgifter om inkomster under hela livscykler, åtminstone för större och representativa urval av befolkningen som analysen av våra frågeställningar idealt bör baseras på. Svenska register innehåller data för hela befolkningen från 1968 och framåt, dock bara för individinkomster. I några analyser i detta kapitel använder vi disponibla hushållsinkomster med korrigering för försörjningsbörda för perioden 1991–2009, dvs. 19 år. Sådana perioder bör vara tillräckligt långa för att göra meningsfulla analyser av skillnader i långsiktiga inkomster och variabiliteten i inkomsterna över den aktuella perioden.

Livsinkomster kontra årsinkomster

Ibland kan man höra påståenden om att rättviseuppfattningar bör knytas till livsinkomster snarare än till årsinkomster. Likaså hävdas ibland att årsinkomster ger en gravt missvisande bild av den fördelning man egentligen är ute efter att belysa. Detta är i ett första led ett rimligt resonemang. Från ett rättviseperspektiv är rimligen det mest centrala att den välfärd människor upplever under hela livet är någorlunda jämlikt fördelad. Om sedan olika personer är olika lyckosamma inkomstmässigt under olika delar av livet är knappast ett rättviseproblem (men kanske ett effektivitetsproblem). Som ett tankeexempel kan man föreställa sig att människor turas om att från period till period ha hög och låg inkomst.

Svagheten med resonemanget kring livsinkomster är att den välfärd en person upplever genom livet inte är en enkel funktion av den summerade livsinkomsten (och inte heller av det diskonterade nuvärdet av livsinkomsterna). För att välfärden över livet skulle bestämmas på detta enkla sätt krävs två antaganden som inte är särskilt rimliga. För det första krävs att individen kan välja den konsumtionsbana hon önskar oavsett hur inkomsterna fördelar sig över livet. Detta förutsätter att alla har samma tillgång till kapitalmarknaden för att med positivt och negativt sparande parera variationer i inkomsterna på ett sådant sätt att den önskade konsumtionsbanan kan uppnås. För

det andra krävs att det råder säkerhet om de framtida inkomsterna. Ju större osäkerhet desto lägre välfärd. Det är rimligen också så att både möjligheterna att välja konsumtionsbana oavsett inkomstbana och möjligheterna att förutse framtida inkomster är ojämnt fördelade i befolkningen. Grovt sett kan man säga att det är variabiliteten i inkomsterna över livet som gör att välfärden under livet inte är en enkel funktion av livsinkomsten.

Av dessa båda argument följer också att rörlighet i inkomststrukturen har både positiva och negativa sidor. Så länge vi är villiga att acceptera att livsinkomsten är rättesnöret är det positivt från ett fördelningsperspektiv med en rörlighet som innebär att individer från ett år till ett annat byter position med varandra. Men om rörligheten också innebär att människor inte kan välja den konsumtionsbana de önskar innebär den välfärdsförluster och har troligen också fördelningseffekter om möjligheterna att parera inkomstsvängningar är ojämnt fördelade.

Att väga samman de negativa och positiva sidorna av rörlighet i ett sammanfattande mått tror vi är omöjligt.[2] Forskningen kring inkomströrlighet är i dag mycket omfattande, och en uppsjö olika mått på inkomströrlighet florerar i de vetenskapliga tidskrifterna. Vi kommer att använda två olika ansatser för att mäta rörlighet, varav det första kan sägas knyta an till rörlighetens positiva sida (att utjämna livsinkomster) och det andra till rörlighetens negativa sida (att skapa osäkerhet och ojämna konsumtionsbanor för individen).

För en bred klass av fördelningsmått, där bland annat den populära Gini-koefficienten (som vi förklarade i kapitel 2) ingår, kan man visa följande samband mellan spridningen i långsiktiga inkomster under alla perioder och den genomsnittliga spridningen under de olika perioderna:[3]

---

2. Se t.ex. Creedy och Wilhelm (2002) samt Gottschalk och Spolaore (2002) för djuplodande analyser av hur man kan värdera inkomströrlighet och inkomstskillnader på kort och lång sikt

3. Formellt är det det *vägda* genomsnittet av Gini för de enskilda åren som ger sambandet. Vikten för ett enskilt år är årets andel av inkomsterna under hela perioden. Men då de reala inkomsterna inte förändras så mycket över tiden har detta ingen större betydelse. Våra beräkningar använder dock de korrekta vikterna. Den grundläggande referensen till detta rörlighetsmått är Shorrocks (1978).

Gini för *inkomsterna under alla perioder ≦ genomsnittet av Gini för de olika perioderna*

Man kan också visa att likhet råder om alla positioner i inkomstfördelningen är desamma under varje period. Vidare är det i princip möjligt att Gini för den långa perioden är noll. Detta gäller exempelvis om personerna som ingår i analysen turas om att ha höga och låga inkomster under olika perioder så att alla har lika hög sammanlagd (eller långsiktig) inkomst. Mot denna bakgrund kan man bilda ett naturligt mått på hur mycket individernas rörlighet i inkomstfördelningen minskar inkomstspridningen under den långa perioden:

Rörlighet = 1 – (Gini för inkomsterna under alla perioder)/(genomsnittet av Gini för de olika perioderna)

Detta mått ligger mellan noll och ett. Det är ett om inkomsterna för alla perioder är helt jämnt fördelade eftersom Gini för alla perioder då är noll. Det är noll om inga positionsförändringar ägt rum mellan perioderna. Måttet kan också tolkas som »procentuell reduktion av inkomstspridning från kort till lång sikt«. I nästa avsnitt kommer vi att redogöra för resultat som använder detta sätt att mäta rörlighet.

Det är dock lätt att inse att detta mått på rörlighet inte fångar allt som kan förknippas med inkomströrlighet. Det är exempelvis möjligt att *alla* personers inkomster uppvisar en betydande »instabilitet« eller »variabilitet« utan att deras relativa positioner förändras så mycket. Konjunkturen och andra faktorer kan skapa fluktuationer i alla individers inkomst som upplevs som välfärdssänkande utan att några positioner förändras. För att fånga sådan negativ rörlighet sett från den enskilde individens perspektiv behövs andra mått. En ansats till sådan mätning bygger på regressionsmodeller över inkomster över långa perioder där de skattade parametrarna fångar upp permanenta och transitoriska (dvs. tillfälliga eller övergående) faktorer. Det blir då de transitoriska faktorerna som ger variabiliteten i inkomsterna. I avsnittet om vad som driver de ökade inkomstskillnaderna nedan kommer vi att redogöra för resultat från sådana studier. I det därpå följande avsnittet presenterar vi egna resultat som bygger på en i vissa avseenden enklare metod. Den mäter hur individens inkomster under enskilda

år avviker från den genomsnittliga inkomsten under den totala perioden.

Skillnader mellan länder

Kring 1990 hade åtskilliga studier baserade på Luxembourg Income Study (LIS) gett en ganska klar bild av det internationella mönstret i inkomstfördelning med årsinkomster för disponibla hushållsinkomster som måttstock. Bland utvecklade länder framstod ett ganska tydligt mönster: USA hade den mest ojämna fördelningen och de nordiska länderna de jämnaste. Övriga länder hamnade någonstans mitt emellan, och bland dem framstod särskilt Storbritannien som ett land med förhållandevis stora inkomstskillnader. Samtidigt började flera länder få tillgång till data från olika longitudinella databaser där individens hushållstillhörighet och hushållsinkomster kunde observeras under åtskilliga år. Detta gav möjlighet att förlänga tidsperioden i analyserna och jämföra fördelningen av långsiktiga inkomster liksom variabiliteten i inkomster över tiden. Vid denna tid var det också en vanligt förekommande hypotes att skillnaderna i inkomstspridning mellan USA och Europa var mycket mindre om inkomster för längre perioder skulle användas i stället för årsdata. Tanken bakom denna hypotes var att USA – på gott och ont – var en mer dynamisk ekonomi med större fluktuationer i årsinkomsterna.

De resultat som framkom i forskningen kring inkomströrlighet under de följande åren visade dock att denna hypotes inte var korrekt. Även när inkomster mättes under längre tidsperioder framstod USA som ett land med ojämnt fördelade inkomster och den skillnad i inkomströrlighet som i princip skulle kunnat ge en annan bild kunde inte återfinnas i de studier som publicerades. Även positionen för de nordiska länderna blev densamma när tidsperioden förlängdes.

Vi ger en komprimerad överblick av resultaten från några av dessa studier i tabell 3.1.[4] Vi börjar med att betrakta resultaten för disponi-

4. Se Burkhauser och Couch (2009) för en utförlig översikt av de empiriska studierna på området och en mycket instruktiv genomgång av litteraturen kring inkomströrlighet över livscykeln.

Tabell 3.1. Jämförelser av spridning i årsinkomster och i långsiktiga inkomster och beräknad inkomströrlighet från olika studier. Samtliga resultat avser Gini-koefficienten.

Studie	Land	Period	Inkomst-begrepp	Genom-snittlig årlig inkomst-spridning	Lång-siktig inkomst-spridning	Procentu-ell minsk-ning från kort till lång sikt = rörlighet
Aaberge m.fl. (2002)	Danmark	1980–90	Faktorinkomst	0,237	0,219	7,6
		1980–90	Disponibel inkomst	0,221	0,204	7,8
	Sverige	1980–90	Faktorinkomst	0,226	0,200	11,5
		1980–90	Disponibel inkomst	0,184	0,156	15,4
	USA	1980–90	Faktorinkomst	0,407	0,368	9,7
		1980–90	Disponibel inkomst	0,336	0,305	9,2
	Danmark	1986–90	Faktorinkomst	0,257	0,245	4,6
		1986–90	Disponibel inkomst	0,237	0,224	5,4
	Norge	1986–90	Faktorinkomst	0,283	0,263	7,0
		1986–90	Disponibel inkomst	0,213	0,197	7,5
	Sverige	1986–90	Faktorinkomst	0,227	0,211	7,1
		1986–90	Disponibel inkomst	0,190	0,172	9,7
	USA	1986–90	Faktorinkomst	0,407	0,383	6,2
		1986–90	Disponibel inkomst	0,341	0,321	6,0
Burkhauser och Poupore (1997)	Tyskland	1983–88	Disponibel inkomst	0,266	0,238	10,6
	USA	1983–88	Disponibel inkomst	0,378	0,353	6,5
Gangl (2005)	Danmark	1994–99	Disponibel inkomst	0,190	0,161	15,3
	Tyskland	1994–99	Disponibel inkomst	0,251	0,226	10,0
	Neder-länderna	1994–99	Disponibel inkomst	0,249	0,221	11,2
	Storbri-tannien	1994–99	Disponibel inkomst	0,302	0,271	10,3
	USA	1992–97	Disponibel inkomst	0,338	0,307	9,2

bel inkomst. Den första studien i tabellen, av Aaberge m.fl. (2002), gör en jämförelse mellan de nordiska länderna och USA. För den elva år långa perioden 1980-90 finner de att Gini för den långsiktiga inkomsten är mellan 7,8 procent (Danmark) och 15,4 procent (Sverige) lägre än genomsnittet av Gini för de årliga inkomsterna. USA ligger här mellan Danmark och Sverige med en rörlighet på 9,2 procent. Man kan dock lika gärna säga att de tre ländernas rörlighet är ganska lika, i varje fall kommer USA inte nära Danmark när det gäller spridningen av de långsiktiga inkomsterna. Rangordningen är densamma även om spridningstalen för alla länderna blir cirka 10 procent lägre när inkomstperioden förlängs från ett till elva år.[5] För den kortare perioden 1986-90 är det också möjligt att jämföra med Norge. Även Norge har en marginellt högre rörlighet än USA, och därmed jämnare fördelning av både årsinkomster och långsiktiga inkomster.

Studierna av Burkhauser och Poupore (1997) och Gangl (2005) bidrar till den empiriska bilden genom att också undersöka fler europeiska länder än de nordiska. Den förra studien jämför USA och Tyskland för åren 1983–88 och finner en något högre rörlighet i Tyskland. Gangl (2005) använder data för perioden 1994–99 och jämför Danmark, Tyskland, Nederländerna, Storbritannien och USA. Här får Danmark den högsta rörligheten (15,3 procent) och de övriga länderna ligger kring 10 procent.

Sammantaget visar dessa studier att den allmänna rangordning av länder när det gäller inkomstspridning som framkommer när man använder årsdata (och som vi redovisade mer utförligt i kapitel 2) står sig när man övergår till längre tidsperioder. De nordiska länderna har de jämnast fördelade disponibla inkomsterna, därefter kommer de stora europeiska länderna, och störst spridning finns i USA.

I tabell 3.1 visar vi resultat från studien av Aaberge m.fl. (2002) för både faktorinkomster (dvs. före skatter och transfereringar) och disponibla inkomster. När vi tittar på resultaten för ett enskilt land och jämför spridningen i långsiktig faktorinkomst och långsiktig disponibel inkomst ser vi att den utjämnande effekten av skatter och trans-

5. I en tidig komparativ studie av Sverige och USA fann Fritzell (1990), dock med andra metoder än de vi redovisat ovan, stor likhet mellan länderna i inkomströrlighet.

fereringar är i stort sett lika stor som för de årliga inkomsterna. Och detta resultat återfinns för alla länderna. Skatter och transfereringar »biter« således lika starkt på långsiktiga inkomster som på årsinkomster.

Man kan invända att dessa slutsatser bygger på tidsperioder där den långsiktiga inkomsten mäts under som längst elva år. Självfallet kan man inte utesluta att slutsatserna skulle bli annorlunda om fullständiga livsinkomster hade kunnat användas. Vissa studier har dock närmare undersökt hur sammanpressningen av inkomsterna påverkas av antalet perioder i dessa analyser. Av Zandavkilis och Gustafssons (1999) studie av svenska data framgår exempelvis att merparten av sammanpressningen av inkomstskillnaderna när man går från årsinkomster till långsiktiga inkomster uppstår för de fem första åren, därefter blir sammanpressningen mindre för varje extra år som analysen baseras på. Det framstår också som rimligt att de perioder som använts i dessa studier är tillräckligt långa för att spåra en eventuell tendens till högre rörlighet (i meningen byte av positioner i inkomstfördelningen) i de länder som har den mest ojämna fördelningen av årsinkomsterna. De tendenser som finns i befintliga studier går således snarast i motsatt riktning.

Man kan också fråga sig om resultaten enbart håller för Gini-koefficienten som spridningsmått. Resultaten verkar dock vara generella. De flesta av studierna på området redovisar resultat även för andra mått på inkomstspridning och de övergripande resultaten vad gäller skillnader mellan länder står sig. Däremot kan olika mått på inkomstspridning ge påtagligt olika nivåer på inkomströrligheten, se t.ex. Burkhauser och Poupore (1997).

Utvecklingen i Sverige och andra länder: vad driver förändringarna i inkomst- och löneskillnaderna?

Det är också av intresse att studera den trendmässiga utvecklingen av inkomstskillnaderna och undersöka i vilken utsträckning förändringarna över tiden drivs av förändringar i variabiliteten i årsinkomsterna respektive av förändringar i de långsiktiga inkomsternas fördelning.

För Sveriges del är det intressant att veta om den kraftiga utjämningen av inkomsterna från 1960-talet fram till omkring 1980 i första hand kan hänföras till minskad variabilitet i inkomsterna eller till jämnare fördelade långsiktiga inkomster. En viktiga fråga är också vilken av dessa båda faktorer som ligger bakom de stigande inkomstskillnaderna under senare år.

Det finns en växande internationell litteratur med denna inriktning. De flesta studier har fokuserat på arbetsmarknaden och ställt frågan om arbetsmarknaden har blivit mer instabil så att variabiliteten har ökat eller om det är de långsiktiga arbetsinkomsterna som blivit ojämnare fördelade. Det är troligt att variabilitet och långsiktiga löneskillnader drivs av olika faktorer varför insikt om den relativa betydelsen ger oss ledtrådar om vad som är de underliggande mekanismerna bakom den stigande lönespridningen. En vanlig bedömning är att långsiktiga löneskillnader i första hand drivs av faktorer som avkastning på humankapital i vid mening, men särskilt utbildning. Däremot påverkas instabiliteten i arbetsinkomster rimligen mer av strukturomvandlingen och rörligheten från ett jobb till ett annat. Bakom intresset för dessa dimensioner på lönespridningens utveckling har därför legat hypoteser kring att arbetsmarknaden blivit mer osäker med bland annat kortare anställningsperioder hos samma arbetsgivare.

Gustavsson (2008) studerar årliga arbetsinkomster för män under perioden 1960–90. Studien täcker således den historiskt intressanta perioden med kraftigt fallande löneskillnader från slutet av 1960-talet fram till början av 1980-talet varefter skillnaderna börjar öka. Han finner att den kraftiga nedgången i spridningen av arbetsinkomster har drivits av minskad spridning i långsiktiga inkomster. Den något ökade spridningen från början av 1980-talet fram till 1990 kan dock hänföras till tillfälliga (»transitoriska«) faktorer.

Gustavsson (2007) gör en likartad analys för perioden 1991–99 då den övergripande lönespridningen fortsatte att öka. Denna ökning kunde Gustavsson i sin helhet hänföra till permanenta faktorer, medan den transitoriska delen av spridningen varit i stort sett konstant. Sammantaget innebär resultaten från Gustavssons studier att de större förändringarna i arbetsinkomsternas spridning i Sverige sedan 1960-talet drivits av förändringar i den långsiktiga komponen-

ten i dessa inkomster. Gustavsson argumenterar i båda sina studier för att detta talar för att man bör söka förklaringar till lönespridningens utveckling i faktorer som avkastningen på olika typer av produktiva egenskaper, såsom utbildning och erfarenhet.

Björklund och Freeman (2010) undersöker arbetsinkomsternas utveckling för vuxna män under perioden 1981–2005. De inkluderar i analysen de som under ett år saknar arbetsinkomst varför även sysselsättningens utveckling påverkar det använda måttet på arbetsinkomst. På årsbasis finner de en klar uppgång i spridningen och denna uppgång återfinns också när inkomsterna mäts över perioder på fem år. Det är svårt att finna någon uppgång i rörligheten under perioden 1981–2005.

Hällsten, Korpi och Tåhlin (2010) undersöker hur instabiliteten i årliga arbetsinkomster har utvecklats i Sverige under perioden 1985–2003. Deras frågeställning är om (den ökande) globaliseringen har lett till ökad instabilitet i inkomsterna på arbetsmarknaden. För att belysa frågan undersöker de hur instabiliteten har utvecklats inom tillverkningsindustrin och servicesektorerna (med uppdelning på privat och offentlig serviceverksamhet). De argumenterar för att globaliseringen borde ha lett till att instabiliteten ökat snabbare i den för internationell konkurrens mer utsatta tillverkningsindustrin än i de båda servicesektorerna. Så är dock inte fallet utan man kan skönja en likartad utveckling mot något ökad instabilitet i arbetsinkomsterna i alla tre sektorerna. Resultaten är robusta med avseende på mått på instabilitet, olika definitioner på sektorstillhörighet och olika kontroller för hur sammansättningen av arbetskraften har utvecklats i de olika sektorerna.

I forskningen om den amerikanska arbetsmarknaden har intresset framför allt knutits till den kraftiga ökningen av löneskillnaderna som uppkom under 1980-talet. En redan närmast klassisk studie av Gottschalk och Moffitt (1994) visade att mer än hälften av uppgången i lönespridningen för män kan hänföras till ökade skillnader i långsiktiga löner. Trots detta betonade de att mer än en tredjedel av uppgången ändå kan hänföras till ökad betydelse för tillfälliga faktorer. Den fortsatta forskningen om dessa fenomen på den amerikanska arbetsmarknaden, som också täcker perioden fram till år 2006, har visat

att båda faktorerna är viktiga för att förstå utvecklingen av lönespridningen, men att den permanenta komponenten överlag är en starkare bakomliggande drivkraft än instabiliteten i lönerna; se Moffitt och Gottschalk (2011) och Shin och Solon (2011).

Bland övriga länder är Storbritannien av intresse då lönespridningen där har ökat över tiden. Ramos (2003) studerar perioden 1991–1999 och finner att den ökade lönespridningen i sin helhet kan hänföras till permanenta faktorer.

Betydligt färre studier har undersökt variabilitet och långsiktiga skillnader för disponibel inkomst enligt den definition som vi redogjorde för i kapitel 2, dvs. med inkomsterna från alla hushållsmedlemmar och med korrigering för försörjningsbörda. Skälet är som tidigare att det är svårare att följa en individs hushållsförändringar över tiden. Vi har därför kompletterat bilden med nya analyser av den svenska LINDA-databasen från 1991 och framåt. SCB:s databas LINDA innehåller från och med 1991 paneldata för hushållsinkomster för ett representativt urval av den svenska befolkningen.[6] Urvalet av individer består av 3,35 procent av befolkningen, men då medlemmarna i samma hushåll också kommer med i analysen blir urvalet av de individer som inkomstskillnaderna beräknas mellan högre, cirka 8,8 procent. Vi har tillgång till data på disponibla inkomster från 1991–2009, dvs. för 19 år.

Vi är här särskilt intresserade av att få reda på vad som ligger bakom den ökande inkomstspridningen under senare år: Är det fråga om att de långsiktiga inkomsterna blivit ojämnare fördelade? Eller har rörligheten i individers inkomstpositioner ökat över tiden? Eller är det fråga om en kombination av dessa faktorer? Ökad rörlighet i disponibel inkomst kan självfallet ha sin grund i arbetsmarknadens utveckling, som vi diskuterade ovan. Men då disponibel inkomst också påverkas av fler faktorer, exempelvis förändringar i hushållets sam-

6. Databasen LINDA beskrivs i Edin och Fredriksson (2000). Hushållsbegreppet i LINDA är inte lika bra som i HEK, som användes i kapitel 2. Orsaken är att all information i LINDA måste komma från register eftersom det stora urvalet i LINDA inte kan intervjuas. LINDA:s hushållsbegrepp bygger på folkbokföringen och kallas RTB-hushåll efter Registret för totalbefolkningen (RTB). Ett RTB-hushåll utgörs av maximalt två generationer där personerna har relation till varandra och är folkbokförda på samma fastighet. Med relation menas då giftermål, registrerat partnerskap, biologisk förälder, adoptivförälder och vårdnadshavare. Detta leder till att ett sambohushåll utan gemensamma barn redovisas som två ensamstående.

mansättning, kan även förändringar av antalet barn i familjen och familjeseparationer påverka rörligheten. För äldre gäller också att pensioneringen kan leda till förändrade inkomster som fångas upp med våra mått på inkomströrlighet. Det finns således många källor till rörlighet i disponibel inkomst, både frivilliga och ofrivilliga sådana. Det är dock viktigt att komma ihåg att hushållets försörjningsbörda har beaktats varför förändringar i hushållets sammansättning bara leder till inkomströrlighet om hushållet förmår matcha förändringar i dess storlek med förändrade inkomster.

Resultaten redovisas i tabell 3.2. Vi undersöker fyra åldersgrupper som vi följer från 1991 till 2009. Dessa 19 år delas in i två perioder om 10 år, nämligen 1991–2000 och 2000–2009 med år 2000 som överlappande år för att få två lika långa perioder. Vi kompletterar även med resultat för hela tidsperioden 1991–2009, vilka dock inte säger något om förändringar över tiden. I kolumnen »genomsnittlig årlig inkomstspridning« redovisas den genomsnittliga Gini-koefficienten för årsinkomster över de aktuella tidsperioderna.[7] Som väntat framkommer en klar ökning över tiden. Vi ser en ökning om vi följer varje åldersgrupp från den första tidsperioden till den andra. Exempelvis steg Gini för dem som var 41–50 år 1991 från 0,247 (1991–2000) till 0,298 (2000–2009), vilket är en relativt kraftig ökning. Nu kan en sådan ökning bero på att vi följer givna grupper över tiden. Men även när samma åldrar jämförs vid två olika tidpunkter finner vi en ökning. Vi kan t.ex. se att för dem som var 51–60 år 1991–2000 respektive 2000–2009 så steg Gini från 0,243 till 0,298.

I nästa kolumn kan vi se om denna ökning också har en motsvarighet i utvecklingen av spridningen för de långsiktiga inkomsterna. När vi följer var och en av de fyra åldersgrupperna från den första perioden till den andra ser vi också en klar ökning som är ungefär lika stor som för årsinkomsterna. Och även om vi jämför samma åldrar vid två olika tidpunkter finner vi en ökning. För dem som var 51–60 år 1991–2000 respektive 2000–2009 steg Gini för de långsiktiga inkomsterna från 0,221 till 0,270. För den yngsta gruppen – när vi jämför 31–40 åringar

7. Som tidigare är det frågan om vägda genomsnitt där varje års inkomst som andel av de sammanlagda inkomsterna under perioden utgör vikt.

under den första och andra perioden är dock ökningen mer beskedlig; från 0,199 till 0,209.

Mot denna bakgrund finns ingen anledning att förvänta sig några större förändringar av rörligheten mellan de båda perioderna. Detta bekräftas också av den sista kolumnen i tabellen. Den enda lite större förändringen som vi kan notera gäller när vi följer den första åldersgruppen från den första perioden till den andra. Rörligheten har då fallit från 20,3 procent till 12,2 procent. Att rörligheten faller vid en sådan jämförelse för dem som i utgångsläget var 21–30 år är dock naturligt med tanke på att inkomsterna tenderar att stabiliseras när många övergår från studier till arbete.

Den övergripande slutsatsen från tabell 3.2 blir därför att den stigande spridningen för disponibla årsinkomster sedan 1991 också gäller mer långsiktiga inkomster. Det är därför inte ökad inkomströrlighet i form av att personer byter plats med varandra i inkomstfördelningen som främst ligger bakom ökningen.

Tabell 3.2 Gini-koefficient för årsinkomster och långsiktiga inkomster samt rörlighetsmått för Sverige, 1991–2009. Disponibel inkomst beräknad på LINDA:s hushållsbegrepp.

Åldersgrupp (=ålder 1991)	Period	Genomsnittlig årlig inkomstspridning	Långsiktig inkomstspridning	Procentuell minskning från kort till lång sikt = rörlighet
21–30	1991–2000	0,220	0,176	20,3
	2000–2009	0,238	0,209	12,2
	1991–2009	0,228	0,178	21,9
31–40	1991–2000	0,224	0,199	11,0
	2000–2009	0,269	0,243	9,6
	1991–2009	0,249	0,213	14,4
41–50	1991–2000	0,247	0,224	9,3
	2000–2009	0,298	0,270	9,4
	1991–2009	0,275	0,239	13,1
51–60	1991–2000	0,243	0,221	9,1
	2000–2009	0,265	0,239	9,9
	1991–2009	0,253	0,220	12,9

I tabell 3.2 redovisas även resultat för hela perioden 1991–2009. Vi kan som väntat se att talen för rörlighet för denna längre tidsperiod på 19 år är klart högre än för var och en av perioderna om 10 år. Detta är också förväntat. Storleksordningen på rörligheten under denna längre period är sådan att Gini-koefficienten är mellan 21,9 procent (för 21–30 år) och 12,9 procent (51–60 år) lägre för de 19 årens totala inkomster än för de enskilda årens inkomster.

Inkomstfluktuationer och långsiktiga inkomster: var finns den största variabiliteten och vad gör välfärdsstaten?

Eftersom vi har argumenterat för att fluktuationer i inkomster har negativa konsekvenser för välfärden och därför inte kan ignoreras i fördelningsanalyser är det angeläget att belysa dessa fluktuationer närmare. I detta avsnitt ska vi återigen använda SCB:s LINDA-data för åren 1991 till 2009 och närmare undersöka variabiliteten i inkomster under dessa år. Vi ska först undersöka vilka grupper som har den högsta variabiliteten i sina inkomster, närmare bestämt om variabiliteten systematiskt varierar med nivån på de långsiktiga inkomsterna. Det finns all anledning att tro att personer med höga permanenta inkomster har betydligt bättre möjligheter att parera fluktuationer i sina inkomster över tiden än personer med låg permanent inkomst. Om den högsta variabiliteten därför återfinns bland dem med höga inkomstnivåer finns mindre anledning att fästa vikt vid variabiliteten än om det omvända vore fallet. A priori är det inte självklart hur det ligger till på denna punkt. Det är exempelvis möjligt att vissa kapitalinkomster varierar mycket över tiden och att dessa är koncentrerade till personer som har höga långsiktiga inkomster. Men det kan också tänkas att högre sjukdoms- och arbetslöshetsrisker bland personer med lägre inkomstkapacitet leder till att låg inkomstnivå och hög instabilitet i inkomsterna går hand i hand.

Vi ska nu med svenska data studera detta samband mellan nivån på de långsiktiga inkomsterna och variabiliteten i årsinkomsterna. Vi ska också undersöka vilken roll välfärdsstaten i form av skatter och bi-

drag har för att minska variabiliteten i de disponibla inkomsterna respektive för att utjämna de långsiktiga inkomsterna.

Även om detta är en relativt lång period är det inte frågan om livsinkomster. Dessa data tvingar oss därför till att undersöka inkomsterna under en period av 19 år för olika åldersgrupper. Vi väljer att studera grupperna som är 21–25, 26–30, 31–40, 41–50 och 51–60 år gamla under 1991. Vi inkluderar bara de personer som levde i Sverige under hela perioden 1991–2009.

Vi väljer en relativt enkel metod som nyligen föreslagits av Gottschalk och Moffitt (2009). Den går ut på att för varje individ först beräkna den genomsnittliga inkomsten över hela perioden och kalla denna för den långsiktiga inkomsten. Därefter kan man för varje individ beräkna variabiliteten som den genomsnittliga avvikelsen mellan de årliga inkomsterna och den genomsnittliga inkomsten.[8] Måttet ska tolkas som den genomsnittliga relativa avvikelsen från genomsnittet. För en person med samma inkomst alla år blir detta tal lika med noll, vilket är ett naturligt värde för helt stabila inkomster. På detta sätt får vi mått på den enskilde individens inkomstvariabilitet och på dennes nivå på de långsiktiga inkomsterna. Vi kan sedan undersöka sambandet mellan variabiliteten och nivån på de långsiktiga inkomsterna.

Vi börjar med att studera variabiliteten i inkomster i figur 3.2. I figur 3.2.a visar vi detta för inkomsterna före skatter och transfereringar (faktorinkomster) och i figur 3.1.b för disponibla inkomster. För båda inkomstbegreppen gäller att vi har korrigerat för hushållets försörjningsbörda enligt redovisningen i kapitel 2. En första slutsats följer om man jämför nivåerna mellan de båda figurerna. Nivån på variabiliteten ligger för alla grupper påtagligt högre för faktorinkomsterna än för de disponibla inkomsterna. Detta är föga förvånande och återspeglar att den samlade välfärdsstaten i väsentliga avseenden fyller sin klassiska funktion att skydda mot inkomstbortfall. Detta mönster är särskilt påtagligt för den äldsta åldersgruppen som var 51–60 år vid periodens början. När dessa går i pension faller självfallet faktorinkom-

8. Denna beräkning görs med de logaritmerade värdena på inkomsterna och den beräknas som standardavvikelsen, dvs. kvadratroten ur de kvadrerade avvikelserna från genomsnittet.

sterna kraftigt med hög variabilitet som följd. Pensionerna bidrar då till att stabilisera de disponibla inkomsterna.

Även resultaten för den yngsta åldersgruppen bör tolkas i ljuset av att många påbörjade sina karriärer under den studerade perioden. Störst vikt är vi benägna att fästa vid de båda mellangrupperna som i huvudsak befann sig i yrkesverksam ålder och hade hemmavarande barn under perioden. Variabiliteten för disponibla inkomster ligger för dessa grupper mellan 0,20 och 0,40, vilket innebär att inkomsterna fluktuerar med i genomsnitt drygt 20 procent till drygt 40 procent under perioden. Detta är betydande tal. Det är särskilt intressant att variabiliteten är som högst för dem med de lägsta nivåerna på de disponibla inkomsterna. Gottschalk och Moffitt (2009) fann samma mönster när de studerade arbetsinkomster bland män på den amerikanska arbetsmarknaden. Innebörden av detta mönster är att låga nivåer på inkomster överlag är förknippade med större fluktuationer i inkomster. Vi noterar dock också att även gruppen med de högsta långsiktiga inkomsterna uppvisar större fluktuationer än medelinkomstgrupperna. Det är möjligt att de med de högsta inkomsterna i större utsträckning har realiserade kapitalvinster av olika slag som

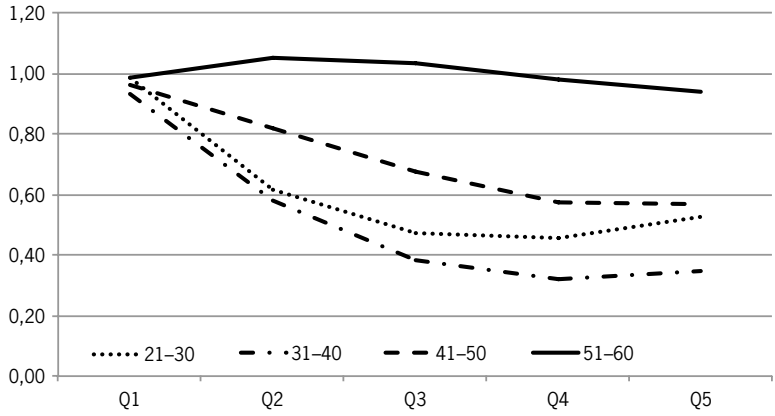

Figur 3.2.a Variabiliteten i inkomster före skatter och transfereringar under åren 1991–2009 för olika åldersgrupper (efter ålder år 1991) och efter fördelningen av de långsiktiga inkomsterna på fem decilgrupper (Q1 till Q5).

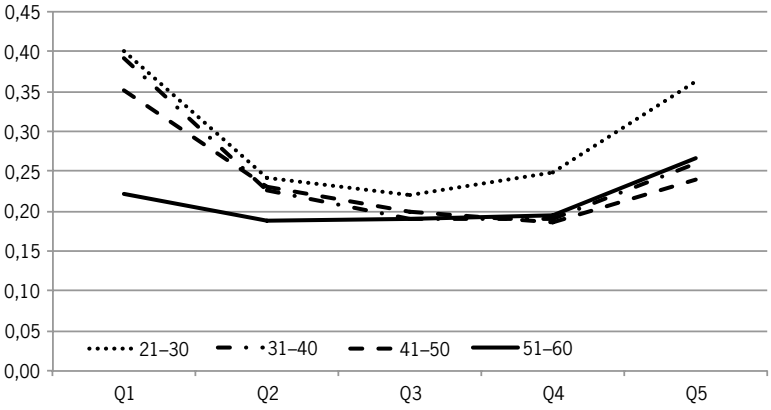

Figur 3.2.b Variabiliteten i disponibla inkomster under åren 1991–2009 för olika åldersgrupper (efter åldern år 1991) och efter fördelningen av de långsiktiga inkomsterna på fem decilgrupper (Q1 till Q5).

vanligen uppkommer under enstaka år. Men även för denna inkomstgrupp är variabiliteten lägre för disponibla inkomster än för faktorinkomster, så skatter och transfereringar lindrar dessa fluktuationer.

I tabell 3.3 visar vi även de långsiktiga inkomsterna före och efter skatter och transfereringar. Det centrala resultatet är att de långsiktiga disponibla inkomsterna är betydligt jämnare fördelade än inkomsterna före skatter och transfereringar. En jämförelse med resultaten från kapitel 2 tyder på att en förlängning av den tidsperiod som inkomsterna baseras på inte alls tar bort den utjämnande effekten av skatter och transfereringar. Utjämningen är särskilt kraftig för den åldersgrupp som var 51–60 år gamla 1991, dvs. när inkomsterna började räknas. Detta resultat är dock knappast förvånande då denna grupp under de kommande 19 åren pensionerades vid olika tidpunkter. Pensionerna, som här räknas som en del av välfärdsstaten, utjämnar därför tämligen kraftfullt när man gör denna enkla jämförelse före och efter skatter och transfereringar. Självfallet krävs en betydande försiktighet när dessa skillnader tolkas kausalt, men skillnaden i storleksordning mellan Gini-koefficienten före och efter skatter och transfereringar är ändå mycket stor.

Tabell 3.3 Gini-koefficienten för långsiktiga reala inkomster under åren 1991–2009 före skatter och transfereringar respektive disponibla inkomster för olika åldersgrupper.

Ålder 1991	Gini för inkomster före skatter och transfereringar	Gini för disponibla inkomster
21–30	0,285	0,174
31–40	0,319	0,208
41–50	0,343	0,226
51–60	0,456	0,227

Slutsatser

Utgångspunkten för detta kapitel var frågan hur man ska se på fördelningen av årsinkomster respektive fördelningen av livsinkomster. Vi inledde med att betona att båda inkomstbegreppen bygger på speciella antaganden. När man använder årsinkomster tillmäts alla inkomstskillnader samma vikt oavsett källan till skillnaderna. Det är rimligt att tro att vissa inkomstskillnader har hög tolerans hos befolkningen, exempelvis skillnaden mellan en ung student och en vuxen familjeförsörjare. Andra skillnader kan däremot uppfattas som mer orättvisa, som skillnaden mellan en arbetslös person med dålig hälsa och en stark och frisk person med jobb på ett framgångsrikt företag. Att då tillmäta alla skillnader samma betydelse är inte helt lyckat.

Men även användandet av livsinkomster bygger på starka antaganden. Om bedömningen av vad som är en rimlig inkomstfördelning baseras på sådana inkomster bortser man helt från att inkomstbanornas profil också är viktiga för individens välfärd under livet. Grundbedömningen måste vara att ju jämnare och ju mer förutsägbara inkomstbanorna är, desto högre välfärd för den enskilde individen. En fördelningsanalys som bortser från vad vi kallat »variabiliteten i inkomsterna« är således heller inte helt lyckad. Ett av våra resultat understryker denna bedömning. Vi har visat att när det gäller disponibla inkomster är det gruppen med de lägsta långsiktiga inkomsterna som upplever den högsta variabiliteten i inkomsterna. Det är osannolikt att dessa personer kan parera dessa fluktuationer i inkomsterna med hjälp av egen förmögenhet eller genom att anlita kapitalmarknaden.

Vår uppfattning är därför att en nyanserad bild av inkomstfördelningen bör bygga på uppgifter om både årsinkomster och den variabilitet från år till år – och ibland kanske även ännu kortare perioder – som kännetecknar individers inkomstbanor. Det är också uppenbart en fördel att statistik över årsinkomster kan produceras av statistiska centralbyråer för varje år med ganska kort tidsfördröjning medan det tar lång tid att erhålla livsinkomster. Den senaste ekonomiska krisens effekter på fördelningen av livsinkomsterna lär ta lång tid att analysera, medan vi redan nu kan studera effekterna på årsinkomsterna under 2009. Det finns således starka praktiska skäl att kontinuerligt följa fördelningen av årsinkomsterna. Samtidigt är det uppenbart en utmaning för framtida forskning att finna sätt att tolka inkomstskillnaderna också i ett längre tidsperspektiv, och kanske så småningom komma fram till mått på inkomstskillnaderna som tillmäter olika typer av skillnader olika vikt.

Det är rimligen också så att det finns vissa fördelningsfrågor för vilka livsinkomsten framstår som ett mer relevant begrepp än årsinkomsten. Utbildningsfrågor är ett exempel. För att bedöma vad som är rimliga »utbildningspremier« bör analysen bygga på de livsinkomster som följer från olika utbildningsval. Detta är en argumentation som SACO drivit under många år, se Granqvist (2011) för flera färska analyser med »livslönen« som utgångspunkt. Man kan dock invända att även en sådan analys bortser från potentiellt viktiga faktorer. Om en bra utbildning inte bara ger högre inkomster utan också stabilare inkomstbanor underskattas värdet av utbildning om avkastningen enbart mäts med hjälp av livsinkomsterna som sådana.[9]

Våra genomgångar och analyser i kapitlet har också gett en del andra centrala slutsatser som vi tar med oss till vårt avslutande kapitel. Ett första centralt resultat är att den övergripande rangordning av länder vad gäller inkomstskillnader som följer från årsdata också står sig när man använder inkomstdata över längre tidsperioder. Det finns således inga som helst tecken på att inkomsterna är ojämnare fördelade i länder som USA och Storbritannien på grund av att individerna

9. Senare års forskning har i ökande grad uppmärksammat frågor kring inkomstosäkerhet och utbildningsval. Se t.ex. Diaz-Serrano, Hartog och Skyt Nielsen (2008).

i större utsträckning byter position med varandra i inkomsthierarkin. Även de nordiska ländernas särställning kvarstår när längre tidsperioder används. Om det finns något mönster så går det i andra riktningen, nämligen att rörligheten i inkomsthierarkierna är något högre i de nordiska länderna.

Vi har också visat att de långsiktiga förändringarna i inkomstskillnaderna främst drivs av förändringar i de långsiktiga inkomsterna och inte av förändringar i rörlighet eller variabilitet. Däremot verkar det som om en betydande, men inte dominerande, del av uppgången i skillnaderna i arbetsinkomster på den amerikanska arbetsmarknaden har drivits av ökad instabilitet i arbetsinkomsterna.

Vår avslutande analys har också visat på sambandet mellan nivån på långsiktiga inkomster och variabiliteten i inkomsterna över tiden. Denna analys har visat att den största variabiliteten – och därmed troligen också den största osäkerheten – återfinns i botten av fördelningen av de långsiktiga inkomsterna. Vi har också visat att variabiliteten före skatter och transfereringar är mycket högre än när skatter och transfereringar beaktas i den disponibla inkomsten. Detta betyder, kanske föga överraskande, att den samlade välfärdsstaten bidrar till att utjämna inkomsterna över livscykeln. Det finns också en klart utjämnande effekt på de långsiktiga inkomsterna.

Kapitel 4 Jämlikhet i möjligheter: familjebakgrundens betydelse

I de två föregående kapitlen har vi studerat inkomstfördelningen i termer av utfall, först med fokus på årsinkomster i kapitel 2 och sedan med fokus på inkomsterna över (stora delar av) livscykeln i kapitel 3. En vanlig syn på rättvisa och jämlikhet är dock att det är minst lika viktigt att *möjligheterna* till goda inkomster är jämnt fördelade. Om alla människor har samma möjligheter till goda inkomster, men sedan gör olika livsval vad gäller arbete kontra fritid, yrke, bosättning med mera så kan man argumentera för att samhället är rättvist även om utfallen är olika. Det betyder att vi också önskar belysa hur möjligheterna till goda inkomster är fördelade. Detta är dock synnerligen svårt, och kanske rentav omöjligt. Vissa aspekter på bristande rättvisa i möjligheter är lätta att peka på. Skillnader som beror på diskriminering av grupper är en sådan, utpräglad nepotism är en annan. Det är dock inte lätt att avgöra om en viss skillnad mellan individer eller grupper verkligen beror på renodlad diskriminering eller ej. Förekomsten av nepotism kan också vara svår att bedöma. Ännu svårare är att på ett sammanfattande sätt beskriva hur möjligheterna till goda inkomster är fördelade i samhället, eller att beskriva vilka inkomstskillnader som strider mot uppfattningen om lika möjligheter.

Det finns dock en ansats som är praktiskt möjlig att genomföra med empiriska data och som svarar mot mångas rättviseuppfattningar. Och det är att utgå från familjebakgrundens betydelse för hur det går i livet, i vårt fall för vilka inkomster man får i vuxenlivet. Familjebakgrund bör då rimligen tolkas i vid bemärkelse och inkludera även uppväxtvillkoren vid sidan om familjen såsom »grannskapsfaktorer« i form av skolkvalitet och de kontaktnät man får med sig i vuxenlivet,

t.ex. skol- och lekkamrater från barndomen. Tanken med att använda familjebakgrunden som indikator är att individen inte själv har valt denna, och inte heller kan påverka densamma. Ju starkare inflytandet är av sådana faktorer som individen inte själv har valt, desto mindre jämlikhet i möjligheter. Som vi visade i kapitel 1 har denna syn också en stark förankring i svensk politik. Uttrycket att »föräldrarnas plånbok inte ska påverka« återspeglar denna syn.

I detta kapitel kommer vi att följa denna ansats för att belysa jämlikhet i möjligheter. Vi kommer framför allt att studera den betydelse familjebakgrunden har för inkomsterna i vuxenlivet. Denna fokusering på inkomster är naturlig i en rapport om inkomstfördelningen. Det finns också en relativt färsk internationell forskningslitteratur kring inkomst och familjebakgrund som vi kommer att sammanfatta utifrån ett svenskt perspektiv. Vi kommer dock också att relatera denna litteratur till den besläktade sociologiska litteraturen om klassrörlighet, som också har relevans för våra frågeställningar.

Trots denna betoning av familjebakgrundens betydelse vill vi redan från början slå fast att det bästa av samhällen inte nödvändigtvis är ett sådant där familjebakgrunden inte har någon som helst betydelse för hur det går i vuxenlivet. För att uppnå ett sådant utopiskt samhälle måste man förmodligen vidta åtgärder som påverkar familjen som institution på ett negativt sätt och detta skulle troligen komma i konflikt med många andra värden som är starkt förankrade hos befolkningen. Det är dock av intresse att veta i vilka länder som familjen betyder mer än i andra, hur utvecklingen över tiden ser ut, och vilka politiska reformer som kan förväntas leda till att familjens betydelse blir större eller mindre.

Begrepp och datakrav

Vad menar vi med att familjebakgrunden har betydelse?

Några begrepp som fångar upp viktiga aspekter av vad vi här är intresserade av är etablerade i den allmänna debatten. Detta gäller onekligen »klassrörlighet« och »social rörlighet«, som nog ofta uppfattas som synonymer. När man använder dessa begrepp tänker man sig att

befolkningen kan indelas i olika klasser. Inom sociologin, där klassbegreppet är centralt och har en lång tradition, finns olika klasscheman som bygger på personers ställning på arbetsmarknaden. Centrala dimensioner är här distinktionerna mellan anställda och egenföretagare, mellan chefer och underordnade och mellan hög- och lågutbildade; vissa teorier kring klass betonar framför allt ställningen på arbetsplatsen, medan andra mer framhåller utbildningsnivån (se t.ex. Tåhlin, 2007, för en diskussion). Dessa egenskaper förklarar också varför det är motiverat att tala om *sociala* klasser, klass säger nämligen något om folks sociala positioner eller relationer till varandra. Som regel kan man med hjälp av information om personers yrke och utbildning dela in befolkningen i de aktuella klasserna. Vi återkommer längre fram i kapitlet med ett konkret exempel på ett klasschema som använts flitigt i forskningen.

Med ett givet klasschema och med data på föräldrars och barns klass kan man studera rörligheten i klass mellan föräldrar och barn. Om föräldrar och barn i stor utsträckning har samma klasstillhörighet blir rörligheten låg och vice versa. På ungefär samma sätt kan man studera inkomströrlighet. Man kan då dela in inkomsten i ett lämpligt antal inkomstgrupper och sedan undersöka i vilken utsträckning som föräldrar och barn tillhör samma inkomstgrupper. Begreppsmässigt är det dock lämpligt att inte blanda ihop social och inkomstmässig (ekonomisk) rörlighet.

Det finns dock ingen självklar koppling mellan begreppen rörlighet och jämlikhet i chanser. För att undersöka familjens betydelse kan man även utgå från andra mått än rörligheten mellan föräldrar och barn vad gäller utfall som social klass eller inkomster. Inom statistiken finns också en tradition att undersöka vilken »förklaringsförmåga« en viss uppsättning variabler har för ett utfall som man är intresserad av, i vårt fall inkomstfördelningen. Man kan således också fråga sig hur mycket av den totala spridningen i inkomster som rent statistiskt förklaras av den samlade uppsättning av egenskaper som familjen och uppväxtförhållandena innebär. Skälet till att vi betonar detta är att man genom att utgå från graden av syskonlikhet i inkomster får ett bredare mått på familjens och uppväxtförhållandenas betydelse än om man fokuserar på rörlighet mellan generationerna. Syskon är lika

därför att de har föräldrar med samma inkomster, men också på grund av många andra faktorer i familjen av vilka somliga är mätbara för oss forskare och somliga inte. Oavsett mätbarhet fångar ett mått på syskonlikhet upp betydelsen av alla dessa faktorer. Vi kommer att se att med syskonlikhet som måttstock betyder familjen tämligen mycket, medan föräldrars inkomster inte är lika viktiga som många kanske föreställt sig.

Datakrav

Att empiriskt undersöka dessa familjesamband i inkomster är dock lättare sagt än gjort. I själva verket ställer sådana undersökningar krav på sofistikerade data. För det första krävs data som innehåller en familjekoppling så att man kan identifiera föräldrar och barn (vid intergenerationell analys) eller syskon (vid syskonstudier). För det andra krävs information om dessa familjemedlemmars inkomster. Det är förhållandevis enklare att skaffa sådan information för social klass än för inkomst. I en standardmässig enkät med frågor till ett slumpmässigt urval av befolkningen i ett land kan man fråga de utvalda personerna om både deras eget yrke och deras familjemedlemmars yrke. Det finns all anledning tro att man får tillförlitliga svar om man frågar vuxna personer om deras föräldrars (vanligaste) yrke under uppväxttiden, trots att denna ligger flera decennier tillbaka i tiden. Likaså finns anledning tro att man får tillförlitliga svar om man frågar ett urval vuxna personer om deras syskons yrke. För yrke och därmed social klass får man således fram den information som krävs för analys av familjesamband i en standardmässig enkätundersökning av ett representativt urval av befolkningen. Det är därför inte förvånande att analyser baserade på social klass har en lång bakgrund inom sociologi. Däremot är det uppenbart inte möjligt att få tillförlitliga svar om man frågar idag vuxna personer vilka inkomster deras föräldrar hade för många år sedan. Möjligen får man tillförlitliga svar om man frågar om deras syskons inkomster. Inkomster för de studier vi här kommer att gå igenom kommer därför inte från standardmässiga enkätundersökningar utan från mer sofistikerade databaser där man följt upp familjemedlemmar över tiden.

För de analyser av familjesamband i inkomster som vi är intresserade av finns dock ett tredje datakrav, nämligen kravet på »långsiktiga inkomster«, eller inkomster under åtskilliga år och allra helst livsinkomster. För att inse detta kan man begrunda hur man ska tolka sambandet i inkomster mellan barns inkomster under ett visst år (då barnen är i vuxen ålder) och (en eller båda) föräldrarnas inkomster under ett visst år då barnen var små. Säg att man utgår från en barngeneration som är född 1965 och skattar ett samband mellan denna generations inkomster år 2005 vid 40 års ålder med föräldrarnas inkomster när barnen var fem år, dvs. 1970. Vi vet från den forskning vi snart kommer in på att sådana samband för de flesta länder skulle vara positiva och dessutom med statistisk signifikans. Men sambandet skulle också försvagas av en massa tillfälliga faktorer som påverkade inkomsterna under dessa specifika år. Om sambandet i stället avser den genomsnittliga inkomsten under betydligt längre tidsperioder blir det betydligt starkare.[1]

Vi känner inte till någon studie för något enskilt land som kunnat baseras på faktiska livsinkomster för två olika generationer. Även om man utgår från att livsinkomsterna fångas upp som summan av inkomsterna mellan 20 och 65 års ålder, dvs. 46 år, och därtill lägger att det normalt är cirka 30 års åldersskillnad mellan föräldrar och barn skulle detta kräva inkomster under sammanlagt 76 år. Om data fram till 2009 skulle kunna användas skulle man behöva gå tillbaka till 1933 för att klara detta. Sverige har för studier av detta slag troligen de bästa data i hela världen, men inkomstuppgifterna sträcker sig inte längre tillbaka än 1960.[2] Flera studier tyder dock på att man får tillförlitliga resultat som gäller för livsinkomster om man använder genomsnittliga inkomster mellan cirka 30 och 40 års ålder. Dessutom är det rimligt att tillmäta trovärdighet till resultaten från de länderjämförelser som vi kommer att redovisa då de baseras på inkomster för samma åldrar i alla länder. De höga datakraven för ideala studier på detta område

1. Detta utesluter dock inte att det vore intressant med en studie som undersöker om den typ av inkomstvariabilitet som vi undersökte i förra kapitlet är relaterad till familjebakgrund. Vi känner dock inte till någon sådan studie.

2. För det urval av befolkningen som är födda den 5, 15 och 25 varje månad finns inkomstdata från 1960 och framåt, medan data för hela befolkningen finns från 1968.

innebär dock att viss försiktighet är påkallad vid tolkningen av resultaten.

En sista fråga är vad som här menas med inkomst. Vårt svar på den frågan är att flera olika mått på inkomster är relevanta men för olika problemställningar. De flesta studier har använt arbetsinkomster före skatt för en av föräldrarna (normalt fadern då det handlar om inkomster långt tillbaka i tiden då många mödrar inte förvärvsarbetade), eller för syskonen. När sådana data används blir frågeställningen hur styrkan på arbetsmarknaden förklaras av familjebakgrunden, vilket är en klart väldefinierad frågeställning. Flera studier har också använt totala marknadsinkomster före skatt, dvs. även inkluderat inkomster av kapital och företagande. Även detta anser vi vara relevant. Man kan dock också vara intresserad av frågan hur konsumtionsstandarden beror på familjebakgrunden, och då måste (som vi framhöll i kapitel 2) analysen baseras på hushållets disponibla inkomster. Studier av familjebakgrundens betydelse baserade på detta inkomstbegrepp är dock ytterst ovanliga i litteraturen av den enkla anledningen att det krävs data över hela hushållets inkomster under väldigt långa perioder. Våra resultat för arbetsinkomster och marknadsinkomster i kommande avsnitt belyser därför frågan hur förmågan att tjäna pengar före skatt på arbets- och kapitalmarknaderna beror på familjebakgrunden.

Den empiriska bilden: Sverige i ett jämförande perspektiv

Intergenerationella samband

Intergenerationella samband mellan föräldrars och barns (långsiktiga) inkomster kan beskrivas på många sätt. För att ge en överskådlig bild av Sverige i ett jämförande perspektiv är det instruktivt att utgå från den enklaste ansats som använts i senare års forskning, nämligen en enkel linjär regressionsekvation där logaritmen av barngenerationens inkomster förklaras av logaritmen av föräldrarnas inkomster:

$$\log Y^b = \alpha + \beta \log Y^f + \varepsilon. \qquad (1)$$

Här betecknar Y^b barns inkomst, Y^f föräldrars inkomst, α och β är regressionsparametrar som skattas från data, och ε är en slumpfaktor som fångar upp alla andra faktorer än föräldrars inkomst. Det faktum att inkomsterna är logaritmerade innebär att β kan ges en tydlig tolkning, nämligen som elasticiteten av barns inkomst med avseende på föräldrars inkomst. Detta innebär att en skillnad i föräldrars inkomster på 10 procent i genomsnitt är förknippad med en skillnad i barns inkomster på βx10 procent. Vi kommer att se att β för de flesta länder ligger mellan 0,2 och 0,5, dvs. 10 procents skillnad i föräldragenerationens inkomster motsvaras av mellan 2 och 5 procents genomsnittlig skillnad mellan barnens inkomster. Vi understryker här att det handlar om den genomsnittliga – eller förväntade – skillnaden eftersom det finns betydande variationer kring dessa genomsnitt; sambanden är långt ifrån deterministiska. Vi noterar också att β är ett mått på överföringen (»transmissionen«) från en generation till nästa, medan 1-β kan ses som ett mått på rörligheten.

Å den ena sidan innebär således dylika samband att skillnader i inkomster överförs från en generation till nästa. Men, å den andra sidan, överförs inte hela skillnaden. Det är därför som samband av detta slag har betecknats som »regression toward the mean«, eller »återgång mot medeltalet«. Begreppet kommer från en klassisk studie från 1886 av Francis Galton som studerade sambandet mellan föräldrars och barns längd. Han skattade regressionskoefficienten till 0,62. I hans modell – där längd inte var uttryckt i logaritmerad form – motsvarade detta resultat att 10 centimeters skillnad i föräldrarnas längd i genomsnitt var förknippad med 6,2 centimeters skillnad i barnens längd. Det var således frågan om en betydande överföring mellan generationerna, men inte kraftigare än att det också var en viss återgång mot medeltalet. För relativa inkomstskillnader är således återgången mot medeltalet mer påtaglig än för längd.

Under de senaste 15–20 åren har det kommit ett ganska stort antal studier som skattat intergenerationella inkomstsamband av detta, eller liknande, slag. De flesta studier har utgått från ett enskilt land och använt tillgängliga data på bästa sätt för detta land. Några studier har varit explicit länderjämförande och strävat efter maximal jämförbarhet mellan två eller flera länder vid val av inkomstbegrepp, familjede-

finitioner och tidsperioder. Den bästa internationella överblicken får man om man håller sig till modell (1) ovan, använder arbetsinkomster som inkomstmått, och håller sig till sambandet mellan fäders och söners arbetsinkomster. I den andra kolumnen i tabell 4.1 har vi sammanställt sådana skattningar för ett antal länder.[3] Resultaten avser söner födda på 1950-talet, fädernas inkomster är uppmätta på 1960-talet och sönernas inkomster på 1980- och 1990-talen. Inom parentes anges också skattningens standardfel, ett mått på skattningens precision. Precisionen är låg för de länder för vilka studierna måste baseras på enkätdata, men den är mycket hög för de länder som i likhet med Sverige har tillgång till större datamängder baserade på register.

Utöver den osäkerhet som fångas av standardfelet finns andra källor till osäkerhet varför skattningarna ska tolkas med viss försiktighet. Ett mönster är dock tämligen säkert, nämligen att USA uppvisar en relativt stark överföring av inkomster mellan generationerna och de nordiska länderna en relativt svag. Det faktum att ett flertal studier kommit fram till skattningar i samma storleksordning stärker trovärdigheten i denna skillnad mellan USA och de nordiska länderna.

Tabell 4.1 visar att storleksordningen på dessa intergenerationella samband är mellan 0,14 och 0,45. Man kan fråga sig om detta är starka eller svaga samband. Ett sätt att se på detta är att notera att dessa tal grovt sett också är korrelationer vilket innebär att föräldrars inkomster förklarar mellan 2 (0,14x0,14=0,02) och 20 procent (0,45x0,45=0,20) av variationen i inkomsterna för barn.[4] Detta är inte så höga tal. Flera av våra kolleger använder för studier på detta område uttryck som »sådan far sådan son« och »äpplet faller inte långt från…«. Med tanke på den låga förklaringsförmågan och den stora variationen kring det genomsnittliga sambandet är detta enligt vår uppfattning tvivelaktigt.

Den befintliga forskningen har en tydlig slagsida mot att studera män. Detta beror dock inte nödvändigtvis på diskriminering inom

---

3. Se Solon (2002), Corak (2006), Jäntti m.fl. (2006), Björklund och Jäntti (2009) och Blanden (2011) för olika sammanställningar av sådana skattningar och diskussion av jämförbarheten.

4. Vi utnyttjar här att korrelationen i kvadrat (ofta kallat R^2) anger hur stor andel av variationen i den beroende variabeln (här sonens inkomst) som förklaras av den förklarande variabeln (här faderns inkomst).

forskningen utan kan också förklaras med att det är svårare att studera kvinnor i analyser som dessa. Det är särskilt svårt att beakta mödrarnas betydelse eftersom kvinnors förvärvsfrekvens var låg under de perioder man måste mäta föräldrarnas inkomster för de barngenerationer som är vuxna i dag.[5] Många år saknar de därför inkomst för att i stället producera hushållstjänster. Det är något mindre komplicerat att studera döttrar som under de senaste decennierna kommit att förvärvsarbeta i stor utsträckning. Några studier har dock tacklat de metodproblem som uppstår när mödrar och döttrar tas med i analysen. En ansats har varit att basera analysen på familjeinkomster (summan av mannens och kvinnans inkomster). Hirvonen (2008) jämför skattningar för USA och Sverige som är baserade på familjeinkomster. Dessa skattningar är gjorda separat för söner och döttrar men det är deras familjeinkomster som studeras. Skillnaden mellan länderna är densamma för både söner och döttrar som när man använder arbetsinkomster för fäder och söner. Raaum m.fl. (2007) använder också familjeinkomster och finner samma länderskillnader vad gäller de nordiska länderna i förhållande till USA. Ett genomgående mönster är dock att de intergenerationella mönstren är något svagare för döttrar än för söner.

Några studier har också utvecklat analysen och använt mer flexibla samband än den linjära modellen (1) ovan. Bratsberg m.fl. (2007) finner då att merparten av skillnaden mellan USA och de nordiska länderna kan hänföras till den undre delen av fördelningen av faderns inkomster. I denna del av fördelningen tycks överföringen mellan generationer vara klart svagare i våra länder än i USA. Däremot är länderskillnaderna i toppen av fördelningen små. Att överföringen i toppen av fördelningen kan vara förhållandevis hög framgår också av en färsk svensk studie av Björklund, Roine och Waldenström (2010) som visar en kraftig överföring i den absoluta toppen (högsta procenten) av fördelningen av fäders marknadsinkomster. Detta samband tycks också gå via överföring av förmögenhet mellan generationer, och inte via utbildning och IQ.

5. Den sociologiska forskningen kring klassrörlighet har brottats med samma problem.

Tabell 4.1. Skattade intergenerationella inkomstelasticiteter mellan fäders och söners inkomster, korrelationer mellan bröder och andel av korrelationen mellan bröder som ej har samband med föräldrars inkomst. Standardfel inom parentes.

Land	Intergenerationell inkomstelasticitet	Syskonkorrelation	Andel av syskonkorrelationen som saknar samband med föräldrars inkomst*
USA	0,45 (0,08)	0,49 (0,02)	59 %
Italien	0,44 (0,05)	Studie saknas	
Frankrike	0,42 0,06)	Studie saknas	
Storbritannien	0,37 (0,05)	Studie saknas	
Kanada	0,27 (0,01)	Studie saknas	
Australien	0,25 (0,04)	Studie saknas	
Tyskland	0,25 (0,08)	0,43 (0,08)	85 %
Finland	0,24 (0,01)	0,26 (0,03)	78 %
Norge	0,24 (0,01)	0,14 (0,01)	59 %
Sverige	0,24 (0,01)	0,25 (0,01)	77 %
Danmark	0,14 (0,00)	0,23 (0,01)	92 %

*Denna andel förklaras på sid 85 i texten.
Källor: Skattningarna av de intergenerationella elasticiteterna är hämtade från översikterna i Björklund och Jäntti (2009) och Blanden (2011), medan skattningarna av syskonkorrelationer är hämtade från Björklund och Jäntti (2009) samt Schnitzlein (2011).

Det finns också en stor sociologisk litteratur om klassrörlighet, som lämpligen kallas social rörlighet. Vi menar att denna litteratur på ett intressant sätt kompletterar den litteratur som vi just gått igenom.[6]

6. En sociolog skulle kanske säga att den inkomstbaserade litteraturen kompletterar den klassbaserade litteraturen.

Klassrörlighet fångar upp något annorlunda mekanismer än inkomströrlighet vilket gör att det internationella mönstret också kan bli annorlunda.

En första utgångspunkt för denna analys är en indelning av föräldrar (ofta fadern) och barn (ofta söner) i ett antal klasser. I en omfattande studie av social rörlighet i 11 europeiska länder, inklusive Sverige, använder Breen (2004) och hans medarbetare följande sju klasser: 1. Högre tjänstemän och större företagare. 2. Lägre tjänstemän. 3. Egna företagare (ej akademikeryrken). 4. Jordbrukare och andra företagare i primär sektor. 5. Kvalificerade arbetare. 6. Okvalificerade arbetare i jordbruket. 7. Övriga okvalificerade arbetare.

Informationen om klasstillhörigheten hos de båda generationerna används sedan för att bilda en klassmatris med förälderns ursprungsklass bland raderna och barnets destinationsklass bland kolumnerna. Med denna information är det möjligt att beräkna hur stor andel av befolkningen som är helt orörlig och stannar i samma klass som sin förälder, och hur stor andel som rör sig i olika antal steg. Sådana mått på social rörlighet brukar kallas för absolut rörlighet. Problemet med dessa mått är att de beror mycket på strukturomvandlingen i samhället. Om exempelvis jordbrukssektorn krymper kraftigt måste jordbrukarnas barn ta vägen någonstans och detta innebär en form av rörlighet. Även jämförelser mellan länder försvåras av att sådan strukturomvandling i sin omfattning kan variera mellan länder.

Utmaningen för forskningen kring denna rörlighet är därför att mäta den rörlighet som inte påverkas av att klassernas storlek varierar över tiden och mellan länder. Lösningen har varit att arbeta med statistiska sambandsmått som bygger på en jämförelse av relativa chanser att röra sig i klasschemat. Detta leder till tämligen komplicerade statistiska modeller där de parametrar som slutligen används för att jämföra länder och tidsperioder inte har samma enkla tolkning som det mått på »återgång-mot-medeltalet« som vi hade i ekvation (1). Vi avstår därför här från en närmare genomgång av resultat från denna forskning.

Det är dock intressant att notera att även med denna ansats så framstår i Breens studie Sverige och Norge som mer rörliga länder än Tyskland, Frankrike och Italien. Jonssons (2004) svenska bidrag till

Breens volym visar att rörligheten under andra halvan av 1900-talet har ökat för kvinnor men varit i stort sett konstant för män.

I denna typ av studier brukar dock inte USA framstå som ett förhållandevis lika orörligt land som i studierna av inkomströrlighet. Detta reser frågan hur måtten på social och inkomstmässig rörlighet förhåller sig till varandra och vilka mekanismer som de fångar upp. De försök som gjorts att relatera måtten till varandra visar (kanske föga förvånande) att det mått på inkomströrlighet som vi redovisat ovan är känsligt för klassrörlighet och, allt annat lika, visar ökad rörlighet när rörligheten mellan klasser stiger.[7] Måttet på inkomströrlighet är emellertid också känsligt för den monetära avkastningen av att tillhöra en viss klass. Som vi utvecklar något mer nedan kan detta vara en förklaring till att inkomströrligheten är lägre i USA där »lönepremien« på klasstillhörighet är ovanligt stor. I en extrem värld utan löneskillnader skulle vi inte observera någon inkomströrlighet, men det vore fullt möjligt att det existerar en hel del klassrörlighet. Måttet på inkomströrlighet kan också fånga upp skillnader mellan länder och förändringar över tiden i rörlighet *inom* klasserna vilket per definition måtten på klassrörlighet inte gör.

Syskonsamband

Vi har redan betonat att man får ett bredare mått på familje- och uppväxtvillkorens betydelse om man i stället undersöker likheten mellan syskon. Syskon är lika därför att de delar betydelsen av föräldrars inkomster, men också för att de delar väldigt mycket annat som inte alls har med föräldrars inkomster att göra. Vi kommer nu att presentera skattningar av syskonsamband i långsiktiga inkomster med korrelationer som sambandsmått. Sådana korrelationer har visat sig vara inte bara breda indikatorer på familjebakgrundens betydelse utan också ha en mycket konkret och insiktsgivande tolkning.

Betrakta hela den population som vi önskar studera inkomstspridningen för. Inkomsten för varje individ i denna population kan

7. Se Blanden (2011) för en teoretisk och empirisk genomgång av de mått som används för inkomst- och klassrörlighet och referenser till den relevanta litteraturen.

ses som bestående av två komponenter: en familjekomponent som är gemensam för syskonen och utgör genomsnittet av deras inkomster, och en individkomponent som utgör individens avvikelse från syskonens genomsnitt. Från detta följer att den totala inkomstspridningen kan ses som summan av spridningen i familjekomponenter och spridningen i individkomponenter[8]:

Total inkomstspridning = spridning mellan familjer
+ spridning inom familjer. (2)

Man kan också visa att korrelationen mellan syskons inkomster är lika med:

$$\text{Syskonrelation} = \frac{\text{spridning mellan familjer}}{\text{total inkomstspridning}} \quad (3)$$

Detta uttryck är mycket talande. Det säger nämligen vilken andel av den totala ojämlikhet vi studerar som kan hänföras till faktorer som delas av syskon. Man får ytterligare klart för sig att detta är ett brett mått på familjebakgrundens betydelse genom att betrakta följande samband som också kan visas formellt, dock inte lika lätt som (3).[9]

Syskonkorrelation =
intergenerationell inkomstkorrelation i kvadrat
plus
betydelsen av familjefaktorer som är okorrelerade med
förälderns inkomst (4)

8. Den statistiskt bevandrade kan här ställa sig två frågor. För det första brukar variansen av summan av två variabler också innehålla en term för kovariansen mellan variablerna. Skälet till att den inte kommer med här är att individkomponenterna är avvikelser från familjegenomsnittet och dessa avvikelser tar ut varandra så att kovariansen blir noll. För det andra kan man fråga sig hur familjer med bara ett barn kommer med i denna analys. Här är svaret att de inte kommer med utan måste utelämnas. Med tanke på att bara cirka 10 procent av befolkningen saknar syskon är detta dock ingen allvarlig begränsning för de bedömningar vi här vill göra.

9. Se Solon (1999) för en formell härledning.

Vi kommer att se att den andra delen av detta uttryck är den klart viktigaste i data. Där kan rymmas många faktorer som hör till familje- och uppväxtvillkoren och som individen således inte valt själv, men som ändå är av stor betydelse. Till dessa familjefaktorer kan höra sådant som föräldrarnas engagemang i sina barn, liksom grannskapsfaktorer som skolkvalitet och inflytandet från klass- och lekkamrater. Även alla tänkbara samspelseffekter mellan föräldrar och grannskapsförhållanden liksom mellan föräldrarna fångas upp.

I den tredje kolumnen av tabell 4.1 på s. 82 visar vi korrrelationen i bröders inkomster för USA, Tyskland och de nordiska länderna, de enda länder för vilka det finns sådana skattningar. Liksom för de intergenerationella sambanden är bröderna födda på 1950-talet och inkomsterna mätta på 1980- och 1990-talen.[10] Vi ser att rangordningen mellan länderna är densamma, dvs. USA har det starkaste sambandet och de nordiska länderna de svagaste. Det är viktigt att inte förvirras av att de intergenerationella skattningarna och syskonkorrelationerna är ungefär lika stora, utan hålla sig till den tolkning som återfinns i ekvation (4). När vi tillämpar (4) på talen i kolumn 2 och 3 får vi procentsatserna i kolumn 4. Dessa visar tydligt att merparten av likheten – mellan 59 procent och 92 procent – mellan bröder beror på faktorer som inte alls har med föräldrarnas inkomst att göra. De intergenerationella sambanden visar således bara »toppen av isberget« när det gäller familjebakgrundens betydelse.

Även för syskonkorrelationer är litteraturen klart rikare för bröder än för systrar, eller kombinationen av systrar och bröder. Det förefaller dock från studierna på området som om korrelationen mellan systrar är något svagare än mellan bröder, dvs. samma mönster som för de intergenerationella sambanden.

När man begrundar syskonkorrelationerna är det viktigt att tolka dessa i termer av ekvation (3). Vi ser då att (bortsett från den låga siffran för Norge) mellan 25 och 50 procent av den totala spridningen i

10. En viktig fråga är självfallet hur man ska definiera syskon i dessa studier. De amerikanska och tyska studierna har här definierat syskon som barn som bor tillsammans i samma hushåll, medan biologiskt helsyskonskap använts för ett par av de nordiska länderna. Känslighetsanalyser som gjorts för Sverige i de bakomliggande studierna tyder dock på att båda definitionerna ger ungefär samma resultat.

långsiktiga inkomster kan hänföras till faktorer som delas av syskon. Till skillnad från storleksordningen på de intergenerationella sambanden menar vi att detta är relativt höga tal då de innebär att upp till hälften av de totala inkomstskillnaderna kan hänföras till sådana familje- och uppväxtfaktorer som individen inte har valt själv. Denna bedömning förstärks av att syskonsambanden bara ger en undre gräns för betydelsen av dessa faktorer. Varje individ är rimligen också påverkad av sin bakgrund på sätt som inte delas av syskonen. Det kanske mest uppenbara exemplet är att varje individ har fått 100 procent av sina gener från föräldrarna men i genomsnitt bara delar 50 procent av dessa med ett helsyskon (som inte är enäggstvilling). Motsvarande skattningar för enäggstvillingar är normalt klart högre än för övriga helsyskon. Man skulle kunna se dessa skattningar som rimligare svar på frågan om familjens totala betydelse. Vi avstår dock från detta då enäggstvillingar av speciella skäl kan uppvisa en ovanligt hög grad av likhet.[11]

Det finns här också anledning att understryka att vårt mått på familjebakgrundens betydelse är ett relativt mått: det visar *andelen* av den totala inkomstvariationen som kan hänföras till familjen. Som vi har sett ovan har de nordiska länderna en lägre spridning i de långsiktiga inkomsterna än USA. Våra länder har således inte bara mer jämnt fördelade inkomster än USA, utan dessutom kan en lägre andel av inkomstspridningen i våra länder hänföras till familjefaktorer som den enskilde inte råder över.

Den långsiktiga utvecklingen: trender

Så långt har vi beskrivit »nuläget« vad gäller familjesamband i långsiktiga inkomster. Det är också av intresse att veta hur länderna kommit dit. Har de nordiska länderna alltid kännetecknats av att familjebakgrunden betytt mindre? Eller sammanfaller denna position tidsmässigt med uppbyggnaden av välfärdsstaten som i första hand ägde rum

11. Se dock Björklund och Salvanes (2011) för en genomgång av skattade syskonkorrelationer för olika syskontyper med utbildning som utfall. Björklund, Jäntti och Solon (2005) redovisar inkomstkorrelationer för olika syskontyper inklusive enäggs- och tvääggstvillingar och andra syskontyper.

efter andra världskriget. Och hur är det med USA? Har den »amerikanska drömmen« (om hög rörlighet mellan generationer) aldrig varit sann? För att besvara dessa frågor krävs kunskap om den långsiktiga utvecklingen av de samband vi presenterat. Tyvärr är informationen härvidlag bristfällig av den enkla anledningen att de data som dessa mått kräver inte finns över tillräckligt långa tidsperioder. Till detta kommer att inkomst som mått på konsumtionsstandard och intjänandeförmåga blir allt bräckligare ju längre tillbaka i tiden man går, då ju inslaget av naturahushållning var starkare.

Long och Ferrie (2011) har genomfört en mycket intressant studie av den långsiktiga utvecklingen i USA med skattningar baserade på de amerikanska folkräkningarna på 1800-talet. Från dessa tidsepoker är det dock inte tillförlitligt att använda inkomstdata, utan de bygger sin analys på yrkesgrupper (grova sociala klasser). De finner att USA jämfört med Storbritannien var ett tämligen rörligt land på 1800-talet, men USA förlorade denna position under loppet av 1900-talet. Den amerikanska drömmen var därför kanske sann en gång i tiden men är det inte längre. Deras studie ger dock inget svar på frågan varför USA förlorade denna position som ett rörligt samhälle från generation till generation.

För de nordiska länderna vet vi inte så mycket om de långsiktiga trenderna. Björklund, Jäntti och Lindquist (2009) skattar inkomstkorrelationer för olika åldersgrupper av bröder födda från 1932 till 1967. De finner en viss nedgång i sambandet från grupperna födda 1932–45 och framåt. Denna nedgång kom dock något för tidigt för att i sin helhet kunna hänföras till den stora utbyggnaden av den svenska välfärdsstaten.

Drivkrafter bakom familjesambanden

Så långt har vi visat hur det ser ut i olika länder när det gäller sambandet mellan familjebakgrund och inkomster i vuxenlivet. Vi vill gärna också veta mer om de mekanismer som ligger bakom dessa samband och särskilt kopplingen till olika former av politik. För att strukturera vår genomgång av forskningen på området väljer vi att utgå från en

ekonomisk modell som är populär i den nationalekonomiska forskningen på området, se Becker och Tomes (1979 och 1986). Utgångspunkten är att föräldrar kan investera i sina barns humankapital som ska tolkas i vid bemärkelse och inkludera både utbildning och hälsa. Föräldrarna måste då göra en avvägning mellan egen konsumtion och utgifterna för sina barn. Ju effektivare satsningarna på barnen är och ju högre avkastningen är på barnens humankapital, desto mer satsar föräldrarna på barnen. Samtidigt beaktar modellen att det finns offentliga skolor som ger extra resurser till barn, och eventuellt med en fördelningsprofil till förmån för barn från svagare hemförhållanden. Föräldrarna beaktar denna politik i sina beslut om satsningar på sina barn. Under vissa omständigheter kan de offentliga skolorna, enligt modellen, »tränga ut« föräldrarnas satsningar på sina barn. Slutligen ger modellen utrymme för en mer mekanisk överföring av produktiva egenskaper till barnen, t.ex. i form av attityder och värderingar. Även den genetiska överföringen av produktiva egenskaper är av denna mekaniska natur. Den är mekanisk därför att den äger rum även utan ekonomiska incitament. Modellen ger därför inga förutsägelser om denna överföring utan utgår från att den äger rum vid sidan av den överföring som styrs av ekonomiska överväganden.

Solon (2004) arbetar igenom denna modell med sikte på att få fram vilka faktorer som påverkar de intergenerationella samband som skattats i den empiriska litteraturen. Hans genomgång identifierar fyra faktorer eller mekanismer.

1. Effektiviteten i de investeringar som föräldrarna gör i sina barn.
2. Lönepremien på barnens humankapital, dvs. hur mycket barnen tjänar på egenskaper de fått genom sina föräldrars investeringar. Detta beror dels på att en hög lönepremie ökar incitamenten att satsa på barnens humankapital, dels på att humankapitalet betalas bättre när lönepremien är hög.
3. Den offentliga utbildningspolitikens utjämningsprofil. Ju starkare denna är desto svagare blir sambandet mellan föräldrars och barns inkomster. Även här gäller att utbildningspolitik ska tolkas i vid mening och inkludera alla former av politik som påverkar människors produktiva förmåga, dvs. särskilt också hälsopolitik.

4. Styrkan i den mekaniska överföringen av produktiva egenskaper och andra egenskaper som påverkar inkomsterna i vuxenlivet.

Vi ska nu gå igenom vad forskningen har att säga om dessa olika typer av drivkrafter bakom de intergenerationella sambanden.

Vad vet vi om kausala inkomsteffekter?

Den första mekanismen har att göra med renodlade kausala effekter av att föräldrarna spenderar inkomster på sina barn. Här är det viktigt att notera att de samband vi redovisade ovan i tabell 4.1 inte kan tolkas som renodlade effekter av föräldrarnas inkomster, i den meningen att om man lyckas genomföra en förändring – exempelvis en omfördelning av inkomster – så skulle detta påverka utfallen för barnen. De skattade sambanden fångar sådana effekter, om de finns, men också allt annat som är relaterat till föräldrarnas inkomster och samtidigt påverkar barnens inkomster. Frågan om kausala inkomsteffekter har också direkt relevans för dagens svenska debatt kring barnfattigdom. Om det är rimligt att tro att de barn som i dag lever i fattiga familjer direkt påverkas av föräldrarnas låga inkomster skulle en ekonomisk politik som förbättrar dessa familjers ekonomi också ge barnen högre inkomster i vuxenlivet. Om däremot sambanden fångar andra faktorer så påverkas inte barnens framtida situation av att föräldrarnas inkomst förbättras.

Ett antal studier har försökt särskilja de samband som är kausala i ovan nämnd mening från det totala sambandet. Här finns dels studier som utgår från föräldrars och barns utbildning och undersöker om sambanden är kausala, dels en serie studier som undersöker om föräldrars inkomster påverkar barnen. Båda typerna av studier är relevanta för våra frågeställningar då effekter av föräldrars utbildning på barns utbildning också torde ha inkomsteffekter.

Tre olika metoder har använts i denna forskning. En ansats har varit att undersöka inkomster (och utbildning) hos adoptivföräldrar och deras adopterade barn. Tanken är att man då eliminerar de samband som är rent genetiska och inte svarar mot en direkt effekt av inkomsterna. Genom att eliminera de genetiska sambanden kommer

man närmare de kausala effekter man här är intresserad av. En annan ansats för att eliminera bland annat genetiska faktorer har varit att studera skillnader i utfall mellan barn till tvillingföräldrar. Även här är tanken att man kan eliminera vissa genetiska effekter som barnen har gemensamt, men också andra faktorer som gemensam miljö. En tredje ansats har varit att utnyttja olika »exogena«, dvs. utifrån kommande, faktorer för att renodla den kausala effekten av föräldrars utbildning eller inkomster. Skolreformer som genomförts vid olika tillfällen i olika delar av ett land har använts för att studera effekter av föräldrars utbildning, medan andra faktorer har använts för att studera effekter av föräldrars inkomster.

Den mest systematiska studien på detta område använder svenska data och undersöker effekter av föräldrars utbildning på barnens utbildning, se Holmlund, Lindahl och Plug (2011). De använder alla tre metoderna på samma data. Slutsatserna varierar något mellan metoderna, men genomgående är att de kausala effekterna är små jämfört med de beskrivande samband som används för att belysa den utbildningsmässiga intergenerationella rörligheten. Medan de senare beskrivande koefficienterna ligger kring 0,30 är koefficienterna med en kausal tolkning just under 0,10 och bara svagt signifikant skilda från noll. En koefficient på 0,10 innebär att det krävs 10 år längre utbildning för en förälder för att förlänga barnets utbildning med ett år, en relativt liten effekt trots att de beskrivande sambanden är ganska starka.

De i våra ögon mest trovärdiga studierna av effekter av föräldrars inkomster på barnens utveckling har gett helt olika resultat. Løken (2010) utnyttjar att nya oljefyndigheter i Norge har gett upphov till stora skillnader i föräldrars inkomster, skillnader som inte är relaterade till andra faktorer som påverkar inkomsterna. Hon finner inga effekter på barns utbildningsnivå av sådana förändringar i föräldrars inkomster. Akee m.fl. (2010) utnyttjar stora förändringar av föräldrars inkomster i ett indianreservat i North Carolina i USA där ett kasino tilläts att etableras. Denna etablering gav upphov till stora förändringar av föräldrars inkomster och likaså stora effekter för barns utbildning och kriminalitet. Ökningen av föräldrars inkomster, som var både kraftig och permanent, förlängde barns utbildning med ett

helt år och sänkte kriminaliteten med 22 procent. Även om dessa studier således har gett helt olika resultat är det möjligt att båda är korrekta. Den amerikanska studien kan mycket väl ha genomförts i ett sammanhang där tillskott till föräldrars inkomster spelar en särskilt stor roll.

Sammantaget visar dessa studier att det är viktigt att inte tolka samband som (på ett i och för sig meningsfullt sätt) beskriver intergenerationella samband eller rörlighet som kausala. Det kan finnas vissa effekter av detta slag, men det är en tämligen säker utsaga att de utgör bara en mindre del av de samband vi direkt observerar.

Avkastningen på utbildning och inkomstfördelningen

Nästa fråga är om det finns belägg för att den monetära avkastningen på utbildningsinvesteringar är en drivkraft bakom familjesambanden, och särskilt om skillnader i sådan avkastning kan förklara skillnaderna i intergenerationell rörlighet och syskonkorrelationer mellan länder. I figur 4.1 presenterar vi sambandet mellan intergenerationell elasticitet och lönepremien (före skatt) på högre utbildning för åtta länder.[12] Vi kan se att sambandet är positivt. Det är också starkt i den meningen att den skattade linjen förutsäger att skillnaden mellan länder som har låg respektive hög avkastning motsvarar en variation i intergenerationell elasticitet från drygt 0,20 till nära 0,40. Å den andra sidan är sambandet ganska svagt i den meningen att flera länder ligger ganska långt från den skattade linjen. Vår gissning är dock att sambandet skulle bli starkare om det funnits jämförbara data för USA. Analyser i Björklund m.fl. (2003, 2005) ger också en antydan om att avkastningen på utbildning kan vara en huvudförklaring till skillnaden mellan Sverige och USA.

12. Vår presentation i denna figur och de två kommande är inspirerade av Blanden (2011). De intergenerationella elasticiteterna är hämtade från Björklund och Jäntti (2009) och källorna till de övriga variablerna återfinns i Blanden (2011). Den senare studien innehåller mer länderjämförande analys av detta slag.

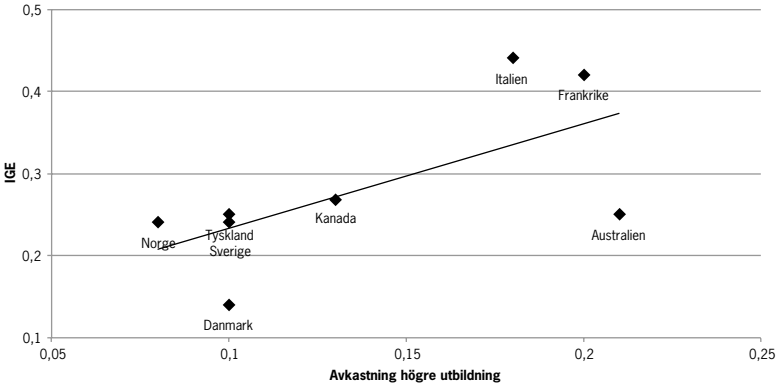

Figur 4.1. Sambandet mellan intergenerationell elasticitet (IGE) och avkastningen på utbildning.
Källor: Björklund och Jäntti (2009) och Blanden (2011).

Vi kompletterar denna analys med en motsvarande figur som visar sambandet mellan intergenerationell rörlighet och inkomstspridningen i landet när den aktuella generationen barn växte upp. Vi använder här Gini-koefficienten för hushållsbaserad disponibel inkomst korrigerad för försörjningsbörda. Ett sådant samband följer inte direkt från den modell vi diskuterade ovan, men det är ändå rimligt att graden av spridning i konsumtionsmöjligheterna i ett samhälle (som vi mäter med disponibel inkomst) är relaterad till det intergenerationella samband som skapas. Dessutom ger en sådan figur en bild av målkonflikten mellan det fördelningsmål vi diskuterade i kapitel 2 och det vi diskuterar i detta kapitel.

Figur 4.2 visar detta samband. Här finns data för något fler länder. Även här finner vi ett förväntat positivt samband. Danmark avviker åter från det allmänna mönstret, men som helhet är sambandet något starkare än i förra figuren.

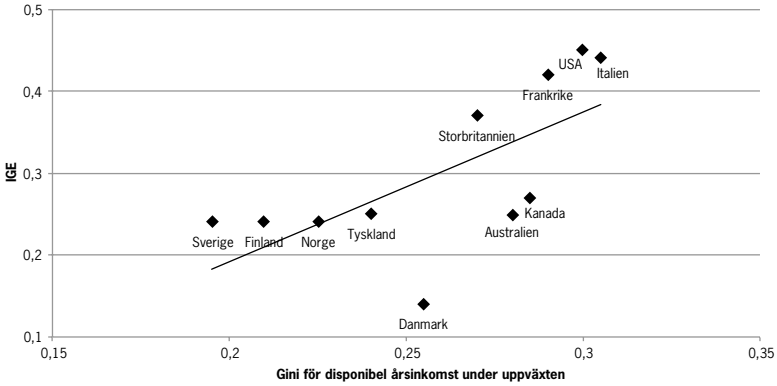

Figur 4.2. Sambandet mellan intergenerationell elasticitet och Gini-koefficienten för disponibla hushållsinkomster under tiden för barngenerationens uppväxt.
Källor: Björklund och Jäntti (2009) och Blanden (2011).

Utbildningspolitikens betydelse

Den teoretiska modellen säger också att utbildningspolitiken har förutsättningar att minska betydelsen av familjebakgrunden. Idealt skulle vi därför vilja ha mått på utbildningspolitikens utjämningsprofil för de länder som vi studerade i figurerna ovan. Tyvärr saknas sådan information. Som en grov indikator skulle man dock kunna använda de offentliga utgifterna på utbildning som en andel av BNP då det rimligen är den offentliga utbildningen som har en utjämnande profil.

Figur 4.3 visar hur sambandet ser ut mellan vårt intergenerationella samband och detta mått på utbildningspolitiken. Även här finner vi det samband som teorin förutsäger, men flera länder ligger ganska långt från den skattade linjen.

Vi är fullt medvetna om att dessa analyser är grovt förenklade och att de underliggande måtten har sina svagheter. Likafullt är det tänkvärt att sambanden är i linje med den teoretiska modell som vi redovisade ovan. Sambanden när det gäller avkastning på utbildning och utbildningspolitikens omfattning är dessutom så starka att de länderskillnader som finns i dessa avseenden i princip kan förklara mycket av länderskillnaderna i familjesambanden.

Att utbildningspolitiken kan vara viktig framgår också av ett par

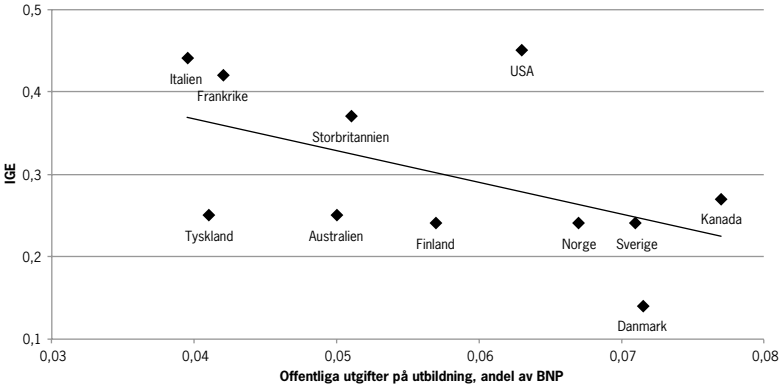

Figur 4.3. Sambandet mellan intergenerationell elasticitet och de offentliga utgifterna på utbildning.
Källor: Björklund och Jäntti (2009) och Blanden (2011).

färska studier som undersökt hur specifika utbildningsreformer påverkat intergenerationell inkomströrlighet. Pekkarinnen, Uusitalo och Kerr (2009) har studerat den finska grundskolereform som genomfördes under början av 1970-talet vid olika tidpunkter i olika delar av landet. Att reformen hade denna uppläggning gav extra goda möjligheter att studera dess effekter på ett trovärdigt sätt. De fann en anmärkningsvärd stor effekt av denna reform. Den intergenerationella inkomstelasticiteten gick ned från 0,30 till 0,23. Holmlund (2007) genomförde en likartad analys av den svenska grundskolereform som genomfördes något decennium tidigare. Hon fann mindre effekter, en nedgång från cirka 0,20 till 0,17. Resultaten i Meghir och Palme (2005), som också studerar denna reform, tyder även de på en effekt på den intergenerationella rörligheten. Deras analys är dock något annorlunda upplagd så resultaten kan inte direkt översättas till våra intergenerationella mått.

Dessa skolreformer hade en klar utjämnande effekt då de innebar att eleverna gick i samma skola och i stort sett hade samma undervisning under en längre tid än tidigare. Det är inte alldeles klart hur resultaten kan översättas till dagens skolpolitiska diskussion, men de visar ändå klart att utbildningspolitik har varit en viktig drivkraft

bakom de intergenerationella samband vi kan observera i historiska data och att utbildningspolitik kan ha en betydande potential för att påverka familjebakgrundens betydelse.

Vad kan vi säga om »arv och miljö«?

Den teoretiska modellen beaktade också att det kan finnas rent mekanisk överföring mellan generationerna som förklarar de observerade familjesambanden. En sådan mekanisk överföring är den genetiska. Det går knappt att diskutera drivkrafterna bakom familjesamband i inkomster utan att också behandla frågan om »arv och miljö«, dvs. hur stor betydelse har det genetiska arvet i förhållande till den miljö som familjen skapar. (Ibland formuleras detta som »arv eller miljö«, men vi föredrar »arv och miljö« då båda faktorerna troligen är viktiga och dessutom troligen samverkar på olika sätt.) Några studier har under senare år försökt belysa denna frågeställning.

En ansats är här att utgå från syskonkorrelationer som vi presenterade ovan och med hjälp av sådana dela upp den totala variationen i det utfall vi är intresserade av – i vårt fall inkomster under vuxenlivet – i en del som beror på gener, en del som beror på den miljö som syskon delar och en del som inte alls har med familjen att göra utan är helt individuella faktorer. Metoden är hämtad från kvantitativ genetik där den använts länge för medicinska frågeställningar. Under mycket starka antaganden är det möjligt att beräkna dessa andelar av den totala variationen enbart med hjälp av korrelationer för enäggs- och tvåäggstvillingar. Björklund, Jäntti och Solon (2005) tillämpade denna ansats på svenska data och skattade korrelationer på 0,36 för manliga enäggstvillingar (0,31 för kvinnliga) och 0,17 för manliga tvåäggstvillingar (0,12 för kvinnliga). Detta skulle implicera att bidraget från gemensamma miljöfaktorer blir negativt vilket framstår som helt orimligt. En bidragande orsak till detta resultat torde dock vara att beräkningarna här bygger på antagandet att alla skillnader i likhet mellan enäggs- och tvåäggstvillingar hänförs till skillnader i genetisk likhet, dvs. att de delar lika mycket miljöfaktorer. I själva verket kan det vara så att enäggstvillingar har en mer gemensam uppväxtmiljö och uppfostras mer lika än tvåäggstvillingar. För att undersöka hur

känsliga resultat av detta slag är för detta antagande använde Björklund, Jäntti och Solon (2005) skattningar för fler syskontyper (hela nio stycken) och utnyttjade denna extra information till att skatta mer generella (eller något mindre restriktiva) modeller som inte kräver det starka antagandet om lika delad miljö. Resultaten blev då helt annorlunda. För bröder blev då resultatet att genetiska faktorer står för 20 procent av den totala variationen, delade miljöfaktorer för 16 procent och resten, dvs. sådana faktorer som inte alls hör till den gemensamma familjen, för 64 procent. För systrar blev motsvarande tal, 13, 18 respektive 69 procent.

En annan ansats har varit att utgå från den regressionsekvation (1) som vi presenterade ovan och som är grundmodellen för att analysera de intergenerationella inkomstsambanden. Om man då har tillgång till data över adoptivföräldrar och deras adoptivbarn och skattar intergenerationella samband för dessa, och jämför med motsvarande skattningar för biologiska föräldrar och barn kan man bilda sig en uppfattning om den relativa betydelsen av genetiska och miljömässiga faktorer.[13] Denna ansats har använts med inkomster som utfall av Björklund, Lindahl och Plug (2006), Björklund, Jäntti och Solon (2007) på svenska data och av Sacerdote (2007) på amerikanska data. Grovt sett kan man säga att den intergenerationella överföringen från adoptivföräldrar till adoptivbarn är ungefär hälften så stor som den från biologiska föräldrar till deras biologiska barn. Detta skulle kunna tolkas som att genetiska och miljömässiga familjefaktorer är ungefär lika viktiga förklaringar till de intergenerationella samband vi observerar för inkomst.

Sammanfattningsvis kan man således säga att två olika ansatser för att undersöka den relativa betydelsen av genetiska och familjemiljömässiga faktorer bakom de familjesamband vi redovisat ovan tyder på att dessa grupper av faktorer står för ungefär hälften vardera. Detta är också vår försiktiga slutsats. Vi vill dock understryka att särskilt den första ansatsen bygger på synnerligen starka antaganden. I den mån

13. Som tidigare bör framhållas att ansatsen som med hjälp av syskonkorrelationer försöker dela upp den totala variationen i olika förklarande komponenter är en bredare ansats som beaktar även icke observerade familjefaktorer.

samspelseffekter mellan arv och miljö är beaktade så är det tämligen styvmoderligt. Man kan dock invända att om sådana är viktiga följer också att *både* arv *och* miljö är viktiga eftersom det är ett samspel som ger det slutliga utfall som vi försöker förklara. Vår bedömning är därför att fortsatt forskning bör söka brett efter faktorer som ligger bakom dessa familjesamband. Hit hör hälsa i vid mening men också den familjemiljö som barn växer upp i. En slutsats man *inte* kan dra är att bara hälften av familjesambanden kan påverkas med offentlig politik, dvs. att det genetiska inflytandet inte går att åtgärda med politik. Detta är en seglivad myt som lever kvar både bland allmänhet och forskare när frågor som dessa diskuteras. I en klassisk artikel tog Goldberger (1979) enligt vår uppfattning död på denna myt med sitt glasögonexempel. Synfel av olika slag är ofta genetiskt betingade men kan i regel på ett kostnadseffektivt sätt åtgärdas med hjälp av glasögon. Hälsopolitik kan således vara ett nog så effektivt instrument i fördelningspolitiken.

Vad är det som syskon delar men som inte har med föräldrars inkomster att göra?

Slutligen kan man fråga sig om forskningen kunnat visa vad det är som syskon delar men som ändå inte har med föräldrars inkomster att göra och inte ens är korrelerat med dessa inkomster. Vår bedömning är att forskningen inte har något bra svar på denna fråga. Det finns dock några studier som tämligen övertygande kunnat visa vilka faktorer som inte är så viktiga i detta sammanhang. Dessa studier har försökt skilja mellan rena familjefaktorer å den ena sidan och grannskapsfaktorer å den andra. Tekniken har varit att skatta både syskonsamband och samband mellan barn som vuxit upp i samma bostadsområde men utan att vara släkt med varandra. De senare sambanden återspeglar i första hand grannskapsfaktorer men på grund av att familjer med likartad socioekonomisk status tenderar att bo i samma bostadsområde fångar de delvis också upp familjeegenskaper. Sambanden mellan barn som vuxit upp i samma bostadsområde överskattar därför de rena grannskapseffekterna. Till detta kan läggas att man kan se val av bostadsområde – och därmed grannskapseffekter – som bestämt

av familjen. Trots denna överskattning visar sig dessa samband vara mycket svaga i förhållande till syskonsambanden.[14] Detta tyder på att grannskapsfaktorer inte är centrala bakom syskonsambanden, utan det måste vara något i familjen som är centralt.

Slutsatser och framtidsutsikter

Vår genomgång kan sammanfattas i några övergripande slutsatser. För det första har vi visat storleksordningen på familjebakgrundens betydelse för vuxnas långsiktiga inkomster. Intergenerationella elasticiteter för olika länder ligger mellan 0,2 och 0,5, dvs. 10 procents inkomstskillnad mellan föräldrar är förknippad med i genomsnitt 2 till 5 procents skillnad mellan barns inkomst. Dessa storleksordningar kan också formuleras på ett annat sätt. Det lägre talet – som ligger nära de resultat man fått för de nordiska länderna – innebär att bara 4 procent av variationen i livsinkomster kan statistiskt förklaras av en förälders inkomst. Med »statistiskt förklaras« menar vi då hur mycket alla bakgrundsfaktorer som fångas upp av en förälders inkomst – den renodlade effekten av inkomsten plus allt som är korrelerat med inkomsten – bidrar till att förklara barngenerationens inkomst. Det högre talet – som ligger närmare de resultat man fått för USA – innebär att samma förklaringsgrad blir klart högre, nämligen 25 procent. Vår uppfattning är att dessa tal inte är särskilt höga, särskilt inte de för Sverige. Till detta kan läggas att troligen bara en mindre del av dessa 4 eller 25 procent kan betraktas som renodlade effekter av föräldrars inkomst. Om man med ekonomisk politik således lyckas omfördela »storleken på föräldrars plånbok« ska man inte förvänta sig särskilt stora effekter på fördelningen av barngenerationens inkomster. Mot detta kan invändas att effekter av »föräldrars plånbok« av många uppfattas som särskilt stötande så även tämligen små effekter kan vara angelägna att motverka.

Familjebakgrunden får däremot en klart större betydelse om man utgår från likheten mellan syskon. Syskon delar inte bara betydelsen

14. För den svenska studien, se Lindahl (2011), som också ger referenser till studier för andra länder.

av föräldrars inkomster utan också väldigt mycket annat, såsom föräldrars förmåga att samarbeta kring sina barn. Sådana föräldraegenskaper kan normalt inte mätas i typiska databaser, men med hjälp av mått på syskonlikhet – syskonkorrelationer – går det att visa att något med familjen är väldigt viktigt men det har inte med föräldrars inkomst att göra. De mått på syskonlikhet som vi presenterat innebär att även i de nordiska länderna svarar faktorer som delas av syskon för åtminstone 25–30 procent av den totala variationen. För USA är motsvarande tal snarast 50 procent. Och detta är undre gränser för familjebakgrundens betydelse, eftersom varje enskilt syskon rimligen påverkas av mycket i familjebakgrunden som inte delas av övriga syskon. Till skillnad från de intergenerationella sambanden menar vi att detta är höga tal som implicerar att inkomsterna även i våra nordiska länder i betydande utsträckning påverkas av faktorer som inte den enskilde individen råder över. Samtidigt kan man från forskningen tyvärr inte säga så mycket om vilka faktorer det är som delas av syskon och som inte alls har med föräldrars inkomst att göra. Detta »mörkertal« är självfallet en utmaning för forskningen att undersöka närmare.

En andra övergripande och central slutsats är att inkomstsamband mellan både föräldrar och barn och mellan syskon är klart svagare i de nordiska länderna än i de flesta andra länder. USA framstår som ett land där dels inkomstskillnaderna är särskilt stora, dels en förhållandevis större andel av skillnaderna beror på familjebakgrunden. Det förefaller således som om jämlikhet i utfall och jämlikhet i möjligheter tycks gå hand i hand. Vi har också redovisat några figurer som tyder på sådana samband. Vi återkommer i vårt avslutande kapitel till vilka slutsatser som kan dras av detta mönster.

Vi hade önskat att vi kunde komma med en tredje övergripande slutsats som någorlunda klart skulle säga vad dessa länderskillnader beror på. Tyvärr finns bara spekulativa svar på denna fråga. I och för sig finns teoretiska skäl att tro att en högre lönespridning som beror på att produktiva egenskaper som ärvs inom familjen har en högre avkastning på arbetsmarknaden bidrar till starkare familjesamband i inkomster. Så skillnaden i lönespridning, och särskilt skillnaden i avkastning på utbildning, kan vara den centrala förklaringen till de stora skillnaderna mellan de nordiska länderna och USA. Men vi menar att

denna tolkning är något spekulativ. Vi har också funnit att de grundskolereformer som genomfördes i Sverige och de övriga nordiska länderna troligen gett vissa bidrag till att minska familjens betydelse för ekonomisk framgång i vuxenlivet.

Man kan invända att de resultat vi presenterat avser en förfluten tid. De vuxna barn som ingått i de studier vi har rapporterat var oftast födda i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Eftersom barn i stor utsträckning präglas av sina föräldrar tidigt under barndomen återspeglar dessa resultat hur samhället fungerade på 1960- och 1970-talen. Det ligger dock i sakens natur att dessa samband inte kan fångas upp förrän barngenerationen nått vuxen ålder. Det finns dock anledning att spekulera kring vad som hänt i det svenska samhället under de senaste decennierna och hur dessa händelser kan tänkas påverka de familjesamband i inkomster man kommer att finna i framtiden.

En första observation kan här vara att de barngenerationer som tillbringat åren före skolstart på daghem ännu inte kommit med i analyserna ovan. Den stora expansionen av barnomsorgen ägde rum på 1970-talet. Eftersom de flesta barn födda från 1970-talet och framåt har tillbringat merparten av sin förskoletid på dagis – och motsvarande mindre tid med föräldrarna – har denna förändring inneburit att uppväxtförhållandena blivit mer likartade och mindre relaterade till föräldrarnas resurser och agerande. Det är också möjligt att förskolepersonalen har haft möjlighet att tidigt upptäcka problem hos vissa barn och vidta åtgärder för att lindra dessa problem.[15] Om dessa hypoteser är korrekta skulle man kunna förvänta sig att en ytterligare utjämning mellan barn från olika familjeförhållanden är på väg i det svenska samhället. Tyvärr är detta bara en spekulation då det inte finns några bra studier av hur utbyggnaden av den svenska barnomsorgen påverkat barn med olika familjebakgrund.

Men det finns också utvecklingstendenser som kan ha verkat i motsatt riktning. En sådan är de olika skolreformer som genomfördes på 1990-talet och som hade tre centrala inslag: (i) kommunalisering,

15. Se Esping-Andersen (2004) för en kraftfull plädering för att utbyggd allmän förskola kan bidra till ökad intergenerationell rörlighet.

(ii) skolval och (iii) möjlighet till etablering av friskolor. På olika sätt är det möjligt att dessa reformer gjort skolbarns prestationer mer beroende av föräldrars val av bosättningskommun och val av skola och därmed kanske också av familjebakgrunden i vid mening. Vår tolkning av den befintliga forskningen kring dessa frågor är dock att sambandet mellan just familjebakgrunden i vid mening och barns skolprestationer i grundskolan varit konstant sedan slutet av 1980-talet.[16]

Man kan också spekulera kring vad den ökade invandringen till Sverige betyder i dessa avseenden. Sedan 1980 har andelen utrikesfödda av befolkningen ökat från 7,5 procent till cirka 14 procent i dag. Till detta kommer en stigande andel som är födda i Sverige men med utlandsfödda föräldrar. Särskilt som invandringen kommer från många olika länder bidrar detta rimligen till att den svenska befolkningen blivit mer heterogen. I den mån invandrargrupper från olika länder har olika erfarenheter och därmed olika framgång på arbetsmarknaden kommer detta troligen bidra till att familjebakgrunden i någon mening får ett större inflytande totalt sett. Det är dock knappast rimligt att hävda att detta inneburit ökad ojämlikhet i möjligheter då alternativet för dessa invandrare hade varit att stanna i sina ursprungsländer med klart sämre utfall som följd.

Slutligen, och kanske allra viktigast, är det troligt att den ökade lönespridningen sedan mitten av 1980-talet kommer att bidra till ökad betydelse för familjebakgrunden i framtiden. Vi har sett att det finns både teoretiska och empiriska indikationer på att ökad lönespridning innebär att familjens betydelse för inkomsterna ökar.

16. Se Böhlmark och Holmlund (2011) för ingående analys och kritisk genomgång av studierna på området.

Kapitel 5

Sammanfattning och framtidsutsikter

Vi inledde rapporten med att återge en del av den offentliga debatten kring inkomstfördelning och inkomstskillnader. Denna debatt har präglats av uppfattningen att Sverige har varit ett land med förhållandevis jämnt fördelade inkomster, men att inkomstskillnaderna har ökat under en längre tid. I flera politiska dokument från både regeringspartier och opposition har man sett på utvecklingen mot stigande inkomstskillnader med oro. Vi presenterade också resultat från enkätundersökningar som tyder på att befolkningen i allmänhet önskar en jämnare inkomstfördelning än den faktiska.

Mot denna bakgrund har vårt syfte varit att ge en bred beskrivning av hur inkomster fördelas i Sverige, hur utvecklingen varit över tiden och hur det ser ut i Sverige jämfört med i andra länder. I detta avslutande kapitel sammanfattar vi först våra resultat och följer sedan upp med en diskussion om framtidsutsikter och två olika ekonomisk-politiska strategier för att motverka stigande inkomstskillnader.

Sammanfattning

Statistiken över befolkningens inkomster grundas för det mesta på uppgifter om inkomster under ett år, dvs. årsinkomster. Sådan information finns för många länder och sedan ganska lång tid. Därför kan den mest detaljerade bilden av inkomsternas fördelning presenteras för just årsinkomster. Den internationella forskningen på området strävar efter att använda disponibel inkomst, dvs. hushållets alla marknadsinkomster plus alla transfereringar minus betalda skatter. Dessa

inkomster fördelas sedan på individerna i hushållet med beaktande av hushållets försörjningsbörda.

I kapitel 2 ägnade vi oss åt den empiriska bilden av fördelningen av disponibla årsinkomster. Under senare år har forskare dock fått möjlighet att studera inkomster för individers och hushålls inkomster under en följd av år. Ännu saknas studier av fullständiga livsinkomster, men med uppgifter under 10 år eller mer är det möjligt att jämföra både genomsnittliga inkomster under längre perioder (som vi kallar långsiktiga inkomster) och studera den variabilitet (eller instabilitet) i inkomsterna som uppstår över tiden. I kapitel 3 följde vi upp den bild vi fått från data om årsinkomster i kapitel 2 med data om fördelningen av långsiktiga inkomster och fluktuationerna i inkomster över tiden.

Vi fann för det första – och i likhet med flera tidigare studier – att de svenska disponibla inkomsterna var som jämnast fördelade kring 1980. Denna bedömning följer både från övergripande mått på inkomstskillnaderna – som den välkända Gini-koefficienten – och från mått som betonar olika delar av fördelningen. I det senare fallet har vi undersökt både skillnader på den övre inkomsthalvan – avståndet mellan toppinkomsttagarna och medianinkomsttagaren – och skillnader på den nedre inkomsthalvan – avståndet mellan låginkomsttagarna och medianinkomsttagaren.

Därefter studerade vi utvecklingen fram till 1980 och fann att befintliga data tyder på en kraftig utjämning från mitten av 1960-talet till 1980. Resultat från studier som vi gick igenom i kapitel 3 visade att denna nedgång är tydlig också när inkomster mäts under längre perioder än ett år. För perioden före mitten av 1960-talet är informationen mer sporadisk men tyder på en kraftig utjämning från cirka 1930 till 1950 och en svagare utjämning fram till mitten av 1960-talet.

Sedan 1980 har skillnaderna i disponibel inkomst ökat trendmässigt (men inte varje år). Detta gäller även långsiktig inkomst. Olika förändringar i datakällorna gör det tyvärr svårt att jämföra spridningen i disponibel inkomst år 2009 med den i mitten av 1960-talet. Det är dock intressant att inkomstskillnaderna inte omedelbart ökade varken under krisåren 2007–2009 eller under krisåren i början av 1990-talet. Det troliga är att det händer mycket med inkomsterna under sådana år, men att förändringar i olika delar av fördelningen

tar ut varandra och bidrar till i stort sett oförändrade övergripande inkomstskillnader. Dessutom bidrar det sociala skyddsnätet till att minska konsekvenserna för inkomstskillnaderna av kriser som dessa.

För länderjämförande studier av inkomstfördelningen blev dataunderlaget klart bättre i mitten av 1970-talet. Bland utvecklade länder framstod då de nordiska länderna som ett kluster av länder med jämnt fördelade inkomster. De tre anglosaxiska länderna (USA, Storbritannien och Kanada) utgjorde det motsatta klustret med de mest ojämna fördelningarna, medan länderna på den europeiska kontinenten utgjorde en mellangrupp. Utvecklingen sedan dess (och fram till 2005 som är sista året med jämförbara data) innebär att avståndet mellan de nordiska och anglosaxiska länderna i huvudsak är detsamma, medan avståndet mellan de nordiska länderna och vissa andra europeiska länder (särskilt Nederländerna) inte längre är lika tydligt. Att de nordiska länderna har en påtagligt jämnare inkomstfördelning än USA framgår också av studier som undersöker långsiktiga inkomster.

I litteraturen kring inkomstfördelning är det också vanligt att tala om utsatta grupper. En sådan är barnfamiljer och därmed också barnen i dessa familjer. En finess med analysen av hushållsbaserad disponibel inkomst som fördelas mellan hushållets medlemmar är att man kan identifiera barns inkomstnivå och studera skillnaden i inkomster mellan barn. Vi fann då att Sverige och de nordiska länderna har, och har haft, förhållandevis låga relativa fattigdomstal bland barn. Dessa tal har visserligen ökat i samband med att inkomstskillnaderna generellt sett har ökat, men är fortfarande låga jämfört med andra länder (inklusive Nederländerna).

Vi har också undersökt drivkrafterna bakom inkomstfördelningen och dess utveckling. När vi undersökte perioden från 1980 till 2009 fann vi att den viktigaste drivkraften bakom de ökande inkomstskillnaderna var kapitalinkomsternas utveckling. Detta innebär i sin tur att utvecklingen är något svårtolkad då kapitalinkomster dels är svåra att mäta i allmänhet, dels inte mäts på samma sätt i internationellt jämförbara databaser som i svenska data. Ytterligare ett resultat när vi studerade de inkomstkomponenter som ligger bakom de sammantagna inkomstskillnaderna är att den stora skillnaden i fördelning mellan de nordiska och de anglosaxiska länderna kan hänföras både

till att arbetsinkomsterna är jämnare fördelade i våra länder och till att skatter och transfereringar utjämnar mer i Norden. När vi i kapitel 3 undersökte långsiktiga inkomster fann vi även då att skatter och transfereringar har en utjämnande effekt. Ett längre tidsperspektiv leder således inte till någon annan bedömning av välfärdsstatens utjämnande effekter.

I kapitel 4 sammanfattade vi resultaten från aktuell forskning som belyser hur *möjligheterna* till goda inkomster är fördelade. Utgångspunkten var här att inkomstskillnader som beror på faktorer som individen inte råder över uppfattas som orättvisa – och strider mot jämlikhet i möjligheter – medan övriga inkomstskillnader är rimliga. Att empiriskt göra denna distinktion mellan olika faktorer som påverkar en individs inkomst är svårt. En pragmatisk ansats är dock att betrakta de inkomstskillnader som beror på familje- och uppväxtförhållanden som sådana som individen inte råder över själv. I kapitlet presenterades resultat från studier som tyder på att familjebakgrunden mätt med föräldrarnas (oftast faderns) inkomster betyder särskilt mycket i USA, medan de nordiska länderna även här hamnar i den andra ytterligheten med svagast samband mellan föräldrars och barns inkomster. Samtidigt konstaterades att dessa samband kanske inte är så starka som ofta görs gällande. I Sverige förklaras knappt 10 procent av variationen i inkomster av föräldrars inkomster mot cirka det dubbla i USA. Sambandet mellan barns och föräldrars inkomster är således långt ifrån förutbestämt.

I kapitlet presenterades också resultat från en bredare ansats för att belysa familjebakgrundens betydelse, nämligen mått på likhet mellan syskon vad gäller inkomst. Dessa fångar upp det faktum att syskons inkomster är relaterade till föräldrarnas inkomster, men också till andra gemensamma faktorer i uppväxtvillkoren som i praktiken är svåra att mäta. Med denna ansats blir omkring 25 procent av variationen i inkomster i Sverige (och de övriga nordiska länderna) beroende av familjefaktorer mot hela 50 procent i USA. Vi tolkar dessa tal som att det finns betydande inslag av ojämlikhet i möjligheter i Sverige men framför allt i USA.

Sammantaget visade denna genomgång att Sverige tillsammans med de övriga nordiska länderna från ett fördelningsperspektiv fram-

står som framgångsrikt oavsett om fördelningsmålet formuleras i termer av årsinkomster, långsiktiga inkomster eller jämlikhet i möjligheter. Detta tyder på att det finns vissa grundläggande mekanismer som påverkar alla dessa utfall på samma sätt. Det talar också mot uppfattningen att ett land i sin ekonomiska politik behöver göra avvägningar mellan dessa olika typer av jämlikhet.

Även om det historiska utfallet för Sveriges del framstår som framgångsrikt ur ett strikt fördelningsperspektiv har vi också noterat ökande inkomstskillnader under senare år. Denna ökning har kanske inte varit dramatisk, men den har ändå pågått i snart 20 år. Frågan är därför om Sverige är på väg att förlora sin position som ett land med förhållandevis jämn inkomstfördelning. Vi övergår därför nu till en avslutande framtidsdiskussion kring den svenska fördelningspolitiken.

Framtidsutsikter och ekonomisk-politiska alternativ

En central fråga är hur man ska se på den historiska framgången för Sverige och de nordiska länderna när det gäller inkomstfördelningen. Ofta talas om en nordisk eller skandinavisk »modell« som skördat fördelningspolitiska framgångar. Vari består denna modell och har den börjat förlora i slagstyrka? Vi ger här två olika tolkningar av den politik som lett till västvärldens och kanske historiens jämnaste inkomstfördelningar. Vi hävdar att varje tolkning leder till olika ekonomisk-politiska slutsatser.

En första tolkning är att de nordiska länderna helt enkelt satsat mycket på många olika typer av politik som utjämnar inkomsterna i samhället. Det jämna utfallet skulle då helt enkelt vara resultatet av summan av många utjämnande inslag i politiken. Jämna marknadsinkomster kan då vara utslag av institutionerna på arbetsmarknaden med starka fackliga organisationer, något som generellt tenderar att ge jämnare lönefördelning. Dessa institutioner har i sin tur understötts av lagstiftning och olika subventioner. Även den politik som underlättar och skapar incitament för kvinnor att komma ut

på arbetsmarknaden torde ha bidragit till förhållandevis jämnt fördelade marknadsinkomster även när dessa mäts med hushållet som enhet. Till detta kommer utjämnande transfererings- och skattesystem. Även om marknadsinkomster, transfereringar och skatter torde samverka på olika sätt blir slutsatsen att de disponibla inkomsterna är jämnt fördelade på grund av att insatserna gjorts på många områden.

En andra tolkning är att de utjämnande inslagen i de nordiska länderna hänger samman på ett så tydligt sätt att de kan sägas utgöra en sammanhållen modell där de olika delarna påverkar och till och med förstärker varandra. Om denna modell nu är på väg att försvinna eller försvagas skulle utvecklingen under senare år mot större inkomstskillnader bara kunna vara början till en utveckling mot ännu större skillnader. De norska ekonomerna Erling Barth och Karl-Ove Moene (2009) har formulerat en dynamisk modell som kan användas för att diskutera de nordiska ländernas politik och jämna inkomstfördelning. De menar att denna modell innehåller en så kallad jämlikhetsmultiplikator som fungerar så att en ursprungligt jämn lönefördelning förstärks av den förda politiken i en dynamisk process så att slutresultat blir en ännu jämnare fördelning.

Vi illustrerar tankegångarna bakom denna modell och den jämlikhetsmultiplikator som modellen ger upphov till med figur 5.1. Den övre pilen illustrerar ett orsakssamband som är sådant att en jämnare lönefördelning ger upphov till en mer utjämnande fördelningspolitik. Den undre pilen illustrerar att en mer utjämnande politik bidrar till att utjämna lönerna. I princip skulle man kunna tänka sig att den process som illustreras med figuren så småningom leder till en total utjämning av lönerna, men Barth och Moene utgår från att så inte är fallet. Däremot innebär modellen att en ursprunglig yttre händelse som utjämnar lönerna startar en dynamisk process som ger upphov till en större utjämnande effekt än den ursprungliga, eller med andra ord till en jämlikhetsmultiplikator.

Frågan är nu vilka mekanismer som gömmer sig bakom dessa båda pilar. Av dessa är det möjligen den övre som främst kräver en förklaring då det inte är uppenbart att en mer jämn lönefördelning ger upphov till en mer utjämnande fördelningspolitik. Man skulle ju tvärtom kunna tänka sig det omvända förhållandet, nämligen att behovet av

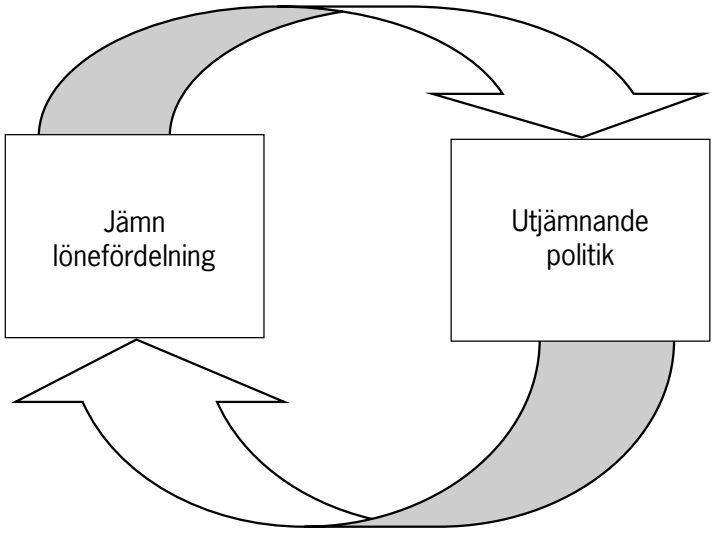

Figur 5.1 Jämlikhetsmultiplikatorn à la Barth och Moene (2009).

en utjämnande välfärdspolitik blir mindre om lönerna i utgångsläget är jämnare fördelade. Barth och Moene menar dock att det finns politiska mekanismer bakom detta orsakssamband.[1] Tanken är att på en arbetsmarknad med små löneskillnader blir det mer attraktivt att skapa försäkringslösningar (tolkat i vid mening) för stora kollektiv. Befolkningen blir helt enkelt mer homogen i termer av de risker som ska kompenseras av försäkringarna. Denna homogenitet ökar sannolikheten för att stora kollektiva försäkringslösningar röstas fram i politiska val. För de nordiska länderna kan man tänka sig att tidiga reformer om obligatorisk skolgång bidrog till att arbetskraften var förhållandevis homogen när beslut om stora socialförsäkringssystem fattades under första halvan av 1900-talet.[2]

1. Det finns en betydande litteratur i gränslandet mellan nationalekonomi, sociologi och statsvetenskap som diskuterar just detta samband. Se t.ex. Moene och Wallerstein (2001).

2. Se Jäntti, Saari och Vartiainen (2006) för en historisk analys av Finland som stöder ett sådant resonemang. De betonar även att olika jordreformer bidrog till jämnare fördelning av produktionsförmågan.

Den undre pilen kan motiveras på flera sätt då det finns flera olika mekanismer som verkar i samma riktning. Barth och Moene betonar framför allt att omfattande offentliga försäkringslösningar tenderar att ge dem med en annars svag ställning på arbetsmarknaden en starkare förhandlingsposition gentemot arbetsgivarna.[3] De menar också att ett bättre försäkringsskydd kan ge »outsiders« på arbetsmarknaden en starkare ställning i förhållande till »insiders« som annars kan tänkas lägga beslag på företagets överskott tillsammans med arbetsgivarna. Man kan dock också tänka sig helt andra mekanismer bakom den undre pilen. En sådan skulle kunna verka via jämnare fördelad hälsa. Ett omfattande allmänt sjukvårdssystem, som i de nordiska länderna, skulle mycket väl kunna generera en jämnare fördelad hälsa och därmed jämnare produktivitetsfördelning än ett sjukvårdssystem av exempelvis den amerikanska typen. Liknande argument kan anföras om utbildningssystemet.

Om nu detta resonemang ska ha relevans för den svenska debatten infinner sig flera frågor. För det första är frågan vilka empiriska belägg som finns för att det är mekanismer av dessa slag som kan förklara det svenska (och nordiska) utfallet i form av jämn inkomstfördelning i flera dimensioner. Om det finns vissa belägg för detta är den andra frågan vad som kan tänkas ha hänt som har påbörjat en negativ spiral i riktning mot ökade inkomstskillnader. Slutligen inställer sig frågan vilka ekonomisk-politiska slutsatser som följer för fördelningspolitiken.

Vi börjar med frågan kring de empiriska beläggen för den modell som Barth och Moene formulerat. Deras utgångspunkt är att modellen har ett generellt förklaringsvärde och inte bara avser de nordiska länderna. De använder därför data för 18 OECD-länder för åren 1976–2002 och skattar en ekvation för de samband som illustreras av de två pilarna i figuren. Som mått på lönefördelningen använder de kvoten mellan medianlönen och lönen vid den 10:e percentilen, och som mått på den utjämnande politiken använder de ett index som mäter kompensationsgraden vid sjukdom, arbetslöshet, förvärvshinder och ålderdom. Sedan utgår de från att olika politiska och demografiska faktorer påverkar lönespridningen respektive fördelnings-

3. Se Moene (2011) för mer analys av detta samband.

politiken. För att kunna skatta en simultan modell som den i figuren krävs dock att vissa variabler påverkar lönespridningen enbart indirekt via utjämningspolitiken och att vissa variabler påverkar fördelningspolitiken enbart indirekt via lönespridningen.[4] De antar att regeringens politiska färg (höger- eller vänsterregering) samt andelen av befolkningen som är 65 år eller äldre påverkar utjämningspolitiken men inte direkt lönespridningen. Vidare antar de att graden av samordning i löneförhandlingarna, facklig anslutningsgrad och förekomsten av arbetskonflikter påverkar lönespridningen men inte direkt fördelningspolitiken. Det är mycket svårt att bedöma giltigheten av sådana antaganden. Deras skattningsresultat stöder dock den teoretiska modellen så att en mer generös utjämningspolitik leder till jämnare lönefördelning, och en jämnare lönefördelning leder till mer generös fördelningspolitik. Resultaten tyder också på en betydande jämlikhetsmultiplikator av storleken 1,5. Detta ska tolkas som att en ursprunglig chock som påverkar lönespridningen leder till ytterligare förändringar av lönespridningen på femtio procent via modellens dynamiska processer.

Nästa fråga är om det har hänt något som påbörjat en utveckling i motsatt riktning. Anta att modellen är giltig och att den utveckling vi sett är början på en process mot ökande inkomstskillnader som vi ännu inte sett slutet på. I så fall handlar det om någon förändring som påverkat sambanden i modellen. En sådan förändring skulle kunna vara snabbt ökad globalisering som ökat lönespridningen. Ett problem med denna förklaring är dock att den rena lönespridningen bland anställda enligt SCB:s lönestatistik varit i stort sett konstant under de sista tio åren; se Granqvist (2011) för en genomgång. I stället är det kapitalinkomsterna som har varit drivkraften bakom ökade skillnader i disponibel inkomst i Sverige. Detta passar inte direkt in i Barths och Moenes modell, men man kan inte utesluta att inkomstskillnader som drivs av kapitalinkomster också har dynamiska effekter av andra slag.

En annan förändring som skulle ha kunnat inträffa är att stödet

4. De antaganden som krävs är matematiskt sett desamma som krävs för att skatta separata efterfråge- och utbudskurvor på en marknad med jämviktspriser.

för fördelnings- och välfärdspolitiken är på väg att minska. Enligt modellen är riskerna för en sådan utveckling särskilt stark om arbetskraften blir mer heterogen och en klar majoritet inte vill dela på samma försäkringssystem. Man skulle kunna tänka sig att den ökade invandringen gjort befolkningen mer heterogen och att detta minskat stödet för en utjämnande politik. Denna hypotes har särskilt framförts av Alesina och Glaeser (2004) och diskuterats mycket i forskningen under senare år. En färsk genomgång av det empiriska underlaget för denna hypotes ger dock inget entydigt stöd för resonemanget; se Stichnoth och van der Straeten (2012). De senaste studierna av inställningen till välfärdspolitiken visar heller ingen nedgång i stödet för denna politik.[5]

Sammantaget framstår inte den svenska utvecklingen under senare år som ett tydligt exempel på en negativ spiral enligt de mekanismer som modellen ovan bygger på. Detta motsäger dock inte modellen i sig. Vi menar att teorin ändå är tillräckligt rimlig och empirin tillräckligt stark för att resonemanget bör tas på allvar vid en diskussion kring fördelningspolitiska strategier. Vi avslutar därför med en diskussion kring två alternativa strategier för fördelningspolitiken som knyter an till de båda synsätt på de nordiska ländernas inkomstfördelningar som vi inledde avsnittet med.

Om den första tolkningen av »den nordiska modellen« är giltig – dvs. att den utgör summan av många olika fördelningspolitiska inslag som tillsammans ger upphov till en jämn fördelning – handlar det om att förutsättningslöst och pragmatiskt söka efter fördelningspolitiska instrument och välja sådana som kan förväntas ha rejäla effekter utan att försämra de ekonomiska incitamenten alltför mycket. Det har ingen större betydelse om instrumenten går ut på att påverka arbetsmarknadens institutioner och därmed lönespridningen, om de består av utjämnande transfereringar eller skatter, eller har en annan inriktning. Det centrala är att slutresultatet blir en jämnare fördelning av de disponibla inkomsterna. Ett attraktivt instrument med

5. För en färsk översikt se en dokumentation från ett FAS-seminarium om svenskars attityd till välfärd: http://www.fas.se/sv/Nyheter/2011/Dokumentation-fran-seminarium-om-svenskars-attityder-till-valfard.

stark fördelningsprofil är barnbidraget och särskilt den del av bidraget som kallas flerbarnstillägg. Detta instrument användes i början av 1990-talet som en del av den stora skattereformen för att motverka fördelningseffekterna av sänkta marginalskatter. Visserligen innebär finansieringen av höjda barnbidrag att skatterna måste höjas med negativa effekter på de ekonomiska incitamenten, men på bidragssidan skapas inga negativa incitament annat än att högre barnbidrag troligen ger något högre födelsetal, vilket dock inte är någon nackdel.

Men låt oss i stället anta att den andra tolkningen av den nordiska modellen är giltig, nämligen att lönebildningen och fördelningspolitiken samverkar på ungefär det sätt som den presenterade modellen antyder. I så fall räcker det inte med högre barnbidrag för att förhindra en negativ utveckling. Skälet är att detta bidrag inte kan förhindra en utveckling mot en mer heterogen arbetskraft, större löne- och sysselsättningsskillnader och därmed i förlängningen minskat politiskt stöd för breda lösningar på både socialförsäkringarnas och välfärdspolitikens (skola och hälsa) område. Det är inte alldeles självklart vilka sådana åtgärder skulle vara, men det centrala är att de samtidigt stärker de svagas situation på arbetsmarknaden och är tillräckligt attraktiva för att få stöd av en politisk majoritet.

Vi är de första att medge att detta är spekulationer kring den svenska fördelningspolitiken och att det är svårt att empiriskt fastställa så komplicerade samspel mellan politiska, demografiska, sociala och ekonomiska faktorer som vi här har diskuterat. Det finns dock all anledning att följa den fortsatta utvecklingen av inkomstfördelningen noggrant. Att det är kapitalinkomsterna som är drivkraften bakom de ökande inkomstskillnaderna är en intressant utmaning för forskningen på flera sätt. Och om krisåren 2007–2009 och den kris som vi nu genomlider följs av en fortsatt uppgång av inkomstskillnaderna på samma sätt som skedde efter krisen i början av 1990-talet kan vi mycket väl få se sociala och politiska konsekvenser av en sådan utveckling. Den tydliga koppling mellan ojämlikhet i utfall som årsinkomster och ojämlikhet i möjligheter (oberoende av familjebakgrund) som senare års forskning påvisat ger stöd för denna bedömning.

Aaberge, Rolf, Anders Björklund, Markus Jäntti, Peder J. Pedersen, Nina Smith och Tom Wennemo (2000), »Unemployment Shocks and Income Distribution: How did the Nordic Countries Fare during their Crises?«, *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 102, nr 1, s. 77–99.

Aaberge, Rolf, Anders Björklund, Markus Jäntti, Mårten Palme, Peder J. Pedersen, Nina Smith och Tom Wennemo (2002), »Income Inequality and Income Mobility in the Scandinavian Countries Compared to the United States«, *Review of Income and Wealth*, vol. 48, nr 4, s. 443–469.

Akee, Randall K. Q., William E. Copeland, Gordon Keeler, Adrian Angold och E. Jane Costello (2010), »Parents' Income and Children's Outcomes: A Quasi-experiment Using Transfer Payments from Casino Profits«, *American Economic Journal: Applied Economics*, vol. 2, nr 1, s. 86–115.

Alesina, Alberto och Edward Glaeser (2004), *Fighting Poverty in the U.S. and in Europe: A World of Difference*, New York: Oxford University Press.

Atkinson, Anthony m.fl. (2002), *Social Indicators: The EU and Social Inclusion,* Oxford: Oxford University Press.

Barth, Erling och Karl-Ove Moene (2009), »The Equality Multiplier«, NBER Working Paper nr 15076.

Becker, Gary S. och Nigel Tomes (1979), »An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility«, *Journal of Political Economy*, vol. 87, nr 6, s. 1153–1189.

Becker, Gary S. och Nigel Tomes (1986), »Human Capital and the Rise and Fall of Families«, *Journal of Labor Economics*, vol. 4, nr 3, del 2, s. S1–S39.

Björklund, Anders, Melissa A. Clark, Per-Anders Edin, Peter Fredriksson och Alan B. Krueger (2005), *The Market Comes to Education in Sweden: An Evaluation of Sweden's Surprising School Reforms*, New York: Russell Sage Foundation.

Björklund, Anders, Per-Anders Edin, Peter Fredriksson och Alan B. Krueger (2003), *Den svenska skolan – effektiv och jämlik?*, Välfärdspolitiska rådets rapport 2003, Stockholm: SNS Förlag.

Björklund, Anders, Per-Anders Edin, Bertil Holmlund och Eskil Wadensjö (2006), *Arbetsmarknaden*, Stockholm: SNS Förlag.

Björklund, Anders och Richard B. Freeman (2006), »Mot optimal ojämlikhet? Sveriges sökande efter ekonomins Valhalla«, i Freeman, Richard B., Birgitta Swedenborg och Robert Topel (red.), *NBER-rapporten II: Att reformera välfärdsstaten – Amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, Stockholm: SNS Förlag.

Björklund, Anders och Richard B. Freeman (2010), »Searching for Optimal Inequality/Incentives«, i Freeman, Richard B., Birgitta Swedenborg och Robert H. Topel (red.), *Reforming the Welfare State: Recovery and Beyond in Sweden*, Chicago: The University of Chicago Press.

Björklund, Anders och Markus Jäntti (2009), »Intergenerational Income Mobility and the Role of Family Background«, i Salverda, Wiener, Brian Nolan och Timothy M. Smeeding) (red.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.

Björklund, Anders, Markus Jäntti och Matthew J. Lindquist (2009), »Family background and income during the rise of the welfare state: Brother correlations in income for Swedish men born 1932–1968«, *Journal of Public Economics*, vol. 93, nr 5–6, s. 671–680.

Björklund, Anders, Markus Jäntti och Gary Solon (2005), »Influences of Nature and Nurture on Earnings Variation: A Report on a Study of Various Sibling Types in Sweden«, i Samuel Bowles, Herbert Gintis och Melissa Osborne Groves (red.), *Unequal Chances: Family Background and Economic Success*, Princeton: Princeton University Press.

Björklund, Anders, Markus Jäntti och Gary Solon (2007), »Nature and Nurture in the Intergenerational Transmission of Socioeconomic Status: Evidence from Swedish Children and their Biological and Rearing Parents«, *Berkeley Electronic Journal of Economic Analysis & Policy*, vol. 7, nr 2 (Advances), artikel 4.

Björklund, Anders, Mikael Lindahl och Erik Plug (2006), »The Origins of Intergenerational Associations: Lessons from Swedish Adoption Data«, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 121, nr 3, s. 999–1028.

Björklund, Anders och Mårten Palme (2000), »The Evolution of Income Inequality During the Rise of the Swedish Welfare State 1951 to 1973«, *Nordic Journal of Political Economy*, vol. 26, s. 115–128.

Björklund, Anders, Mårten Palme och Ingemar Svensson (1995), »Tax Reforms and Income Distribution: An Assessment Using Different Income Concepts«, *Swedish Economic Policy Review*, vol. 2, nr 2, s. 229–265.

Björklund, Anders, Jesper Roine och Daniel Waldenström (2010), »Intergenerational top income mobility in Sweden: Capitalistic dynasties in the land

of equal opportunity?«, Working Paper nr 9/2010, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Björklund, Anders och Kjell G. Salvanes (2011), »Education and Family Background: Mechanisms and Policies«, i Hanushek, Eric A., Stephen Machin och Ludger Woessmann (red.), *Handbook in the Economics of Education*, vol. 3, s. 201–247, Amsterdam: North Holland.

Blanden, Jo (2011), »Cross-country rankings in intergenerational mobility: A comparison of approaches from economics and sociology«, *Journal of Economic Surveys*, under publicering.

Bojer, Hilde (2003), *Distributional Justice: Theory and measurement*. Routledge Frontiers of Political Economy. London och New York: Routledge.

Brandolini, Andrea och Timothy M. Smeeding (2009), »Income Inequality in Richer and OECD Countries«, i Salverda, Wiemer, Brian Nolan och Timothy M. Smeeding (red.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.

Bratsberg, Bernt, Knut Røed, Oddbjørn Raaum, Robin Naylor, Markus Jäntti, Tor Eriksson och Eva Österbacka (2007), »Nonlinearities in Intergenerational Earnings Mobility: Consequences for Cross-Country Comparisons«, *Economic Journal*, vol. 117, nr 519, s. C72–C92.

Breen, Richard (red.) (2004), *Social Mobility in Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Burkhauser, Richard V. och Kenneth A. Couch (2009), »Intragenerational Inequality and Intertemporal Mobility«, i Salverda, Wiemer, Brian Nolan och Timothy M. Smeeding (red.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.

Burkhauser, Richard V. och John G. Poupore (1997), »A Cross-National Comparison of Permanent Inequality in the United States and Germany«, *Review of Economics and Statistics*, vol. 79, nr 1, s. 10–17.

Böhlmark, Anders och Helena Holmlund (2011), »20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?«, pdf, SNS.

Corak, Miles (2006), »Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross-Country Comparison of Generational Earnings Mobility«, *Research on Economic Inequality*, vol. 13, s. 143–188.

Creedy, John och Mark Wilhelm (2002), »Income Mobility, Inequality and Social Welfare«, *Australian Economic Papers*, vol. 41, nr 2, s. 140–150.

Diaz-Serrano, Luis, Joop Hartog och Helena Skyt Nielsen (2008), »Compensating Wage Differentials for Schooling Risk in Denmark«, *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 110, nr 4, s. 711–731.

Edin, Per-Anders och Peter Fredriksson (2000), »LINDA – Longitudinal INdividual DAta for Sweden«, Working Paper 2000:19, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
Esping-Andersen, Gøsta (2004), »Unequal opportunities and the mechanisms of social inheritance'i Corak, Miles (red.), *Generational Income Mobility in North America and Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
Expert Group on Household Income Statistics [The Canberra Group] (2001), *Final Report and Recommendations*, Ottawa.
Fritzell, Johan (1990), »The dynamics of income distribution: Economic mobility in Sweden in comparison with the United States«, *Social Science Research*, vol. 19, nr 1, s. 17–46.
Fritzell, Johan (1991), *Icke av marknaden allena: Inkomstfördelningen i Sverige*, avhandling i sociologi, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
Galton, Francis (1886), »Regression towards Mediocrity in Hereditary Stature«, *Journal of the Anthropological Institute*, vol. 15, s. 246–263.
Gangl, Markus (2005), »Income Inequality, Permanent Incomes, and Income Dynamics: Comparing Europe to the United States«, *Work and Occupations*, vol. 32, nr 2, s. 140–162.
Goldberger, Arthur S. (1979), »Heritability«, *Economica*, vol. 46, nr 184, s. 327–347.
Gottschalk, Peter och Robert Moffitt (1994), »The Growth of Earnings Instability in the U.S. Labor Market«, *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 2, s. 217–254.
Gottschalk, Peter och Robert Moffitt (2009), »The Rising Instability of U.S. Earnings«, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 23, nr 4, s. 3–24.
Gottschalk, Peter och Enrico Spolaore (2002), »On the Evaluation of Economic Mobility«, *Review of Economic Studies*, vol. 69, nr 1, s 191–208.
Granqvist, Lena (red.) (2011), *Livslön – välja studier, arbete, familj*, Stockholm: SNS Förlag.
Gustafsson, Björn och Mats Johansson (2003), »Steps toward equality: How and why income inequality in urban Sweden changed during the period 1925–1958«, *European Review of Economic History*, vol. 7, nr 2, s. 191–211.
Gustavsson, Magnus (2007), »The 1990s rise in Swedish earnings inequality – persistent or transitory?«, *Applied Economics*, vol. 39, nr 1, s. 25–30.
Gustavsson, Magnus (2008), »A New Picture of Swedish Earnings Inequality: Persistent and Transitory Components, 1960–1990«, *Review of Income and Wealth*, vol. 54, nr 3, s. 324–349.

Haller, Max, Roger Jowell och Tom W. Smith (red.) (2009), *Charting the Globe: The International Social Survey Programme, 1984–2009*, London: Routledge.

Hirvonen, Lalaina H. (2008), »Intergenerational Earnings Mobility Among Daughters and Sons: Evidence from Sweden and a Comparison with the United States«, *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 67, nr 5, s. 777–826.

Holmlund, Helena (2007), »Intergenerational Mobility and Assortative Mating: Effects of an Educational Reform«, manuskript, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Holmlund, Helena, Mikael Lindahl och Erik Plug (2011), »The Causal Effect of Parents' Schooling on Children's Schooling: A Comparison of Estimation Methods«, *Journal of Economic Literature*, vol. 49, nr 3, s. 615–651.

Hällsten, Martin, Tomas Korpi och Michael Tåhlin (2010), »Globalization and Uncertainty: Earnings Volatility in Sweden, 1985–2003«, *Industrial Relations*, vol. 49, nr 2, s. 165–189.

Jenkins, Stephen P. (2009), »Spaghetti unravelled: a model-based description of differences in income-age trajectories«, ISER Working Paper 2009-30.

Jenkins, Stephen P., Andrea Brandolini, John Micklewright och Brian Nolan (2011), *The Great Recession and the Distribution of Household Income*, Rapport till Fondazione Rodolfo Debenedetti, Milan.

Jonsson, Jan O. (2004), »Equality at a Halt? Social Mobility in Sweden 1976–1999«, i Breen, Richard (red.), *Social Mobility in Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Jäntti, Markus, Bernt Bratsberg, Knut Røed, Oddbjørn Raaum, Robin Naylor, Eva Österbacka, Anders Björklund och Tor Eriksson (2006), »American Exceptionalism in a New Light: A Comparison of Intergenerational Earnings Mobility in the Nordic Countries, the United Kingdom and the United States«, IZA Discussion Paper nr 1938.

Jäntti, Markus, Juho Saari och Juhana Vartiainen (2006), »Growth and Equity in Finland«, United Nations University WIDER Discussion Paper No. 2006/06.

Lerman, Robert I. och Shlomo Yitzhaki (1985), »Income Inequality Effects by Income Source: A New Approach and Applications to the United States«, *Review of Economics and Statistics*, vol. 67, nr 1, s. 151–156.

Lindahl, Lena (2011), »A comparison of family and neighborhood effects on grades, test scores, educational attainment and income – evidence from Sweden«, *Journal of Economic Inequality*, vol. 9, nr 2, s. 207–226.

Long, Jason och Joseph Ferrie (2011), »Intergenerational Occupational Mobility in Britain and the US Since 1850«, *American Economic Review*, under publicering.
Løken, Katrine V. (2010), »Family income and children's education: Using the Norwegian oil boom as a natural experiment«, *Labour Economics*, vol. 17, nr 1, s. 118–129.
Marlier, Eric m.fl. (2007), *The EU and Social Inclusion: Facing the challenges*, Bristol: Policy Press.
Meghir, Costas och Mårten Palme (2005), »Educational Reform, Ability, and Family Background«, *American Economic Review*, vol. 95, nr 1, s. 414–424.
Moene, Karl-Ove (2011), »The moral sentiments of Wealth of Nations«, *Adam Smith Review*, vol. 6.
Moene, Karl-Ove och Michael Wallerstein (2001), »Inequality, Social Insurance and Redistribution«, *American Political Science Review*, vol. 95, nr 4, s. 859–874.
Moffitt, Robert och Peter Gottschalk (2011), »Trends in Transitory Variance in Male Earnings in the U.S., 1970–2004«, *Journal of Human Resources*, under publicering.
National Research Council (1995), *Measuring Poverty: A New Approach*, Washington: National Academy Press.
Nolan, Brian och Ive Marx (2009), »Economic Inequality, Poverty, and Social Exclusion«, i Salverda, Wiemer, Brian Nolan och Timothy M. Smeeding (red.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford: Oxford University Press.
OECD (2008), *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, Paris: OECD.
Osberg, Lars och Timothy Smeeding (2006), »'Fair' Inequality? An International Comparison of Attitudes to Pay Differentials«, *American Sociological Review*, vol. 71, nr 3, s. 450–473.
Pekkarinnen, Tuomas, Roope Uusitalo och Sari Kerr (2009), »School tracking and intergenerational income mobility: Evidence from the Finnish comprehensive school reform«, *Journal of Public Economics*, vol. 93, nr 7–8, s. 965–973.
Raaum, Oddbjørn, Bernt Bratsberg, Knut Røed, Eva Österbacka, Tor Eriksson, Markus Jäntti och Robin Naylor (2007), »Marital Sorting, Household Labor Supply, and Intergenerational Earnings Mobility across Countries«, *Berkeley Electronic Journal of Economic Analysis & Policy*, vol. 7, nr 2 (Advances), artikel 7.

Ramos, Xavier (2003), »The Covariance Structure of Earnings in Great Britain, 1991–1999«, *Economica*, vol. 70, nr 278, s. 353–374.

Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2008), »The evolution of top incomes in an egalitarian society: Sweden, 1903–2004«, *Journal of Public Economics*, vol. 92, nr 1–2, s. 366–387.

Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2010), »Top Incomes in Sweden over the Twentieth Century«, i *Top Incomes. A Global Perspective*, Atkinson, Anthony B. och Thomas Piketty (red.), Oxford: Oxford University Press.

Roine, Jesper och Daniel Waldenström (2011), »On the Role of Capital Gains in Swedish Income Inequality«, *Review of Income and Wealth*, under publicering.

Sacerdote, Bruce (2007), »How Large are the Effects from Changes in Family Environment? A Study of Korean American Adoptees«, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 122, nr 1, s. 119–157.

Schnitzlein, Daniel D. (2011), »How important is the family? Evidence from sibling correlations in permanent earnings in the US, Germany and Denmark«, SOEP papers nr 365, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung Berlin.

Shin, Donggyun och Gary Solon (2011), »Trends in men's earnings volatility: What does the Panel Study of Income Dynamics show?«, *Journal of Public Economics*, vol. 95, nr 7–8, s. 973–982.

Shorrocks, Anthony (1978), »Income inequality and income mobility«, *Journal of Economic Theory*, vol. 19, nr 2, s. 376–393.

Solon, Gary (1999), »Intergenerational Mobility in the Labor Market«, i Ashenfelter, Orley och David Card (red.), *Handbook of Labor Economics*, vol. 3A, Amsterdam: North-Holland.

Solon, Gary (2002), »Cross-Country Differences in Intergenerational Earnings Mobility«, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, nr 3, s. 59–66.

Solon, Gary (2004), »A Model of Intergenerational Mobility Variation Over Time and Place«, i Corak, Miles (red.), *Generational Income Mobility in North America and Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Stichnoth, Holger och Karine van der Straeten (2012), »Ethnic Diversity, Public Spending, and Individual Support for the Welfare State: A Review of the Literature«, *Journal of Economic Surveys*, under publicering.

Tåhlin, Michael (2007), »Class Clues«, *European Sociological Review*, vol. 23, nr 5, s. 557–572.

Zandavkili, Sourushe och Björn Gustafsson (1999), »Dynamics of Income Inequality in Sweden«, *Journal of Income Distribution*, vol. 8, nr 2, s. 189–206.

REFERENSGRUPP

Nedanstående företag, myndigheter och organisationer har varit representerade i referensgruppen genom angivna medarbetare.

Akademikerförbundet SSR	Ursula Berge
Deloitte	Svante Forsberg
Einar Mattsson	Anders Ränk
FAS	Erland Hjelmquist
Försäkringskassan	Edward Palmer
Konjunkturinstitutet	Juhana Vartiainen
LO	Anna-Kirsti Löfgren
	Ola Pettersson
SACO	Eva Löfbom
SEB	Gunilla Nyström
	Jens Magnusson
	Susanne Eliasson
Swedbank	Ylva Yngveson
TCO	Lena Orpana